

Mreža Žena Kosova

Podržava, zaštiti i promovise prava i interese žena i devojaka

Planiranje budžeta za socijalnu zaštitu

Brza analiza kao osnov za određivanje rodno ravnopravnog budžeta
u Ministarstvu rada i socijalne zaštite na Kosovu

giz Deutsche Gesellschaft
für Internationale
Zusammenarbeit (GIZ) GmbH

Planiranje budžeta za socijalnu zaštitu

Brza analiza kao osnov za određivanje rodno ravnopravnog budžeta u Ministarstvu
rada i socijalne zaštite na Kosovu

Sačinili Ada Šima i Nikol Fornsvort

Mreža Žena Kosova
Priština, Kosovo
2014. god.

© Mreža Žena Kosova, 2014. god.

Autori: Ada Šima i Nikol Fornsvort

ISBN 978-9951-8848-4-6

Štampa: Night Design u Prištini, Kosovo

www.womensnetwork.org

Zahvalnica

Prvo i najvažnije, autori bi želeli da se zahvale Ministarstvu rada i socijalne zaštite, uključujući predstavnike svih odeljenja, uprava i drugih tela, kao i centrima za socijalni rad na opštinskom nivou, na njihovoj spremnosti da uvedu rodno ravnopravni budžet u budžetski proces. Ova analiza je omogućena zahvaljujući njihovom aktivnom angažovanju na razmeni informacija i razmatranju nalaza. Posebno, zahvaljujemo se ministru Nenadu Rašiću i g. Nedžatu Sulji na njihovoj podršci ovoj inicijativi.

Veoma smo zahvalni GIZ-ovom projektu pod nazivom „Reforma javnih finansijskih sistema“ na njegovoj podršci ovom poduhvatu. Dr Elizabet Klacer takođe je dala veoma korisne smernice u celom procesu.

Zahvaljujemo se Nertili Kari-Gerguri, Donjeti Morina i Niki Morin na njihovoj pomoći u istraživanju, kao i Arijani Čosaj-Mustafa na pregledu nacрта izveštaja.

Sadržaj

Skraćenice.....	3
Kratak pregled izveštaja	4
Uvod	6
Zašto određivati Rodno ravnopravni budžet?	6
Značaj RRB na Kosovu.....	6
Metodologija.....	7
Ovaj izveštaj.....	9
Srodni pravni okvir i okvir politike.....	10
Rodna ravnopravnost.....	10
Budžet.....	10
Socijalna zaštita.....	11
Ministarski prioriteti	12
Organizaciona struktura MRSZ	13
Rodna analiza budžeta i usluga u odeljenjima, odsecima i drugim telima MRSZ.....	15
Opšti savet za socijalne usluge i porodice.....	15
Izvršno telo inspektorata rada.....	16
Odsek za pitanja nasledstva Zaštitnog korpusa Kosova.....	18
Odeljenje za socijalnu politiku i porodice	18
Odeljenje za porodice mučenika i ratne invalide.....	30
Odeljenje za penziju	32
Odeljenje za rad i zapošljavanje.....	41
Brza rodna analiza glavnih troškovnih kategorija	47
Naknade i zarade	47
Robe i usluge	49
Komunalije.....	49
Kapitalni troškovi.....	49
U susret budućnosti: Procene budžeta za period 2015-2017.....	50
Opšti savet za socijalne usluge i porodice.....	50
Izvršno telo Inspektorata rada.....	50
Odsek za pitanja nasledstva ZKK	51
Odeljenje za socijalnu politiku i porodice	51
Odeljenje za porodice mučenika i ratne invalide.....	53
Odeljenje za penziju	54
Odeljenje za rad i zapošljavanje.....	58
Bibliografija.....	60
Aneksi	71
Aneks 1. Rodno ravnopravni budžet: Praktični vodič za korisnika	71
Aneks 2. Budžet za finansiranje CSR po opštini i korisniku, prema rodovima.....	74
Aneks 3. Vrsta strukovne obuke cso	77

SKRAĆENICE

ARR	Agencija za rodnu ravnopravnost
BSK	Bezbednosne snage Kosova
CEDAW	Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije žena
CSO	Centar za strukovnu obuku
CSR	Centar za socijalni rad
DSI	Dodatak za svakodnevno izdržavanje
GIZ	<i>Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH</i>
ILO	Međunarodna organizacija rada
IRS	Ispitivanje radne snage
JSZ	Javne službe za zapošljavanje
KAS	Kosovska agencija za statistiku
MF	Ministarstvo finansija
MLU	Ministarstvo lokalne uprave
MONT	Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije
MoR	Memorandum o razumevanju
MRSZ	Ministarstvo rada i socijalne zaštite
MŽK	Mreža Žena Kosova
NDI	Nacionalni demokratski institut
NVO	Nevladina organizacija
OCD	Organizacija civilnog društva
OEBS	Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju
OKNSZ	Odsek za koordinaciju i nadgledanje službi za zapošljavanje
ORZ	Odeljenje za rad i zapošljavanje
OSO	Odsek za strukovnu obuku
OSP	Odsek za socijalnu pomoć
OSPP	Odeljenje za socijalnu politiku i porodice
OSU	Odsek za socijalne usluge
OSZ	Odeljenje za socijalnu zaštitu
OVK	Oslobodilačka vojska Kosova
POO	Privremeni objekat za obezbeđenje
RCZ	Regionalni centar za zapošljavanje
RRB	Rodno ravnopravni budžet
SDC	Švajcarska organizacija za razvoj i saradnju
SOT	Srednjoročni okvir troškova
SZ	Služba za zapošljavanje
ŠSP	Šema socijalne pomoći
UNDP	Razvojni program Ujedinjenih nacija
UNMIK	Privremena uprava Ujedinjenih nacija na Kosovu
UPK	Uprava penzija Kosova
USAID	Agencija Sjedinjenih Država za međunarodni razvoj
VK	Vlada Republike Kosovo
ZKK	Zaštitni korpus Kosova

KRATAK PREGLED IZVEŠTAJA

Određivanje rodno ravnopravnog budžeta (RRB) jeste strategija koja se usredsređuje na integrisanje rodne perspektive u ekonomsku politiku i vladine budžete. Ima za cilj da se inkorporiše viđenje o tome kako poboljšati ravnopravnost između žena i muškaraca na osnovu rodne analize u svakoj fazi planiranja, programiranja i izvršenja vladinih budžeta. Samim tim, isto se ne bi trebalo smatrati dodatnim budžetom, već načinom na koji se bolje određuje budžet na osnovu konkretnijih dokaza u vezi sa muškarcima i ženama korisnicima politike i budžeta. Uspesšan pristup RRB analizira različite uticaje koje različite vrste politike kojima se ostvaruju prihod i raspodele sredstava imaju nad muškarcima i ženama. Način na koji se javna sredstva raspodeljuju može da poveća ili smanji nejednakosti u društvu. Uspesšana primena RRB u okviru vladinog budžeta može da poveća efikasnost raspodele sredstava. Povećanjem efikasnosti i delotvornosti u potrošnji može se omogućiti da vlada dodeli dovoljno sredstava za primenu svojih postojećih uloga i odgovornosti. U Budžetskom cirkularu 2014/01, u pravcu „veće delotvornosti i transparentnosti u trošenju javnih sredstava“, institucije su podstaknute da „razdvoje pokazatelje i mere u vezi sa pojedincima prema ženama i muškarcima“.

Ova brza rodna analiza nastoji da pomogne Ministarstvu rada i socijalne zaštite (MRSZ) da to uradi: da oceni i isplanira svoj budžet sa rodne perspektive. U tom smislu, ovaj izveštaj sadrži podpoglavlja o svakom odeljenju, odseku i telu Ministarstva. Ključni nalazi i preporuke ukratko su opisani ovde.

Opšti savet za socijalne usluge i porodicu može da uspostavi i primeni standarde za licenciranje pružalaca usluga; da obezbedi da postoji rodna ravnoteža među članovima Saveta; te da obezbedi da njegova strategija komunikacije dopire do žena i muškaraca, da podstiče žene da se prijavljuju za licencu na osnovnom, sekundarnom i višem nivou u jednakoj meri kao i muškarce.

Izvršno telo Inspektorata rada može da sakupi podatke podeljene prema rodu u vezi sa povredama i smrtnim slučajevima na radu; da poveća inspekciju primene porodijskog odsustva i moguće diskriminacije žena na radnom mestu; da obezbedi ravnotežu u pogledu ženskih i muških inspektora koji vrše inspekciju; te da tesno prati mogući uticaj smanjenja budžeta na žene i muškarce.

Odsek za pitanja nasledstva pri Zaštitnom korpusu Kosova (ZKK) može da uzme u obzir jedinstvene potrebe žena i muškaraca bivših boraca u programima preseljenja i strategijama komunikacije. Obezbeđivanjem rodne ravnoteže unutar Odseka može se olakšati pružanje usluga na način na koji će se zadovoljiti potrebe i žena i muškaraca.

Većina korisnika socijalnih usluga 2011-2013. god. bili su muškarci (62-65%). To sugerise da se vreme i resursi centara za socijalni rad (CSR) nesrazmerno troše na muškarce odsek za socijalne usluge može da, kao pokazatelj, uvrsti broj žena i muškaraca koji je korisnik svake vrste socijalne usluge te da obezbedi da strategija komunikacije dopire i do žena i do muškaraca, tako da isti budu upoznati sa uslugama koje su im na raspolaganju.

Svih devet sigurnih kuća za osobe koje su pretrpele nasilje u porodici i koje su žrtve trgovine ljudskim bićima (izuzev tri) dobilo je jednak iznos državnih sredstava od MRSZ. Sigurne kuće nemaju isti broj osoba. To sugerise da bi MRSZ možda moglo da delotvornije i efikasnije iskoristi svoj budžet za sigurne kuće tako što će nalaz zasnivati na broju korisnika koje opslužuje svaka sigurna kuća, kao i na proceni troškova smeštaja po korisniku za uslugu koju prima. Troškovi moraju uzeti u obzir troškove rada i troškove za zaposlene, a koji su neophodni za vođenje sigurne kuće, kao i to da li sigurne kuće dobijaju sredstva iz drugih izvora i koja je svrha takvih sredstava (vidi dole). Činjenica da ne postoji sigurna kuća za muškarce predstavlja određeni oblik rodne diskriminacije, s obzirom da policijski izveštaji sugerisu da se javlja nasilje nad dečacima i muškarcima.

Veći broj muškaraca nego žena boravi u staračkim domovima i u Institutu u Štimlju. Veći broj žena boravi u domovima zajednice. Ne postoje posebna uputstva koja uzimaju u obzir rodnu ravnopravnost za ustanove za mentalno zdravlje. Bilo je izveštaja o seksualnom napadu i drugim oblicima zlostavljanja žena. Potrebno je dodatno istraživanje da bi se na istom zasnovale njihove prakse određivanja budžeta.

Visina šeme socijalne pomoći (ŠSP) nije utvrđena u skladu sa ekonomskim uslovima na Kosovu. Nije ispunila osnovne ljudske potrebe i trebalo bi da se poveća na osnovu indeksacije minimalne potrošačke korpe. Trenutno, iako muški članovi domaćinstva obično primaju veći broj transfera pomoći (71%), žene čine većinu članova domaćinstava koja se oslanjaju na tu pomoć (58%). Činjenica da muškarci obično podižu socijalna davanja kao „glave domaćinstava“, može dovesti do diskriminacije u pogledu raspodele sredstava svim članovima porodice, posebno ženama. Određeni pokazatelji i aktivnosti u budžetu mogu da imaju za cilj povećanje udela žena primalaca transfera iz ŠSP.

Odeljenje za porodice mučenika i ratne invalide dodelilo je jednaki opšti budžet ženama i muškarcima korisnicima. Međutim, veći je broj žena nego muškaraca korisnika. Samim tim, muškarci često primaju veća davanja po glavi stanovnika od žena. Možda se ovo odnosi na kriterijume podobnosti za različite vrste davanja, koja mogu posredno privilegovati muškarce. Takođe, žene mogu biti neupoznate sa davanjima na koja imaju pravo, što se može rešiti stupanjem u kontakt radi informisanja. Nadoknada osobama koje su pretrpele seksualno nasilje u toku rata mora se uzeti u obzir u budžetu za 2015. god.

Što se tiče Odeljenja za penzijsku upravu, rodna analiza sugeriše da je proteklih godina veći broj žena nego muškaraca primao penziju. Međutim, žene konstantno primaju manja sredstva od muškaraca. To se delom može pripisati činjenici da muškarci često primaju vrstu penzije koja nosi veći iznos (npr. Trepča, Zaštitni korpus Kosova i Osnovna penzija od doprinosa). Odeljenje za penziju može da uvrsti određene pokazatelje i aktivnosti, npr. u strategijama komunikacije) da bi doprelo do žena i obezbedilo da su žene upoznate sa svojim pravima, posebno žene sa posebnim potrebama, slepe žene, žene koje su radile u Trepči i potencijalno, žene koje su primaoci penzije od doprinosa).

U službama za zapošljavanje (SZ), podaci sugerišu da veći broj muškaraca ostvaruje pravo na usluge od žena. U skladu sa postojećim Zakonom o radu, davanja koja SZ obezbeđuju za porodijsko odsustvo diskriminišu muškarce kao očeve i narušavaju jednake prilike za zapošljavanje žena. Osim toga, davanja su značajno manja nego što to sugeriše Istraživanje tržišta rada. Revizijom Zakona o radu tako da obuhvati očinsko odsustvo, bolji pristup dečijoj nezi i veći broj inspekcija rada moglo bi se doprineti rešavanju tih problema.

Što se tiče obuke koju nude centri za strukovnu obuku (CSO), iako neznatno manji broj žena učestvuje u obuci od muškaraca, procenat žena koji dolazi do uverenja neznatno je veći od procenta muškaraca. Određeni pokazatelji i aktivnosti mogli bi da nastoje da povećaju broj žena koje učestvuju u programima obuke.

Uopšteno u MRSZ, veći procenat budžeta za zarade i naknade odlazi muškarcima nego ženama, relativno njihovom udelu među zaposlenima u Ministarstvu. Ovo je uveliko tako zbog činjenice da muškarci obično imaju veće naknade od žena. Ravnopravnije učešće žena i muškaraca na svakom nivou može doprineti ravnopravnijim rashodima sa rodne perspektive i može unaprediti kvalitet usluga koje se pružaju muškarcima i ženama korisnicima.

Polazeći od analize iz prethodnih poglavlja, konačno poglavlje sadrži procene za informisanje budžeta za 2015. godinu, kao i srednjoročne troškove u 2016. i 2017. god. Takođe, predlaže preformulisanje određenih i dodavanje drugih ciljeva, pokazatelja i aktivnosti u pravcu rešavanja rodne nejednakosti i unapređenja rodne ravnopravnosti.

UVOD

ZAŠTO ODREĐIVATI RODNO RAVNOPRAVNI BUDŽET?

Određivanje rodno ravnopravnog budžeta (RRB) jeste strategija koja se usredsređuje na integrisanje rodne perspektive u ekonomsku politiku i vladine budžete. Ima za cilj da se inkorporiše viđenje o tome kako poboljšati ravnopravnost između žena i muškaraca na osnovu rodne analize u svakoj fazi planiranja, programiranja i izvršenja vladinih budžeta. Samim tim, isto se ne bi trebalo smatrati dodatnim budžetom, već načinom na koji se bolje određuje budžet na osnovu konkretnijih dokaza u vezi sa muškarcima i ženama korisnicima politike i budžeta. Uspešan pristup RRB analizira različite uticaje koje različite vrste politike kojima se ostvaruju prihod i raspodele sredstava imaju nad muškarcima i ženama.

Način na koji se javna sredstva raspodeljuju može da poveća ili smanji nejednakosti u društvu. Uspešna primena RRB u okviru vladinog budžeta može da poveća efikasnost raspodele sredstava. Može pomoći da se zadovolje različite potrebe i interesi muškaraca i žena, te da efikasnije pristupi tim potrebama. Osim toga, službenici za budžet, budžetska odeljenja i institucije na opštinskom i nacionalnom nivou mogu da koriste RRB da bolje komuniciraju i da potkrepe potrebe svojih odeljenja pred drugim institucijama i akterima, uključujući tu i Ministarstvo finansija.

U drugim zemljama, pokazalo se da integrisanje rodne perspektive u budžetski proces pomaže u povećanju transparentnosti, delotvornosti javnih sredstava, i da olakšava praćenje primene budžeta. Različite inicijative za RRB preduzete su širom sveta.¹ Postoje prilike da se uči od nekoliko dobrih praksi u obližnjim zemljama, uključujući Elbasan u Albaniji,² Makedoniju, Bosnu i Hercegovinu, Srbiju,³ Berlin u Nemačkoj, i Austriju.

ZNAČAJ RRB NA KOSOVU

Na Kosovu, RRB može biti veoma koristan u pomoći vladi da poveća efikasnost i delotvornost svojih sredstava. Povećanje efikasnosti i delotvornosti važno je imajući u vidu ograničene resurse Kosova. Zaista, Svetska banka je nedavno prokomentarisala sledeće:

Imajući u vidu dobro dokumentovane nedostatke javnih službi na Kosovu, ovo će zahtevati unapređenje kvaliteta javnih sredstava – unapređenje u efikasnosti pružanja javnih usluga – umesto smanjenja kvantiteta ili kvaliteta usluga.⁴

RRB može da unapredi kvalitet javnih sredstava naglašavanjem i pomaganjem u rešavanju potencijalnih nedostataka.

Efikasnije i delotvornije trošenje postojećih državnih resursa od ključnog je značaja za obezbeđivanje primene postojećih zakona i politike na Kosovu. Do danas, nekoliko zakona i akcionih planova nije imalo dovoljno budžeta za primenu.⁵ Unapređenje efikasnosti i

---

¹ Za primere zemalja, vidi Međunarodna organizacija rada (ILO), *Overview of gender-responsive budget initiatives*, Biro ILO za rodnu ravnopravnost, 2006, na: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---gender/documents/publication/wcms_111403.pdf.

² Ministarstvo finansija Albanije, *Inicijative za određivanje rodno ravnopravnog budžeta*, Priručnik, UNDP Albanija.

³ UNIFEM, *Iskustva u RRB u Jugoistočnoj Evropi*, 2010.

⁴ Svetska banka, *Pregled javne potrošnje Kosova*, Izveštaj br. 53709-XK, Služba za smanjenje siromaštva i ekonomsko upravljanje, 2010.

⁵ Na primer, u istraživanju MŽK iz 2012. godine, pokazano je da vladina obećanja u pogledu zaštite, rehabilitacije i reintegracije žena i dece koja su pretrpela nasilje u porodici ne mogu da se ispune pod

delotvornosti može da omogućiti vladi da dodeli dovoljno sredstava za primenu svojih postojećih uloga i odgovornosti.

Skorijih godina, nekoliko međunarodnih aktera nudilo je obuku za opštinske i neke službenike ministarstava u oblasti RRB.⁶ Vlada Kosova je prihvatila nekoliko inicijativa u pravcu RRB. Agencija za rodnu ravnopravnost (ARR) pri Kabinetu premijera Republike Kosovo organizovala je, novembra 2012. godine, međunarodnu konferenciju, čiji je cilj bio da se (1) pribave informacije o najboljim praksama i proširi znanje o RRB na lokalnom i centralnom nivou; i (2) da se razmene instrumenti i uputstva o načinima primene RRB na lokalnom nivou.⁷ ARR je, takođe, predložila reviziju postojećeg Zakona o rodnoj ravnopravnosti, zahtevajući od institucija da primene RRB. Te promene bi trebalo da stupe na snagu 2015. god.

U međuvremenu, u Budžetskom cirkularu 2014/01, u pravcu „veće delotvornosti i transparentnosti u trošenju javnih sredstava“, institucije su podstaknute da „razdvoje pokazatelje i mere u vezi sa pojedincima prema ženama i muškarcima“. Uzimajući u obzir ova dešavanja, od opštinskih i centralnih institucija u skorijoj budućnosti bi moglo da se zatraži da pređu sa diskusije o RRB na stvarnu *primenu istog* u sklopu budžetskog procesa.

Važni koraci su napravljeni u vezi sa tim u Ministarstvu finansija i MRSZ, koja su uvrstila rodnu perspektivu u svoje ciljeve iz Srednjoročnog okvira troškova (SOT) za 2015-2017. Ova brza rodna analiza nastoji da se nadoveže na taj važan korak pružajući podatke kojima će se informisati budući srednjoročni planovi sa rodne perspektive i podržati MRSZ u pripremanju svog budžeta za 2015. god. Ovde dati podaci mogu da pomognu u primeni Poglavlja SOT MRSZ tako što će se podržati definicija rodno osetljivih pokazatelja. Rodna analiza je važna u pravcu uspostavljanja jasnih, određenih pokazatelja učinka koji će omogućiti praćenje napretka u pravcu produbljanja rodne ravnopravnosti i povećanja delotvornosti i transparentnosti u trošenju javnih sredstava.

Ova brza rodna analiza MRSZ nastoji da pomogne Ministarstvu da bolje oceni i isplanira svoj budžet sa rodne perspektive. MRSZ je izabrano među kosovskim ministarstvima da se isproba RRB imajući u vidu njegov širok pravni mandat koji utiče na veliki deo kosovskog stanovništva (npr. penzioneri, korisnici socijalne pomoći i žrtve nasilja u porodici). Rodna analiza u Ministarstvu, stoga, može poslužiti da se ostvari jedan od najvećih uticaja na živote žena i muškaraca. Takođe, MRSZ je izabrano imajući u vidu to da se u njemu sakuplja prilično obimna i marljiva statistika prema rodu, što će olakšati vršenje analize u sklopu RRB. Možda najvažnije, ova probna analiza izvršena je u MRSZ zahvaljujući političkoj volji ministra Nenada Rašića i javnih službenika tog Ministarstva koji su bili zainteresovani za saradnju sa organizacijom *Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH* i Mrežom žena Kosova (MŽK) da bi se RRB uveo u budžetski proces.

Na kraju, RRB nije i ne bi trebalo da bude beskorisna jednokratna vežba. Naprotiv, ovde opisana analiza trebalo bi da se integriše u postojeće budžetske procese. Druga ministarstva mogu da primene korišćene metode kao i stečene pouke iz ovog iskustva za uvođenje RRB.

METODOLOGIJA

Ovaj izveštaj rezultat je brze rodne analize MRSZ u vezi sa ranijim SOT, uključujući planirane i stvarne troškove budžeta od 2011. do 2013. god. Kada je to bilo izvodljivo, izveštaj obuhvata i

---

postojećim SOT (MŽK, *Po kojoj ceni? Određivanje budžeta za primenu pravnog okvira protiv nasilja u porodici na Kosovu, Priština*: UNDP, 2012, str. 1).

⁶ UN Women, Razvojni program Ujedinjenih nacija (UNDP), Helvetas, Agencija Sjedinjenih Država za međunarodni razvoj (USAID), Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju (OEBS), Švajcarska organizacija za razvoj i saradnju (SDC) i Nacionalni demokratski institut (NDI) su obezbedili obuku u oblasti RRB.

⁷ Međunarodna konferencija: „Određivanje rodno ravnopravnog budžeta: Izazovi i prakse“, 2011, na: <http://helvetas-ks.org/wp/wp-content/uploads/2011/10/GRB-Conference.pdf>.

troškove u prvom tromesečju 2014. god. Izveštaj obuhvata prva dva koraka u metodologiji RRB koju su razvili MŽK i međunarodni stručnjak za RRB, dr Elizabet Klacer, uz podršku GIZ-a (vidi Aneks 1). Ovo obuhvata primenu rodne analize da bi se pružile informacije za stvaranje određenih pokazatelja koji se mogu uvesti u budžetski dokument narednih godina a posebno u 2015. god.

Ova brza rodna analiza izvršena je kao prvi korak u procesu RRB. Počeli smo tako što smo ispitali zakonske obaveze Ministarstva, uključujući tu i svako odeljenje. Nakon tog kancelarijskog pregleda, održano je nekoliko sastanaka sa svakim odeljenjem MRSZ da bi se sastavila statistika prema rodu. Na osnovu pravnog okvira i okvira politike, ovaj izveštaj analiza broj žena i muškaraca koji je koristio određene programe, a koje obezbeđuje svako odeljenje i svaki odsek. Prvobitna analiza slučaja pomogla je da se utvrde razlike u broju žena i muškaraca koji učestvuje u ili koristi određeni program. Sledeći korak je bio da se izračuna iznos budžetskih sredstava koje koriste muškarci i žene. Ovo je poslužilo kao osnova za analizu toga da li postoje nedostaci i kako sredstva doprinose povećanju jednakosti između žena i muškaraca.

U poslednjem poglavlju ovog izveštaja date su procene budžeta za 2015. godinu, kao i predviđanje za srednjoročni period između 2016. i 2017. god. Procene su sačinjene na osnovu ranijih trendova u pogledu korisnika koji su određeni putem rodne analize, demografskih trendova kada su oni bili poznati i postojećeg istraživanja, uključujući vežbe utvrđivanja troškova i indeksacije.⁸ Takođe, mogu se upotrebiti za pružanje informacija za SOT za period 2016-2018. od sledeće godine. Takve procene zasnovane na istraživanju važne su za efikasnije i delotvornije trošenje sredstava. Kada se zasnivaju na rodnoj analizi takve procene mogu da pomognu da se ostvari napredak u pravcu srednjoročnih ciljeva radi povećanja rodne ravnopravnosti. U ovom izveštaju koriste se i nalazi za davanje preporuka svakom odeljenju u cilju povećanja rodne ravnopravnosti.

Celokupan proces obuhvatio je konsultacije sa svim odeljenjima MRSZ. Da bi se obezbedila održivost procesa, koordinator procesa bio je načelnik Odeljenja za budžet i finansije. Isto je obuhvatilo izradu obrazaca za prikupljanje podataka za svako odeljenje. Ti obrasci se mogu upotrebiti za planiranje budžeta za ubuduće, a koji se zasniva na dokazima.

Imajući u vidu da je ovo brza rodna analiza, u ovom izveštaju nisu uneti svi podaci koji su na raspolaganju u MRSZ. Na primer, neki podaci iz 2011. god. nisu evidentirani u bazama podataka koje su stvorene posle 2011. god. Takođe, nije bilo dovoljno vremena da se analiziraju postojeći podaci na osnovu demografskih pokazatelja kao što su starosno doba, etnička pripadnost ili geografska lokacija. Metodologija koja je ovde primenjena može se koristiti ubuduće za analizu troškova i za druge posebne grupe. Analiza koja je izvršena da bi se pružile informacije za planiranje budžeta ne mora da bude ograničena na rodove. Ova analiza je primarno i kvantitativna. Trebalo bi da se dopuni kvalitativnom analizom, posebno uključivanjem ciljnih grupa i korisnika, da bi se više toga saznalo o njihovim potrebama, željama i zadovoljstvu ponuđenim uslugama. Vršanje takve analize bio bi sledeći važan korak za MRSZ u pravcu pružanja boljih informacija za planiranje budžeta i pokazatelja.

Ovaj izveštaj samo ispituje budžet koji ima MRSZ. Budžeti koje planiraju i koriste druga ministarstva i opštine, uključujući za delotvornu primenu programa i usluga MRSZ nisu obuhvaćeni u ovom izveštaju. Imajući u vidu kategorije troškova koje MRSZ koristi u određivanju budžeta za svoje programe i podprograme, neka odeljenja nemaju podatke o budžetima. To obuhvata Odsek za socijalne usluge, Odsek za lica sa ograničenim potrebama i starije osobe, Odsek za strukovnu obuku i Odsek za koordinaciju i nadgledanje službi za zapošljavanje. Da bi se izračunao budžet koji svako od odeljenja troši potrebno je više vremena i to bi moglo da bude predmet dodatne analize u budućnosti.

---

⁸ UNDP i Svetska banka izvršili su indeksaciju minimalne potrošačke korpe. Ovaj izveštaj polazi i od podataka Kosovske agencije za statistiku (KAS).

OVAJ IZVEŠTAJ

Nakon kratkog izlaganja relevantnog pravnog okvira i okvira politike, u ovom izveštaju se daje pregled svakog odeljenja i odseka, njegovog zakonskog mandata, njegovih korisnika, kao i budžeta sa rodne perspektive. Preporuke za moguće korake koje odeljenje ili odsek može da preduzme u pravcu povećanja rodne ravnopravnosti takođe su sadržane, kada je to izvodljivo. Zatim, u izveštaju se ukratko pominje nivo iskorišćenosti opštih kategorija troškova za naknade i zarade; robe i usluge; i kapitalne troškove u MRSZ. U poslednjem poglavlju, autori polaze od rodne analize iz prethodnih poglavlja da bi se dala procena budžeta za 2015-2017. god. i predložili mogući pokazatelji za povećanje rodne ravnopravnosti za budžetska dokumenta. U Aneksu I. objašnjena je metodologija i ista se može primeniti kao sredstvo RRB u budućnosti.

SRODNI PRAVNI OKVIR I OKVIR POLITIKE

RODNA RAVNOPRAVNOST

Kosovo je uspostavilo pravni okvir i nekoliko mehanizama u pravcu rodne ravnopravnosti. Kosovo je izrazilo svoju posvećenost međunarodnim konvencijama u pravcu rodne ravnopravnosti, uključujući tu i „Konvenciju o ukidanju svih oblika diskriminacije žena“ (CEDAW)⁹ i Evropsku konvenciju o ljudskim pravima.¹⁰ Ovi međunarodni sporazumi, prema Ustavu Republike Kosovo, neposredno su primenjivi na Kosovu.¹¹ Ustavom Kosova zajemčena je rodna ravnopravnost, kao i pružanje jednakih prilika muškarcima i ženama u svim sferama života.¹²

Zakonom protiv diskriminacije br. 2004/3 zajemčeno je ravnopravno postupanje prema ljudima različitog pola i zabranjeni su svi oblici diskriminacije.¹³ Zakonom o ravnopravnosti polova utvrđene su jasne i obuhvatne smernice i odgovornosti za promovisanje i zaštitu rodne ravnopravnosti.¹⁴ Zakonom je rodna ravnopravnost predviđena kao „osnovna vrednost za demokratski razvoj kosovskog društva, kojom se pružaju jednake prilike i za žene i za muškarce učesnike u političkoj, ekonomskoj, društvenoj, kulturnoj i drugoj sferi društvenog života“.¹⁵ Politika bi trebalo da uzme u obzir rodnu ravnopravnost, uključujući tu i budžet.¹⁶ I vlada i opštine mogu da preduzmu posebne mere u pravcu povećanja rodne ravnopravnosti i jednakih prilika,¹⁷ a koje mogu da uvrste u budžetsku dokumentaciju.

Što se tiče institucionalnih mehanizama, ARR ima važnu ulogu u promovisanju i zaštiti rodne ravnopravnosti. Ona je izvršna agencija, koja je odgovorna za promovisanje ravnopravnog učešća žena i muškaraca u svim sferama ekonomskog, političkog i društvenog života. Službenici za rodnu ravnopravnost postoje i na opštinskom i na ministarskom nivou.

Iako pravni okvir i okvir politike nastoji da obezbedi jednako postupanje prema muškarcima i ženama u društvu, odgovarajući nadzor primene tih instrumenata ostaje problem.

BUDŽET

Prema Ustavu Republike Kosovo, Vlada predlaže budžet,¹⁸ dok ga Skupština Kosova usvaja.¹⁹ Prema zakonu o upravljanju javnim finansijama i odgovornosti, Služba za centralni budžet pri Odeljenju za budžet Ministarstva finansija ima odgovornost da razvija predloženi konsolidovani

⁹ Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW), na:
<http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/>.

¹⁰ Savet Evrope, *Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda*, Rim: 1950.

¹¹ Skupština Republike Kosovo, *Ustav Republike Kosovo*, Priština: 2008, na:
<http://www.kushtetutakosoves.info/?cid=2,247>, član 22.

¹² Skupština Republike Kosovo, *Ustav Republike Kosovo*, član 7.

¹³ Skupština Republike Kosovo, *Zakon protiv diskriminacije, Zakon br. 2004/3*, Priština: 2004, na:
http://www.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/2004_3_sr.pdf.

¹⁴ Skupština Republike Kosovo, *Zakon o ravnopravnosti polova, Zakon br. 2004/2*, Priština: 2004, na:
http://www.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/2004_2_sr.pdf, član 2.1.

¹⁵ Isto.

¹⁶ Isto. Član 1.4.

¹⁷ Isto. Član 4.8. i 4.14.

¹⁸ Skupština Republike Kosovo, *Ustav Republike Kosovo*, član 92.

¹⁹ Ustav Republike Kosovo, član 65, stav 5.

budžet, da pripremi SOT i na kraju, da primeni budžet.²⁰ SOT predstavlja primarni planski dokument za vladinu ekonomsku politiku. Vlada Kosova izrađuje SOT u skladu sa svojom vizijom nacionalnog razvoja, što obuhvata održivi privredni rast; dobro upravljanje i vladavinu prava; razvoj ljudskog kapitala; i unapređenje socijalne zaštite.²¹ Poglavlje o MRSZ u postojećem SOT podstiče sakupljanje podataka prema rodu da bi se pružile informacije za definisanje rodno osetljivih pokazatelja.

Usvojen je zakon o „budžetu Republike Kosovo za 2014. godinu“.²² U skladu sa Zakonom o upravljanju javnim finansijama i odgovornosti, ministar finansija je odgovoran za objavljivanje budžetskog cirkulara za budžetske organizacije, u kom se utvrđuju uputstva za pripremu kosovskog budžeta.²³ U Budžetskom cirkularu 2014/01, u pravcu „veće delotvornosti i transparentnosti u trošenju javnih sredstava“, institucije su podstaknute da „razdvoje pokazatelje i mere u vezi sa pojedincima prema ženama i muškarcima“.²⁴

Nacrt SOT stvorio je osnovu za novi budžet MRSZ za 2015-2017. Budžet je usklađen sa Odlukom Vlade 01/176 iz marta 2014. god.²⁵ U skladu sa tom odlukom, povećan je penzioni plan za period od 2015. god. Pored toga, u toku SOT, MRSZ planira da uspostavi i učini funkcionalnom Agenciju Republike Kosovo za zapošljavanje, sa dodatnih 86.000 € sredstava godišnje.²⁶ Svi drugi planovi MRSZ ostaju isti kao i u 2014. god.

SOCIJALNA ZAŠTITA

Nekoliko zakona i administrativnih uputstava uređuje sistem socijalne zaštite, Uredbom UNMIK-a 2000/24 uspostavljeno je MRSZ 2000. god. MRSZ u velikoj meri je odgovorno za razvoj i primenu politike rada i zapošljavanja, kao i za organizovanje i pružanje usluga socijalne i porodične zaštite, u skladu sa Zakonom o socijalnim i porodičnim uslugama.²⁷ Razvoj politike socijalne zaštite i primena zakona u tim oblastima, takođe su odgovornost MRSZ. Na osnovu Uredbe br. 02/2011 o oblastima upravne odgovornosti Kabineta premijera i ministarstava, MRSZ ima nadležnost i odgovornost da razvija, primenjuje i prati zakone u oblasti rada i politiku socijalne zaštite, na nediskriminatorni način.²⁸

Opštinske uprave od 2009. god. imaju odgovornost da pružaju socijalne usluge, takođe u skladu sa Zakonom o socijalnim i porodičnim uslugama.²⁹ To je dodatno uređeno Memorandumom o razumevanju o „decentralizaciji usluga socijalne zaštite“ koji su potpisali

---

²⁰ Skupština Republike Kosovo, *Zakon o upravljanju i odgovornostima za rad u javnim finansijama i odgovornostima za rad u javnim finansijama*, Zakon br. 03/L-048, Priština: 2003, at: http://www.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/2008_03-L048_sr.pdf. član 5.

²¹ Isto, član 19.

²² Skupština Republike Kosovo, *Zakon o budžetu republike Kosovo za 2014. godinu*, Zakon br. 04/L-233, Priština: 2013, na:

<http://www.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/Zakon%20o%20budzetu%20Kosova%202014.pdf>.

²³ Skupština Republike Kosovo, *Zakon o upravljanju i odgovornostima za rad u javnim finansijama*, član 20.

²⁴ Republika Kosovo, Ministarstvo finansija, *Budžetski cirkular 2014/01*, Priština: 2014, str. 7.

²⁵ Republika Kosovo, *Odluka Vlade 01/176*, na: http://www.kryeministri-ks.net/repository/docs/176.vendimet_176.doc.

²⁶ *SOT 2015-2017*, Poglavlje o MRSZ.

²⁷ Skupština Republike Kosovo, *Zakon o socijalnim i porodičnim uslugama*, Zakon br. 02/L-17, Skupština Republike Kosovo, Priština: 2005, na: http://www.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/2005_02-L17_sr.pdf, član 2.2.

²⁸ Skupština Republike Kosovo, *Uredba br. 02/2011 o oblastima administrativne odgovornosti Kancelarije premijera i ministarstava*, Priština: 2005, na: http://www.kryeministri-ks.net/repository/docs/Rregullorja_02-2011-e_miratuar nga_Qeveria-finale.pdf.

²⁹ Skupština Republike Kosovo, *Zakon o socijalnim i porodičnim uslugama*, član 1.

MRSZ i Ministarstvo lokalne uprave.³⁰ Centri za socijalni rad (CSR) funkcionišu na opštinskom nivou i odgovaraju gradonačelniku. Međutim, pružanje socijalnih usluga i finansiranje istih ostaje prilično centralizovano, primarno pod MRSZ.³¹

Sistem socijalne zaštite na Kosovu predstavlja socijalnu mrežu za ljude sa potrebom, a sastoji se od socijalnog osiguranja, ciljane socijalne pomoći, drugih manjih programa kojima se pomaže ugroženim grupama i od socijalne pomoći u vidu socijalnih i porodičnih usluga.

Uredbom MRSZ br. 30/2013 o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mesta u MRSZ predviđeno je preobraženje Odeljenja za socijalnu zaštitu (OSZ) u Odeljenje za socijalnu politiku i porodice (OSPP), uključujući Odsek za socijalnu politiku, Odsek za socijalno planiranje i inkluziju, Odsek za socijalne usluge, Odsek za socijalnu pomoć i Odsek za lica sa posebnim potrebama i starija lica. Te promene su još u toku. U Prištini postoji Dom za starija lica, dva regionalna doma za zajednički smeštaj (Srbica i Istok), Specijalni institut u Štimlju i sedam domova za zajednički smeštaj za ljude sa posebnim potrebama na regionalnom nivou.³² Nov dom za zajednički smeštaj za starija lica otvoren je 2014. god. u Gračanici.

MRSZ je odgovorno za razvoj sistema socijalne zaštite, zajedno sa opštinama. Dodatne informacije o zakonskim obavezama svakog odseka i odeljenja date su u narednim odeljcima.

MINISTARSKI PRIORITETI

Vizija Vlade Republike Kosovo i MRSZ za 2020. je da „Kosovo postane društvo u kom su zajemčeni socijalna zaštita i inkluzija svakog građanina svake društvene kategorije i starosnog doba, u kom se vodi dostojanstven društveni i ekonomski život a u kom svi odrasli i radno sposobni ljudi poseduju kvalifikacije i imaju jednake prilike za zapošljavanje“.³³ MRSZ ima cilj da radi na ostvarivanju ove vizije, postižući sledeće ciljeve u toku perioda 2014-2020:

- (1) Povećanje zaposlenosti, razvoj veština i unapređenje funkcionisanja tržišta rada;
- (2) Unapređenje socijalne zaštite kroz proširenje i unapređenje kvaliteta pružanja socijalnih i porodičnih usluga, uz poseban osvrt na ugrožene grupe;
- (3) Razvoj održivog penzionog sistema i jačanje institucionalnih kapaciteta za ostvarivanje prava na bolja davanja i usluge za penzionere i ratne kategorije, i
- (4) Jačanje uloge društvenih partnera u razvoju društvene i ekonomske politike zemlje, unapređivanjem radnih odnosa za radnike i smanjivanjem neformalne zaposlenosti.

SOT 2015-2017 koji je pripremila MRSZ takođe predstavlja određene ciljeve koji se bave različitim potrebama žena i muškaraca.

U Sektorskoj strategiji, situaciona analiza sadrži obimne podatke sa rodne perspektive. Međutim, ta analiza nije odražena u strateškim ciljevima. Strateški ciljevi bi trebalo da prepoznaju različite potrebe žena i muškaraca, kao što su: (1) povećanje zaposlenosti **žena i muškaraca**, razvoj veština i bolje funkcionisanje tržišta rada, (2) unapređenje socijalne zaštite kroz proširenje i unapređenje kvaliteta pružanja socijalnih i porodičnih usluga, uz poseban osvrt na ugrožene grupe i **rodnu ravnopravnost**, (3) razvoj održivog penzionog sistema i jačanje institucionalnih kapaciteta za ostvarivanje prava na bolja davanja i usluge za **žene i muškarce** penzionere i ratne kategorije, i (4) jačanje uloge društvenih partnera u razvoju društvene i ekonomske politike zemlje, unapređivanjem radnih odnosa za radnike i smanjivanjem

³⁰ HMO Solutions, *Social Services in Kosovo: Legal and Budget Assessment*, Save the Children Alliance in Kosovo, na: http://resourcecentre.savethechildren.se/sites/default/files/documents/2007_august_social_services_in_kosovo_legal_and_budget_assesment_report1.pdf.

³¹ Isto.

³² MRSZ, *Sektorska strategija 2009-2013*, 2009, na: <https://mpms.rks.gov.net/Portals/0/Aktiviteti%20javor/Strategija%20Sektoriale%20MPMS-se%202009-2013%20Ang.pdf>.

³³ MRSZ, *Sektorska strategija 2014-2020*, Priština: januar 2014. god.

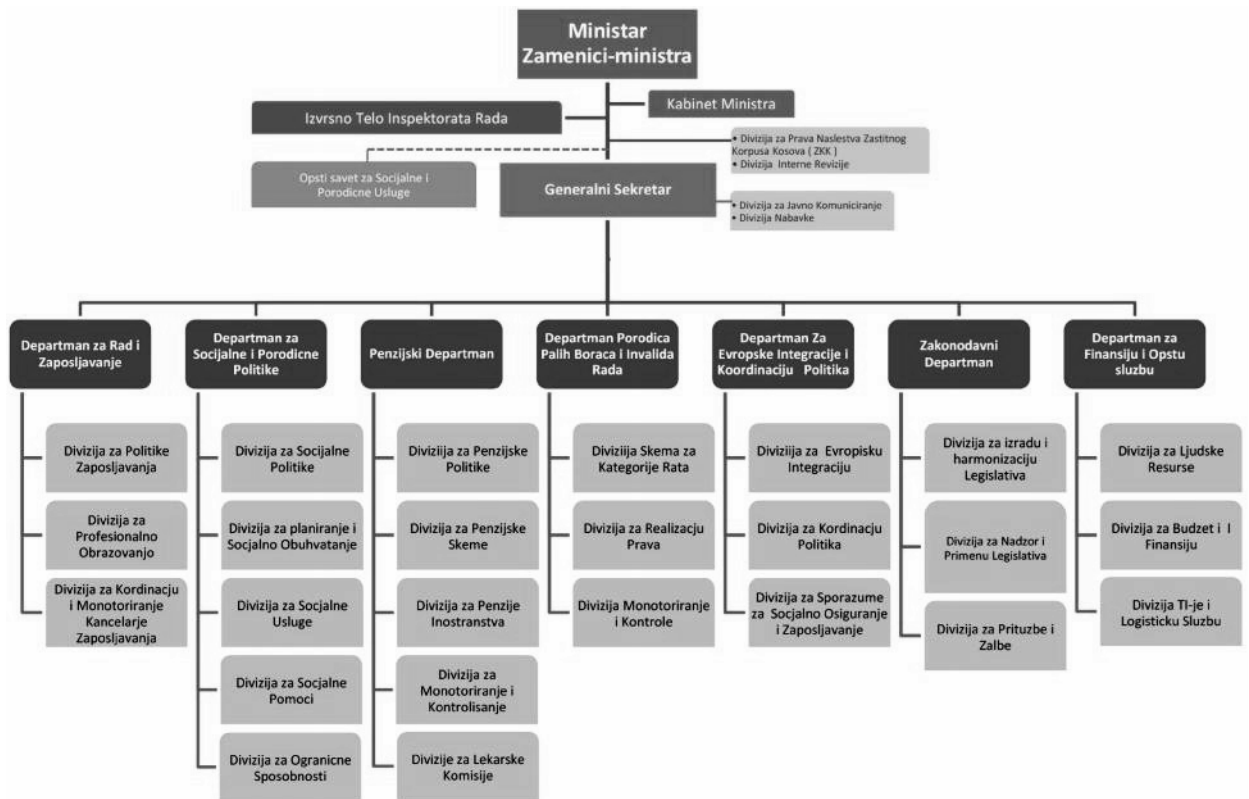
neformalne zaposlenosti **među muškarcima i ženama**. Osim toga, način na koji su strateški ciljevi formulisani u SOT razlikuju se od načina na koji su formulisani u Sektorskoj strategiji MRSZ. MRSZ mora da obezbedi njihovo usklađivanje.

Da bi se adekvatno pratio napredak, bilo bi veoma korisno ako bi Strategija sadržala odvojene pokazatelje za žene i muškarce. Svi pokazatelji koji se koriste za ocenu ostvarenih strateških ciljeva, trebalo bi da se odvoje po rodu. Pored toga, bilo bi korisno ako bi se uveli drugi relevantni rodni pokazatelji kako bi se otklonili glavni nedostaci u vezi sa rodnom ravnopravnošću, a koji su utvrđeni rodnom analizom. Uбудuće, takvi pokazatelji će pomoći MRSZ da stalno unapređuje svoje procene budžeta, da razvoja novu politiku, da preduzima aktivnosti zasnovane na istraživanju, potrebama u pravcu svojih ciljeva, da efikasnije primenjuje postojeće aktivnosti i da ocenjuje napredak u pravcu ostvarivanja ciljeva.

ORGANIZACIONA STRUKTURA MRSZ

Iako je organizaciona struktura MRSZ promenjena 2014. godine, MRSZ još uvek nije oslikalo te promene u svoja budžetska dokumenta. Trenutno, MRSZ ima nekoliko odeljenja (vidi Sliku 1): Odeljenje za rad i zapošljavanje (ORZ), Odeljenje za socijalnu politiku i porodice (OSPP), Odeljenje za penzije, Odeljenje za porodice mučenika i ratne invalide, Odeljenje za evropsku integraciju i integraciju politike, Pravno odeljenje i Odeljenje finansijskih i opštih usluga. Odseci u svakom odeljenju odgovaraju neposredno načelnicima odeljenja. Izvršno telo Inspektorata rada funkcioniše kao odvojeno telo, koje odgovara neposredno ministru. Opšti savet za socijalne usluge i porodice funkcioniše kao nezavisno telo, ali odgovara ministru.

Slika 1. Organogram MRSZ

RODNA ANALIZA BUDŽETA I USLUGA U ODELJENJIMA, ODSECIMA I DRUGIM TELIMA MRSZ

U ovom poglavlju ispitano je svako odeljenje, svaki odsek i svako telo u MRSZ pojedinačno, u skladu sa budžetskim linijama kosovskog budžeta. Pododeljak o svakoj organizacionoj jedinici počinje kratkim pregledom zakonskog mandata iste. Zatim, sadrži rodnu analizu korisnika u toku perioda ranijeg SOT između 2011. i 2013. god. Kada je to izvodljivo, izneti su podaci za prvo tromesečje 2014. godine (mart). Rodna analiza korisnika postoji da bi se procenili troškovi do danas za žene i muškarce. Ovim se omogućava određivanje moguće rodne diskriminacije u programiranju i trošenju budžeta. Ova analiza se zatim koristi da bi se izradile preporuke za rešavanje rodne diskriminacije i za povećanje rodne ravnopravnosti i u osmišljavanju programa i u izradi budžeta.

OPŠTI SAVET ZA SOCIJALNE USLUGE I PORODICE

Opšti savet za socijalne usluge i porodice uspostavljen je na osnovu Zakona o socijalnim i porodičnim uslugama i na osnovu Administrativnog uputstva br. 01/2006.³⁴ Sastavljen od 21 člana, odgovoran je za nadgledanje standarda i discipline na radu u oblasti socijalnih usluga i porodica. Dvoje ljudi koje zapošljava Savet rade kao njegov sekretarijat, dok druge članove čine službenici MRSZ, Ministarstva obrazovanja, nauke i tehnologije (MONT), CSR, Instituta za socijalnu politiku (sada Odsek za socijalnu politiku), Asocijacije opština, Univerziteta u Prištini i predstavnici civilnog društva.

Budžet za finansiranje učešća članova Saveta odvaja se iz troškovne kategorije za robe i usluge (vidi Tabelu 1). Budžet Saveta nema neposredni uticaj na korisnike, iako njegov rad može da posredno utiče na njih (vidi dole).

Vremenska ograničenja nisu dozvolila da se izvrši ova analiza kroz ispitivanje tačnog iznosa koji je potrošen.

Opšti savet je odgovoran za davanje licenci organizacijama i institucijama kao pružaocima socijalnih usluga. Članovi komisije za licenciranje ustanova koje pružaju socijalne usluge izabrani su 2012. god.³⁵ Međutim, još uvek nije odlučeno kada će proces licenciranja početi. Proces licenciranja će stvoriti minimalne standarde za pružanje usluga i uspostaviće bolji

Tabela 1. Opšti savet za socijalne usluge i porodice: Planirani budžet prema troškovnoj kategoriji

Planirani budžet	Ukupan br. zaposlenih	Naknade i zarade	Robe i usluge	Opštinski troškovi	Subvencije i transferi
2013	2	8.212 €	5.000 €	1.000 €	20.000 €
2014	2	8.639 €	5.000 €	1.000 €	20.000 €

³⁴ Skupština Republike Kosovo, *Administrativno uputstvo br. 01/2006 za osnivanje opšteg saveta za socijalnu i porodičnu uslugu i njegov rad*, Priština: 2006, na: <http://mpms.rks-gov.net/Portals/0/Ligji/SekondarSerbisht/A.U%20Br.01-2006%20Za%20Osnivanje%20Opsteg%20Saveta%20Za%20Socijalnu%20i%20Porodicnu%20Uslugu%20i%20Njegov%20Rad.pdf>.

³⁵ Opšti savet za socijalne usluge i porodice, Odluka o uspostavljanju Komisije za licence. http://www.kpshsf-rks.net/web/sites/kpshsf-rks.net/files/Vendim_per_themelimin_e_komisionit_per_licencim.pdf.

mehanizam za praćenje kvaliteta usluga koje se pružaju. To će uticati na živote žena, muškaraca, devojaka i dečaka koji primaju usluge od nevladinih organizacija (NVO), a koje pružaju socijalne usluge ugroženim grupama. Iste, između ostalog, obuhvataju pojedince koji su pretrpeli nasilje u porodici, lica sa posebnim potrebama i napuštenu decu. Uбудućе, NVO ili drugi pružaoci socijalnih usluga koji ne ispunjavaju ove minimalne standarde neće dobiti licencu i neće moći da dobiju vladina sredstva od lokalnog i centralnog nivoa.

Odeljenje za socijalnu i porodičnu politiku daje licence individualnim pružaocima socijalnih usluga na osnovnom, sekundarnom i višem nivou. Od maja 2014. godine, za viši nivo licence prijavilo se 242 ljudi, od čega je odobreno 227 (114 žena i 128 muškaraca); 31 se prijavio i dobio licencu sekundarnog nivoa (10 žena, 21 muškarac); a 29 se prijavilo za osnovne licence, od čega je 28 odobreno (24 žene, 4 muškarca).³⁶ Iako se za licencu višeg nivoa kvalifikovao sličan broj žena i muškaraca, veći broj muškaraca ima sekundarne licence a veći broj žena osnovne licence.

Preporuke

- Utvrditi standarde u 2014. god. za licenciranje pružalaca usluga i primeniti iste, u pravcu obezbeđivanja toga da žene, muškarci, devojke i dečaci dobijaju visokokvalitetne usluge kojima se zadovoljavaju njihove, potencijalno, jedinstvene potrebe.
- Obezbediti da postoji rodna ravnoteža među članovima saveta koji daju licence individualnim i institucionalnim pružaocima usluga.
- Obezbediti da komunikaciona strategija dopire do žena i muškaraca, da ih podstiče da se prijavljuju za licence na osnovnom, sekundarnom i višem nivou, u jednakoj meri.
- Obezbediti da licencirani pružaoci socijalnih usluga postoje u različitim geografskim sredinama na Kosovu.

IZVRŠNO TELO INSPEKTORATA RADA

MRSZ uspostavilo je Izvršno telo Inspektorata rada na osnovu Konvencije br. 81 Međunarodne organizacije rada (ILO) i kosovskog Zakona o radu.³⁸ Telo funkcioniše kao nezavisno telo pri Ministarstvu i neposredno podnosi izveštaj ministru. Odgovorno je za to da obezbedi punu primenu Zakona o radu 2001/2 i Zakona o zaštiti na radu, zaštiti zdravlja zaposlenih i radnoj sredini 2003/19. Telo ima glavnog inspektora; tri zamenika inspektora za radni odnos, bezbednost na radu i zaštitu zdravlja zaposlenih i radno okruženje; i inspektore rada. Funkcioniše u 30 opština i ima 52 inspektora rada. Vršiti inspekciju radnih odnosa ispitivanjem evidencije rada, radnog okruženja i zaštite zdravlja zaposlenih. Takođe, obezbeđuje relevantne i posebne informacije poslodavcima i zaposlenima; obezbeđuje da ne postoji diskriminacija i da je radni odnos zasnovan u skladu sa Zakonom o radu; i vršiti inspekciju u svakom slučaju smrti nastaloj na radnom mestu. Ovo telo je odgovorno i za nadzor primene porodijskog odsustva, u skladu sa Zakonom o radu.³⁹

³⁶ Podaci koje je dostavilo MRSZ, maj 2014. god.

³⁸ Međunarodna organizacija rada, *C081 – Konvencija o inspekciji rada*, 1947 (br. 81), Ženeva: ILO, 1947, na:

http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO:12100:P12100_INSTRUMENT_ID:312226:NO.

³⁹ Skupština Republike Kosovo, *Zakon o radu*, Zakon br. 03/L-212, Priština: 2010, na: <http://www.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/2010-212-ser.pdf>. član 17.

Tabela 2. Izvršno telo Inspektorata rada, Godišnji rezultati inspekcije⁴⁰

	Ukupno inspekcija	Broj zaposlenih koji je poginuo na radu	Br. zaposlenih koji je teško povređen	Br. zaposlenih koji je predmet inspekcije	Br. žena koji je bio predmet inspekcije na radu	Br. muškaraca koji je bio predmet inspekcije na radu
2011	6.396	10	31	53.935	Ne postoji	Ne postoji
2012	7.074	17	45	38.067	8.319 (22%)	29.748 (78%)
2013	8.378	17	37	37.517	9.310 (25%)	28.207 (75%)

U Tabeli 2. ilustrovano je da je ukupan broj slučajeva u kojima je izvršena inspekcija povećan poslednjih godina. Međutim, broj zaposlenih i budžet za pokrivanje troškova inspekcije (robe i usluge) ostali su isti (Tabela 3). Iako podaci nisu dostupni za 2011. godinu, između 2011. i 2013. god. bilo je manje zaposlenih žena (22%, odnosno 25%) od zaposlenih muškaraca (78%, odnosno 75%) među onima kod kojih je izvršena inspekcija. Ne postoje podaci podeljeni po rodu u vezi sa brojem zaposlenih koji su poginuli ili ozbiljno povređeni na radu.

Tabela 3. Planirani budžet Izvršnog tela Inspektorata rada prema troškovnoj kategoriji

Planirani budžet	Br. zaposlenih ⁴²	Naknade i zarade	Robe i usluge	Opštinski troškovi	Kapitalni troškovi
2011	60	€ 381,812	€ 135,000	€ 38,260	€ 10,000
2012	65	€ 381,812	€ 135,000	€ 38,260	€ 10,000
2013	65	€ 328,213	€ 135,000	€ 33,260	€ 15,000
2014	65	€ 348,927	€ 135,000	€ 33,260	€ -

Iako su vremenska ograničenja sprečila analizu u vezi sa ovim, Inspektorat bi mogao da uzme u obzir mogućnost prikupljanja podataka i analiziranja ubuduće toga koji su sektori bili predmet inspekcije, kako su ti sektori izabrani za inspekciju (npr. na osnovu zahteva ili sektori koji su u fokusu svake godine) i koje su rodne implikacije takvih podataka. Na primer, da li inspektori poklanjaju istu pažnju sektorima i/ili preduzećima kojima tradicionalno dominiraju muškarci ili žene?

Vladina odluka da se smanji budžet za robe i usluge za 20% uticaće na ovo telo.⁴³ Promene budžeta mogu uticati na broj inspekcija koje inspektori mogu da izvrše. Ovo može posebno uticati na zaposlene žene, imajući u vidu da bi inspektori trebalo da prate ostvarivanje prava žena na porodiljsko odsustvo i diskriminaciju na radu (vidi dole). Dodatno istraživanje može da ispita uticaj koji će smanjenje budžeta imati sa rodne perspektive.

Preporuke

- Sakupiti podatke podeljene po rodu u vezi sa povredama i smrću na radu, kao i u vezi sa sektorima koji su bili predmet inspekcije.
- Obezbediti da je u istoj meri izvršena inspekcija sektora i preduzeća koja tradicionalno imaju veći broj zaposlenih muškaraca ili žena.
- Povećati inspekciju primene porodiljskog odsustva i moguće diskriminacije žena zbog porodiljskog odsustva (vidi odeljak dole o porodiljskom odsustvu).
- Obezbediti ravnotežu u pogledu žena i muškaraca inspektora koji vrše inspekciju.
- Tesno pratiti mogući uticaj smanjenja budžeta na žene i muškarce.

⁴⁰ Godišnji izveštaji Inspektorata rada, 2011, 2012, 2013.

⁴² Podaci po rodu dostupni su za celo Ministarstvo u odeljku u daljem tekstu o naknadama i zaradama.

⁴³ Odluka Vlade Kosova br. 01/176, 2014. god.

ODSEK ZA PITANJA NASLEDSTVA ZAŠTITNOG KORPUSA KOSOVA

Odsek za pitanja nasledstva Zaštitnog korpusa Kosova (ZKK) odgovoran je za predlaganje, izradu i obezbeđivanje politike i strategija za preseljenje bivših pripadnika ZKK. Isti se bavi pitanjima u vezi sa materijalnim i nematerijalnim nasledem ZKK i izrađuje periodične izveštaje. Odsek je odgovoran i za informisanje bivših pripadnika ZKK o njihovim pravima na materijalnu i nematerijalnu nadoknadu. Međutim, Odeljenje za penzije pri MRSZ odgovorno je za budžet za materijalnu nadoknadu i doprinose. Ovaj Odsek održava i bazu podataka svih pripadnika ZKK. Ovaj Odsek neposredno podnosi izveštaj ministru i ima šestoro zaposlenih. Budžet za ovaj odsek ostao je sličan od 2011. do 2014. god.

Tabela 4: Odsek za pitanja nasledstva ZKK Planirani budžet prema troškovnoj kategoriji

Godina	Ukupan br. zaposlenih	Naknade i zarade	Robe i usluge	Opštinski troškovi
2011	6	41,216 €	49,525 €	3,000 €
2012	6	41,216 €	49,525 €	3,000 €
2013	6	40,216 €	49,525 €	3,000 €
2014	6	40,216 €	49,525 €	3,000 €

Preporuke

- Odsek može da uzme u obzir jedinstvene potrebe žena i muškaraca bivših boraca u programima preseljenja i strategijama komunikacije.
- Obezbediti rodnu ravnotežu u Odseku koja može da olakša pružanje usluga koje ispunjavaju potrebe žena i muškaraca.

ODELJENJE ZA SOCIJALNU POLITIKU I PORODICE

Odeljenje za socijalnu politiku i porodice odgovorno je za razvoj i primenu socijalne politike, zakona, za praćenje i primenu standarda, za rešavanje zahteva za licenciranje, upravljanje šemama davanja i za razvoj analize u oblasti socijalne i porodične politike i usluga. Takođe, nadzire više od 40 CSR širom Kosova. Odeljenje ima dva odseka za socijalne usluge, odnosno za socijalnu pomoć.

Odsek za socijalne usluge

Odsek za socijalne usluge (OSU) odgovoran je za praćenje rada pružalaca socijalnih usluga, uključujući CSR i NVO. OSU, takođe, predlaže, razvija i prati primenu standarda i postupaka socijalnih usluga prema standardima EU.⁴⁴ Opštine su od 2009. godine, u skladu sa decentralizacijom, odgovorne za pružanje socijalnih i porodičnih usluga.⁴⁵

Međutim, proces decentralizacije ostaje izazovan i za opštine i za MRSZ. Ni opštinama ni MRSZ nije jasno koji su to izvori prihoda koji se mogu koristiti za finansiranje socijalnih usluga, kao ni odgovornosti koje imaju. Broj socijalnih usluga ostaje centralizovan, uključujući usluge smeštaja za starija lica, usluge u zajednici za decu i odrasle sa posebnim potrebama, socijalne usluge koje pružaju NVO, davanja za staranje i davanja za porodice dece sa posebnim potrebama. CSR i dalje su administrativno povezani sa centralnim nivoom.

⁴⁴ MRSZ, *Sektorska strategija 2014-2020*.

⁴⁵ Memorandum o razumevanju (MoR) potpisan februara 2009. godine, između MRSZ, Ministarstva lokalne uprave, Ministarstva finansija i kosovskih opština o prebacivanju socijalnih usluga na opštine.

Tabela 5. daje opšti prikaz budžeta planiranog za ovaj Odsek po godini. Primetno je da je u 2013. god. zaposleno sedmoro novih službenika za upravljanje socijalnim uslugama na centralnom nivou. Budžet za troškovnu kategoriju subvencija i transfera koristi se za pokrivanje troškova staranja o napuštenoj deci, troškova za porodice dece sa posebnim potrebama, socijalnih usluga koje pružaju NVO i novih pilot projekata za socijalne usluge.

Tabela 5. OSU Planirani budžet prema troškovnoj kategoriji

Godina	Br. zaposlenih	Naknade i zarade	Robe i usluge	Opštinski troškovi	Subvencije i transferi
2011	17	61,492	92,593	9,000	3,300,003
2012	17	61,492	129,432	9,000	4,326,233
2013	24	113,039	155,844	11,500	3,504,000
2014	24	112,516	130,000	11,500	3,672,000

Svi CSR primaju sredstva za socijalne usluge neposredno iz svoje opštine (izuzev Severne Mitrovice), a koja se primarno obezbeđuju kroz Opšti

Tabela 6. Budžet CSR u 18 opština prema troškovnoj kategoriji

Godina	Naknade i zarade	Robe i usluge	Opštinski troškovi	Subvencije i transferi	Kapitalna ulaganja	Ukupan budžet
2011	903.905 €	461.618 €	203.601 €	260.662 €	15.000 €	1.844.785 €
2012	2.260.331 €	329.869 €	111.933 €	396.601 €	75.000 €	3.173.735 €
2013	2.259.598 €	380.802 €	110.732 €	675.317 €	85.000 €	3.511.499 €

grant za opštine iz kosovskog budžeta (vidi Tabelu 6). Od 37 CSR na Kosovu, 24 su istraživačkom timu dostavila informacije u vezi sa sredstvima koja su primili od opštine. Samo 18 CSR dostavilo je podatke podeljene po rodu. Od tih 18, opštine su finansirale tekuće troškove CSR u ukupnom iznosu od 1.844.785 € u 2011. god. Ovaj iznos je povećan za 72% u 2012. i za 11% u 2013. god. Iznos se razlikuje od opštine do opštine (vidi Aneks 2).

CSR nude tri vrste usluga: socijalne usluge, šemu socijalne pomoći i administrativne i finansijske usluge. Korisnici socijalnih usluga, između ostalih, su napuštena deca, deca bez porodične nege, zlostavljana deca, deca u sukobu sa zakonom, deca koja su bila predmet trgovine, lica koja su stupila u rane brakove, deca sa posebnim potrebama, odrasli sa posebnim potrebama, starija lica bez porodične nege, roditelji koji usvajaju decu, razvedeni parovi, staratelji i žrtve nasilja u porodici. Pored toga, CSR primaju zahteve za socijalnu pomoć; odlučuju o ispunjenosti uslova u svakom slučaju; i prate uslove života porodica koje primaju socijalnu pomoć kako bi se obezbedilo da iste ispunjavaju kriterijume.

Tabela 7. daje prikaz ukupnog broja korisnika socijalnih usluga od CSR u 18 opština. Imajući u vidu da je ovo brza analiza, broj odražava ukupan broj korisnika svih socijalnih usluga i ukupan budžet u 18 opština.⁴⁶ Ne odražava broj korisnika svake vrste socijalne usluge. Uбудuće, bilo bi poželjno da se ispita broj žena i muškaraca koji su korisnici svake vrste usluge.

Tabela 7. Korisnici socijalnih usluga u 18 opština

Godina	Ukupno korisnika	Br. žena	Br. muškaraca
2011	8.391	3.155 (38%)	4.906 (62%)
2012	10.907	3.791 (35%)	6.644 (65%)
2013	10.037	3.536 (35%)	6.304 (65%)

Kako Tabela 7. pokazuje, najveći broj korisnika socijalnih usluga između 2011. i 2013. god. bili su muškarci (62-65%). To sugerise da se vreme i resursi CSR (a koji se finansiraju iz njihovog budžeta) nesrazmerno troše na muškarce. Na osnovu zapažanja službenika ovog Odseka, sugerisano je da ovo može poticati od patrijarhalnog ponašanja, zbog čega muškarci mogu imati veći pristup uslugama i lakše nego žene.⁴⁷ Dodatnim istraživanjem moglo bi se ispitati zašto veći broj muškaraca prima socijalne usluge od žena. Imajući u vidu njihov širi mandat, socijalne usluge bi trebalo da se ravnopravnije podele između muškaraca i žena.

⁴⁶ Kontaktirano je svih 37 CSR a 24 su odgovorila. Opštine koje nisu dostavile podatke podeljene po rodu ili budžetu nisu uvrštene u ovu kalkulaciju. Broj korisnika upućuje samo na socijalne usluge i ne obuhvata broj korisnika plana socijalne pomoći. Samim tim, ukupan broj korisnika i odgovarajući budžet CSR odgovara odgovorima koje je dalo 18 opština maja 2014. god. Za spisak opština koje su odgovorile, vidi Aneks 2.

⁴⁷ Radionica, 04.06.2014. god.

Dodatnom analizom moglo bi da se ispita koji korisnici se nalaze među ciljnim grupama MRSZ ali koje još uvek nisu među korisnicima. Rodna analiza može pomoći oko ispitivanja toga koje usluge žene i/ili muškarci obično više koriste i zašto. Dodatnim ispitivanjem, takođe, mogu se ispitati potencijalno različite potrebe žena i muškaraca korisnika.

Preporuke

- Uvrstiti kao pokazatelj broj žena i muškaraca korisnika svake vrste socijalne usluge.
- Obezbediti da strategija komunikacije obuhvata načine na koje se može dopreti do žena i muškaraca, tako da se upoznaju sa uslugama koje su im na raspolaganju, kao i načinom na koji mogu doći do usluga.
- Uvesti istraživanje da bi se ocenile različite potrebe, odnosno zadovoljstvo korisnika sa uslugama. Obezbediti da su nalazi podeljeni po rodu i vrsti pružene usluge.

Pomoć za porodice dece sa posebnim potrebama

Konvencija o pravima dece usvojena je 1989. god. a stupila je na snagu 1990. god.⁴⁹ Istom su zaštićena prava, interesi i slobode sve dece, bez obzira na poreklo, gde se dete definiše kao lice ispod 18 godina starosti. Konvencijom

Tabela 8. Broj porodica dece sa posebnim potrebama i ukupni budžet

Godina	Ukupan br. korisnika	Ukupan br. devojčica	Ukupan br. dečaka	Ukupan budžet	Ukupan budžet za devojčice	Ukupan budžet za dečake
2011	2.893	1.382 (48%)	1.511 (52%)	289.300 €	138.200 €	151.100 €
2012	2.946	1.396 (47%)	1.550 (53%)	294.600 €	139.600 €	155.000 €
2013	2.995	1.394 (47%)	1.601 (53%)	299.500 €	139.400 €	160.100 €
2014 (April)	2.972	1.392 (47%)	1.580 (53%)	297.200 €	139.200 €	158.000 €

su utvrđene jasne smernice i odgovornosti za lica zadužena za brigu o deci. Na Kosovu, Ustavom su utvrđena prava dece, mehanizmi zaštite i slobode.⁵⁰ Postoji nekoliko usluga i plana pomoći u cilju zaštite i obezbeđenja prava deteta.

Među njima, Zakonom br. 03/L-022 o „materijalnoj podršci porodicama dece sa stalnim ograničenim sposobnostima“ predviđeni su uslovi za ostvarivanje prava na finansijsku podršku kroz pomoć za porodice dece sa posebnim potrebama.⁵¹ Lica koja ispunjavaju uslove obuhvataju porodice sa „decom sa trajnim invaliditetom“, a koja su definisana kao „sva deca od rođenja do 18 godina starosti sa trajnim prebivalištem na Kosovu, a koja su u celosti nesposobna za obavljanje svakodnevnih poslova bez pomoći drugog lica“.⁵² Mesečna naknada za svaku porodicu iznosi 100 €.

Tabela 8. daje prikaz broja korisnika po godini, kao i odgovarajućeg budžeta. Ukupni broj korisnika povećan je za 2% godišnje od 2011. do 2013. god. Od ukupnog broja korisnika, 47-48% su porodice devojčica sa posebnim potrebama a 52-53% su porodice dečaka. Prema podacima sa popisa stanovništva iz 2011. godine, 3.376 lica uzrasta od 0 do 19 godina ima neki oblik invaliditeta; 40% su devojčice a 60% dečaci. Međutim, ovi podaci možda nisu pouzdani.⁵³

⁴⁹ Ujedinjene nacije, *Konvencija o pravima deteta*, 1989. Na:

<http://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/crc.aspx>.

⁵⁰ Skupština Republike Kosovo, Ustav Republike Kosovo, 2008, član 50, stav 1-5.

⁵¹ Skupština Republike Kosovo, *Zakon o materijalnoj podršci porodicama dece sa stalnim ograničenim sposobnostima*, Zakon br. 03/L-022, Priština: Skupština Republike Kosovo, 2008, na:

http://www.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/2008_03-L022_sr.pdf, član 6.

⁵² Isto.

⁵³ Vredi pomenuti da su organizacije koje se bave pravima lica sa ograničenim sposobnostima kritikovale metodologiju koja je korišćena tokom popisa stanovništva, kao i način na koji su postavljena pitanja. Međutim, trenutno, ovo su najpouzdaniji podaci koji postoje.

Uzimajući u obzir da mesečni dodatak iznosi 100 €, budžet je dodeljen većem broju porodica sa dečacima nego porodicama sa devojkicama.

Staranje o napuštenoj deci

Zakonom br. 02/L-17 o socijalnim i porodičnim uslugama i Administrativnim uputstvom br. 04/2006 uređeno je staranje o napuštenoj deci.⁵⁴ Sve starateljske porodice se obučavaju da pružaju usluge staranja. Postoje dve vrste dodataka za biološke odnosno nebiološke porodice koje primaju decu.

U prvom mesecu, nebiološka starateljska porodica dobija naknadu od 225 € a drugih meseci 150 €. U slučajevima dece sa posebnim potrebama, starateljska porodica dobija 250 € mesečno.⁵⁵ Osim staranja u nebiološkim porodicama, Ministarstvo daje dodatak za staranje o deci unutar porodice, bez roditeljskog staranja. Dodatak iznosi 75 € mesečno po detetu pod starateljstvom.

Prema podacima koje je dostavio OSU, ukupan budžet potrošen na starateljstvo iznosio je 144.400 € u 2013. god. Ovaj budžet je povećan za 22% u 2013. god.⁵⁶ Broj dece o kom se stara šira porodica u 2012. je smanjen a u 2013. god. je povećan. Potrebno je dodatno istraživanje da bi se razumele promene u broju korisnika. Kako Tabela 9. pokazuje, ukupan budžet potrošen na starateljstvo povećan je za 19,6% u 2013. godini, dostižući 722.200 €.

Tabela 9. Deca o kojoj se stara porodica sa kojom nisu u biološkom srodstvu ili šira porodica

Godina	Ukupan br. starih slučajeva staranja	Ukupan br. novih slučajeva	Ukupan br. dece sa posebnim potrebama o kojoj se stara	Ukupan budžet za staranje van porodice u biološkom srodstvu	Ukupan br. dece o kojoj se stara šira porodica	Ukupan budžet ⁵⁷	Ukupan budžet za staranje
2011	48	51	7	120.635 €	660	540.000 €	660.635 €
2012	54	33	7	116.830 €	541	486.900 €	603.730 €
2013	59	47	7	144.400 €	642	577.800 €	722.200 €

Takođe, ovaj Odsek finansira i prati slučajeve usvajanja i slučajeve napuštene dece smeštene u SOS Kinderdorf (0-3 godine). Broj usvojene dece proteklih godina povećan je sa 25 u 2011. na 30 u 2012, odnosno na 38 u 2013. god. Tabela 10. daje prikaz ukupnog broja dece smeštenog tu i ukupan budžet koji je potrošen. Sugerise da je prosečan iznos sredstava koji je obezbeđen po detetu mesečno smanjen u 2013. god. Nažalost, nisu dostupni podaci podeljeni po rodu.

Tabela 10. Deca smeštena u SOS Kinderdorf

Godina	SOS (doba 0-3)	SOS (doba 4-18)	Budžet za SOS	Prosečno € po glavi stanovnika mesečno
2011	32	47	44.893 €	47,3 €
2012	38	50	50.681 €	47,9 €
2013	40	52	40.764 €	36,9 €

Preporuke

- Sakupiti podatke o rodu dece pod starateljstvom i u drugim NVO koje pružaju socijalne usluge.

⁵⁴ Skupština Republike Kosovo, *Zakon o socijalnim i porodičnim uslugama*, član 3.3i i 11; MRSZ, *Administrativno uputstvo br. 05/2006 o osnivanju komisije za smeštaj dece bez roditeljske brige u porodični smeštaj i posinjenju/pokčerivanju (adopciju)*, Priština: MRSZ, 2006, na: <http://mpms.rks-gov.net/Portals/0/Ligji/SekondarSerbisht/A.U%20Br.05-2006%20O%20osnivanju%20komisije%20Za%20Smestaj%20Dece%20Bez%20Roditeljske%20Brige.pdf>, član 4.

⁵⁵ Dodatak za starateljsku porodicu je januara 2012. god. povećan sa 150 € na 250 €.

⁵⁶ MRSZ, podatak dobijen maja 2014. god.

⁵⁷ Procena MŽK na osnovu ukupnog broja korisnika svake godine i mesečnog iznosa.

Sigurne kuće za zaštitu žrtava nasilja u porodici, trgovine ljudskim bićima i zlostavljane dece

Sigurne kuće za osobe koje su pretrpele nasilje u porodici, žrtve trgovine ljudskim bićima u svrhu seksualne eksploatacije i za zlostavljanu decu uređene su Zakonom o socijalnim i porodičnim uslugama.⁵⁸ Zakonom o sprečavanju i borbi protiv trgovine ljudima i zaštiti žrtava trgovine ljudima sprečavanju i borbi protiv trgovine ljudima i zaštiti žrtava trgovine ljudima, Programom Kosova i Planom akcije protiv nasilja u porodici 2011-2014, i Nacionalnom strategijom protiv trgovine u ljudskim bićem i Planom delovanja 2011-2014. takođe su predviđene sigurne kuće za osobe koje su pretrpele ove oblike nasilja na osnovu roda.⁵⁹ Sigurne kuće pružaju sigurnost, hranu, sredstva za ličnu higijenu, lekarsku pomoć, psihološko savetovanje, bezbedan prevoz, stručnu obuku i pomoć oko rehabilitacije i reintegracije. One mogu biti vladine ili nevladine, ali bi trebalo da imaju licencu vladinih organa, posebno one koje pomažu žrtvama trgovine ljudskim bićima.⁶⁰

Iako zvanično licenciranje sigurnih kuća kao pružalaca usluga još uvek nije počelo, MRSZ finansiralo je nevladine sigurne kuće kao i one sigurne kuće visokog stepena bezbednosti kojima rukovodi vlada za žrtve trgovine ljudskim bićima, Privremeni objekat za obezbeđenje (POO), od 2011. god. Sigurne kuće dobijaju dodatna sredstva od međunarodnih donatora. Neke dobijaju i finansijsku podršku od drugih ministarstava i/ili opština, što ovde nije prikazano.⁶¹ MRSZ je izdvojilo budžet za projekat Nada i domovi za decu u 2013. god. i 2014. god. koji je sufinansiran sredstvima iz IPP. U ovom projektu isprobavaju se usluge u zajednici za napuštenu decu, decu žrtve nasilja u porodici i za decu sa posebnim potrebama.

Tabela 11. Ukupan budžet izdvojen za svaku sigurnu kuću iz MRSZ po godini, 2011-2015.

Sigurna kuća	Mesto	2011	2012	2013	2014	2015 (plan)
Centar za zaštitu žena i dece	Priština	17.000 €	17.000 €	24.000 €	24.000 €	24.000 €
Centar za zaštitu žena i dece Raba Voca	Mitrovica	17.000 €	17.000 €	24.000 €	24.000 €	24.000 €
Zdravstveni centar za žene	Peć	17.000 €	17.000 €	24.000 €	24.000 €	24.000 €
Sigurna kuća	Đakovica	17.000 €	17.000 €	24.000 €	24.000 €	24.000 €
Centar za smeštaj žena i dece	Prizren	17.000 €	17.000 €	24.000 €	24.000 €	24.000 €
Centar Liria	Gnjilane	17.000 €	17.000 €	24.000 €	24.000 €	24.000 €
Privremeni objekat za obezbeđenje ⁶²		51.469 €	62.242 € ⁶³	80.000 €	80.000 €	Ne postoji
Zaštiti žrtve spreči trafikung	Priština	21.000 €	26.500 €	30.000 €	30.000 €	30.000 €
Dom i nada za decu	Priština	Ne postoji	Ne postoji	50.000 €	50.000 €	Ne postoji
Ukupno		174.469 €	190.742 €	304.000 €	304.000 €	Ne postoji

⁵⁸ Skupština Republike Kosovo, *Zakon o socijalnim i porodičnim uslugama*, član 1.3d, 12.2.

⁵⁹ Skupština Republike Kosovo, *Zakon o sprečavanju i borbi protiv trgovine ljudima i zaštiti žrtava trgovine ljudima sprečavanju i borbi protiv trgovine ljudima i zaštiti žrtava trgovine ljudima*, *Zakon br. 04/L-218*, Priština: 2013, na:

<http://www.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/Zakon%20o%20sprecavanju%20i%20borbi%20protiv%20trgovine%20ljudima.pdf>, član 23, 38; Vlada Kosova, Kabinet premijera, Agencija za rodnu ravnopravnost, *Program Kosova i Plan akcije protiv nasilja u porodici 2011-2014*, Priština: ARR, 2011, na: <http://abgj.rks-gov.net/Portals/0/Programi%20i%20Kosov%C3%ABs%20Kund%C3%ABr%20Dhun%C3%ABs%20n%C3%AB%20Familje%20dhe%20Plani%20i%20veprimit.pdf>; i Vlada Kosova, Ministarstvo unutrašnjih poslova, *Nacionalna strategija protiv trgovine u ljudskim bićem i Plan delovanja 2011-2014*, Priština: Vlada Kosova, Ministarstvo unutrašnjih poslova, 2011, na: <http://www.mpb-ks.org/repository/docs/TQNj%20Serbisht.pdf>, Strateški ciljevi 3.1.1, 2.2.3, 2.2.4, 2.2.5.

⁶⁰ Skupština Republike Kosovo, *Zakon o sprečavanju i borbi protiv trgovine ljudima i zaštiti žrtava trgovine ljudima*, *Zakon br. 04/L-218*, član 23, 38

⁶¹ Za više informacija o sredstvima koja su dobijana iz drugih izvora u prošlosti, vidi MŽK, *Po kojoj ceni?*

⁶² Ovo predstavlja stvarne troškove a ne prvobitne predviđene troškove. Brojevi su zaokruženi na najbliži evro. Sredstva za POO potiču od Ministarstva pravde. Izvor: POO, korespondencija, maj 2014. god.

⁶³ Budžet je iznosio 75.000, tako da su potrošili manje nego što je prvobitno predviđeno.

Kako Tabela 11. pokazuje, sve sigurne kuće dobile su jednak iznos državnih sredstava za svaku godinu od 2011. god. izuzev POO, Zaštiti žrtve spreči trafikingu (ZZST) i Nada i domovi za decu. Međutim, kako Tabela 12. pokazuje, sigurne kuće nemaju isti broj korisnika.

To sugeriraju da bi MRSZ možda moglo da delotvornije i efikasnije iskoristi svoj budžet za sigurne kuće tako što će sredstva odvajati na osnovu broja korisnika svake sigurne kuće i procene troškova u sigurnoj kući po korisniku za standardne usluge.⁶⁴ Standardne usluge bi trebalo da obuhvataju troškove u vezi sa zaposlenima u sigurnoj kući i troškovima rada sigurnih kuća koji su neophodni za pružanje tih usluga u skladu sa postojećim pravnim okvirom. Kalkulacija iz 2012. god. sugeriraju da smeštaj osobe (bez ikakvih drugih usluga) u proseku košta 3.750 € godišnje ili 312,50 € mesečno.⁶⁵

Primetno, kako je prikazano u poslednjem stubu Tabele 12, državne sigurne kuće dobijaju otprilike 10 puta veći budžet po korisniku od većine sigurnih kuća kojima upravljaju NVO. Prosečan iznos koji za svakog potroši POO znatno je bliži gore navedenom procenjenom stvarnom trošku obezbeđivanja sigurne kuće.

Da bi se napravila precizna procena troškova, MRSZ može da prikupi podatke iz sigurnih kuća o dužini boravka korisnika. Pošto sigurne kuće dobijaju sredstva i od drugih izvora, te ako su ta sredstva za iste usluge (a ne za dopunsku negu pored one koju finansira MRSZ), to bi, takođe, trebalo uzeti u obzir.

Tabela 12. Broj korisnika kojima pomaže svaka sigurna kuća po godini, podeljeno po rodu

Sigurna kuća	Maks. Prosečni br. i krevet boravak a, meseci		2011			2012 ⁶⁶			2013 ⁶⁷			Prosečni državni troškovi po korisniku mesečno
	Ž	M	U	Ž	M	U	Ž	M	U			
Centar za zaštitu žena i dece			54	11	65	56	24	80	79	17	96	20,83 €
CZŽD Raba Voca						54	17	71	64	21	85	23,53 €
Zdravstveni centar za žene	16	2-4	54	13	67	45+		67	78	7	85	23,53 €
Sigurna kuća u Đakovici	15	6-12	49	18	67	38+		71	59	14	73	27,40 €
Centar za smeštaj žena i dece	21	3-12	21	5	26	29	9	38	30	9	39	51,28 €
Centar Liria	15	6	70	18	88	62+		89	49	10	59	33,90 €
Privremeni objekat za obezbeđenje ⁶⁸	~37		17	0	17	34	0	34	19	1	20	333,33 €
Zaštiti žrtve spreči trafikingu	7	3-4	45	0	45	48	0	48	43	1	44	56,82 €
Dom i nada za decu ⁶⁹	12	6	20	16	36	13	8	21	14	13	27	154,32 €

Tabela 12. takođe, pokazuje da sigurne kuće na Kosovu trenutno pružaju smeštaj samo ženama i deci. Sigurne kuće prihvataju dečake uzrasta do 12 godina. Uzimajući u obzir činjenicu da prema proceni 8% imovine na Kosovu pripada ženama,⁷⁰ žene i deca su očigledno ugroženiji od muškaraca u smislu pristupa smeštaju u slučaju da dođe do nasilja u porodici. Pošto dom obično poseduje i/ili iznajmljuje muškarac, verovatno je da će imati kuda da ode. Čak i da je

⁶⁴ Vidi, MŽK, *Po kojoj ceni?*, str. 23.

⁶⁵ MŽK, *Po kojoj ceni?*, str. 77.

⁶⁶ Koalicija za sigurne kuće na Kosovu (KSK), „*Raport i KSK mbi punën e strehimoreve dhe strehimin e viktimave të dhunës në familje, si edhe për angazhimet e KSK në realizimin Programit të Kosovës Kundër Dhunës në Familje për vitin 2012*“, Priština: 2013.

⁶⁷ MRSZ. Napomena: Podaci koje je obezbedilo MRSZ razlikuju se od podataka koje je dostavila Koalicija sigurnih kuća, ali su ovde upotrebljeni zvanični podaci.

⁶⁸ Privremeni objekat za obezbeđenje poseduje kapacitet od 25 kreveta, dva apartmana sa dve spavaće sobe za majke sa decom i deo za muškarce sa pet kreveta.

⁶⁹ Ovi podaci su dobijeni od sigurne kuće Nada i domovi za decu. Prema podacima Ministarstva, ista bilo je ukupno 12 u 2011. godini, 12 u 2012. i 9 u 2013. god.

⁷⁰ Ulf Farnsveden, Ariana Čosaj-Mustafa i Nikol Fornsvort za Orgut, *Rodni profil zemlje*, Priština: Sida, 2014.

tako, policijski izveštaji sugerišu da postoji i nasilje nad dečacima i muškarcima.⁷¹ Trebalo bi obezbediti bar jednu sigurnu kuću za muškarce, posebno za mlade muškarce, koji nemaju alternativna mesta u koja će otići.

Na osnovu trendova u pogledu prosečnog broja osoba koje se smeste svake godine u svaku sigurnu kuću, njihovog starosnog doba i prosečne dužine boravka, stvarni troškovi koji su potrebni po sigurnoj kući mogu se predvideti. Potrebne su dodatne informacije od sigurnih kuća da bi se napravila takva procena, uključujući preciznije podatke o prosečnoj dužini boravka.

Preporuke

- Finansirati sigurne kuće u skladu sa brojem korisnika koji se smeštaju po mesecima, uključujući sredstva za zaposlene i troškove rada zahvaljujući čemu je moguće brinuti se o korisnicima.
- Zatražiti od sigurnih kuća da dostave podatke o drugim izvorima finansiranja.
- Zatražiti od sigurnih kuća da prikupe podatke u vezi sa rodom smeštenih lica (uključujući za decu) i u vezi sa dužinom boravka u smeštaju.
- Obezbediti sredstva u okviru troškovne kategorije subvencija i transfera u cilju angažovanja pružaoca usluga koji će ponuditi kvalitetnu negu i smeštaj za dečake i muškarce, obezbeđujući odvojeni prostor u okviru sigurne kuće za dečake, odnosno muškarce.

Odsek za lica sa posebnim potrebama i starija lica

Ovaj odsek predstavlja ukupan broj korisnika u svakoj ustanovi, a koje finansira MRSZ iz svog budžeta. MRSZ nije moglo da dostavi podatke o budžetu za svaku ustanovu i dom za zajednički smeštaj pojedina;no. Glavni razlog za to je taj da budžet za ustanove nije decentralizovan, već njime upravlja MRSZ. Taj budžet se izdvaja iz budžetske linije za ustanove, a troškovne kategorije pokazuju ukupan budžet izdvojen za sve ustanove, umesto za svaku ustanovu posebno. Stoga, potrošeni iznos za žene i muškarce nije mogao biti procenjen za svaku ustanovu, već samo ukupno za sve ustanove.

Tabela 13. Broj korisnika po rodu, 2011-2014.

Godina	Ukupan br. korisnika	Ukupan br. žena korisnika	Ukupan br. muškaraca korisnika
2011	263	120 (46%)	143 (54%)
2012	260	118 (45%)	142 (55%)
2013	256	120 (47%)	135 (53%)
2014	253	120 (47%)	133 (53%)

U različitim ustanovama na Kosovu u 2014. god. bilo je 253 ljudi; 47% su žene a 53% muškarci (Tabela 13). Broj korisnika

Tabela 14. Planirani budžet za ustanove 2011-2014. po troškovnoj kategoriji

Godina	Ukupan br. zaposlenih	Naknade i zarade	Robe i usluge	Opštinski troškovi	Subvencije i transferi	Kapitalna ulaganja
2011	236	844.979 €	602.236 €	106.664 €	30.000 €	430.701 €
2012	236	1.014.979 €	568.473 €	106.664 €	30.000 €	500.000 €
2013	242	1.009.779 €	768.473 €	106.664 €	30.000 €	400.000 €
2014	242	966.216 €	849.510 €	177.000 €	30.000 €	400.000 €

neznatno je smanjen vremenom. Budžet za te usluge prikazan je u Tabeli 14. Budžet planiran za tekuće troškove ustanova (robe i usluge) neznatno je povećan proteklih godina. Vladina odluka da se smanje svi troškovi za robe i usluge za 20% nije primenjena na ovaj Odsek za budžet za 2014. god.

Pored toga, Odsek ima isplaniran budžet od 30.000 € za 10 € transfera po korisniku u ustanovama. Da bi se taj transfer izvršio, Ministarstvo finansija traži potpise u ime korisnika. Pošto je nekoliko budućih korisnika nepismeno, MRSZ je tražilo da se transferi izvrše na osnovu otisaka prstiju. Međutim, MRSZ je izvestilo da Ministarstvo finansija neće da prihvati otiske prstiju tako da transferi nisu izvršeni. Umesto toga, ova budžetska linija je preraspodeljena i iskorišćena za pokrivanje drugih troškova u Ministarstvu. To može više uticati

⁷¹ Isto.

na žene nego na muškarce; u 2011. god. bilo je 6,1% žena preko 10 godina starosti na Kosovu koje su bile nepismene, u poređenju sa 1,6 % muškaraca.⁷²

Domovi za starija lica

Pružanje ove usluge uređeno je Administrativnim uputstvom br. 07/2011 o „radu i kriterije smeštaja rezidenata u domu starih osoba bez porodičnog zbrinjavanja i u kućama sa bazom u zajednici“.⁷³ Ovim Administrativnim uputstvom opisani su uslovi po kojima lica mogu da borave u domovima za zajednički smeštaj: isti moraju da imaju „trajno prebivalište u Republici Kosovo, preko 65 godina starosti, da nemaju potomke-biološko ili usvojeno dete, da budu dobrog mentalnog zdravlja i da nemaju zaraznu bolest“.⁷⁴

Na Kosovu postoje tri doma (Priština, Đurakovac, Srbica). Nov dom za smeštaj starijih lica otvoren je u Gračanici 2014. god. Odsek za lica sa posebnim potrebama i starija lica odgovoran je za praćenje njihovog rada, za odobravanje novih korisnika koji su se prijavili za smeštaj u dom, kao i za evidentiranje podataka o korisnicima svake ustanove.

Kako Tabela 15. pokazuje, u ovim ustanovama ima više muškaraca nego žena. Broj žena je ostao skoro isti proteklih godina, dok broj muškaraca opada svake godine. U toku prvog tromesečja 2014. godine, u ustanovama za smeštaj starijih lica boravilo je 54 žena (45%) i 66 muškaraca (55%).

Tabela 15. Korisnici u ustanovama za starija lica po godini

Nega za starija lica	Godina	Ukupan broj korisnika	Ukupan br. žena	Ukupan br. muškaraca
Priština (135 kreveta)	2011	97	37 (38%)	60 (62%)
	2012	97	39 (40%)	58 (60%)
	2013	93	40 (43%)	53 (57%)
	2014	90	40 (44%)	50 (56%)
Đurakovac (20 kreveta)	2011	18	9 (50%)	9 (50%)
	2012	17	9 (53%)	8 (47%)
	2013	16	9 (56%)	7 (44%)
Srbica (20 kreveta)	2011	17	9 (53%)	8 (47%)
	2012	15	7 (47%)	8 (53%)
	2013	14	6 (43%)	8 (57%)
Gračanica	2014	5	2 (40%)	3 (60%)
	2014	5	2 (40%)	3 (60%)
Ukupno na Kosovu	2011	132	55 (42%)	77 (58%)
	2012	129	55 (43%)	74 (57%)
	2013	123	55 (45%)	68 (55%)
	2014	120	54 (45%)	66 (55%)

Domovi za zajednički smeštaj i ustanove za mentalno zdravlje

Zakonom br. 02/L-17 o socijalnim i porodičnim uslugama predviđeno je da uprave mogu da preko CSR ili NVO obezbede smeštaj za starija lica i lica sa posebnim potrebama (član 6.7f). Ustanove za mentalno zdravlje nude socijalne usluge u skladu sa Administrativnim uputstvom br. 06/2011 „o radu i smeštaju rezidenata za lica sa ograničenim mentalnim sposobnostima – zastoje u mentalnom razvoju u Specijalni institut u Štimlju i u kućama sa bazom u zajednici.“⁷⁵ Uslove ispunjavaju ona lica koja uspešno dostave nekoliko dokumenata.⁷⁶

⁷² Kosovska agencija za statistiku, *REKOS 2011*, na: [http://census.rks-gov.net/istarMDEE/MD/dawinciMD.jsp?al=yC&a2=mF0&n=IUR906\\$\\$\\$\\$\\$26&o=&v=IUR060HN00V7000000000&p=0&sp=null&l=0&exp=0](http://census.rks-gov.net/istarMDEE/MD/dawinciMD.jsp?al=yC&a2=mF0&n=IUR906$$$$$26&o=&v=IUR060HN00V7000000000&p=0&sp=null&l=0&exp=0).

⁷³ Skupština Republike Kosovo, *Uputstvo o radu i kriterije smeštaja rezidenata u domu starih osoba bez porodičnog zbrinjavanja i u kućama sa bazom u zajednici, Administrativno uputstvo br. 07/2011, 2011*, Priština: Skupština Republike Kosovo, na <http://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=7980>.

⁷⁴ Isto.

⁷⁵ Skupština Republike Kosovo, *Administrativno uputstvo br. 06/2011 o radu i smeštaju rezidenata za lica sa ograničenim mentalnim sposobnostima – zastoje u mentalnom razvoju u Specijalni institut u Štimlju i u kućama sa bazom u zajednici*, član 6.

⁷⁶ Isto. Ovo obuhvata: ličnu kartu ili drugu identifikacionu ispravu; izvod iz matične knjige rođenih; uverenje lekara specijaliste o bolesti; stručno mišljenje najmanje tri specijaliste psihijatrijskog odeljenja UKC ili nekog odeljenja regionalne psihijatrijske bolnice u kom je jasno definisana dijagnoza korisnika (stepen zastoja u mentalnom razvoju); rešenje o sticanju sposobnosti postupanja od opštinskog suda; odluku organa starateljstva o određivanju staraoca; uverenje o finansijskom stanju; potvrda porodice; dve fotografije.

Ustanove rade pod okriljem MRSZ i pružaju različite usluge svojim korisnicima. Prema gore navedenom Administrativnom uputstvu, to obuhvata hranu, odeću, zdravstvenu negu, fizički tretman, radnu terapiju, obrazovanje i društveni tretman. Nekoliko domova za zajednički smeštaj postoji na Kosovu (vidi Tabelu 16)

Tabela 16. Ukupno korisnika u svakom domu za zajednički smeštaj po godini i rodu

Vrsta doma za zajednički smeštaj	2011			2012			2013			2014		
	Ukupno korisnika	Ukupno žena	Ukupno muškaraca	Ukupno korisnika	Ukupno žena	Ukupno muškaraca	Ukupno korisnika	Ukupno žena	Ukupno muškaraca	Ukupno korisnika	Ukupno žena	Ukupno muškaraca
Deca sa posebnim potrebama u Štimlju	10	3	7	10	3	7	10	3	6	10	3	7
Odrasli sa posebnim potrebama u Štimlju	12	7	5	12	7	5	12	7	5	12	6	6
Odrasli sa posebnim potrebama u Vučitrnu	10	9	1	10	9	1	10	9	1	10	9	1
Odrasli sa posebnim potrebama u Kamenici	10	9	1	10	7	3	9	6	3	9	6	3
Odrasli sa posebnim potrebama u Dečanima	10	4	6	10	4	6	10	4	6	9	4	5
Odrasli sa posebnim potrebama u Uroševcu	10	4	6	10	4	6	10	5	5	10	5	5
Odrasli sa posebnim potrebama u Gračanici	10	8	2	10	8	2	10	7	3	10	8	2
Ukupno na Kosovu	72	44 (61%)	28 (39%)	72	42 (58%)	30 (42%)	71	41 (58%)	29 (42%)	70	41 (59%)	29 (41%)

Ukupan broj korisnika u ustanovi za mentalno zdravlje u Štimlju neznatno je povećan proteklih godina (vidi Tabelu 17). Većinu korisnika činili su muškarci u 2011. godini (60-64%).

Ne postoje posebna rodno osetljiva uputstva za ustanove za mentalno zdravlje. Dalje, postoje izveštaji o seksualnim napadima i drugim vrstama zlostavljanja žena.⁷⁷ U toku 2014. god. bilo je navoda o seksualnom zlostavljanju i uklanjanju materice pacijentkinja. Tužilaštvo u Uroševcu počelo je da istražuje te navode.⁷⁸

Ne postoji dovoljno podataka da bi se dala precizna procena budžeta za 2015. god. za Odsek za lica sa posebnim potrebama i starija lica. MRSZ trebalo bi da prvo proceni budžet svake ustanove. Dodatno, MRSZ trebalo bi da analizira budžet na osnovu potreba lica koja koriste usluge tih ustanova.

Preporuke

- Sačiniti rodno osetljiva uputstva za ustanove za mentalno zdravlje.

⁷⁷ Na primer, u 2002. godini, od šest žena koje je ispitao „Savet za unapređenje ljudskih prava lica sa posebnim potrebama“, četiri su navele da su pretrpele seksualno zlostavljanje dok su borivile u Ustanovi za mentalno zdravlje u Štimlju (vidi Rozental E. i Zeli E. „Human Rights of People with Disability in Kosovo“, *Mental Disability Rights International*, 2005, na:

<http://www.disabilityrightsintl.org/wordpress/wp-content/uploads/KosovoReport.pdf>.

⁷⁸ *Koha Ditore*, 28.03.2014, na:

<http://koha.net/index.php/repository/pytjet/pdf/agapdf.pdf?id=27&l=4410>.

Tabela 17. Ukupan broj korisnika u Institutu u Štimlju po godini

Godina	Ukupno korisnika	Ukupno žena	Ukupno muškaraca
2011	59	21 (36%)	38 (64%)
2012	59	21 (36%)	38 (64%)
2013	62	24 (39%)	38 (61%)
2014	63	25 (40%)	38 (60%)

- Vršiti redovne nenajavljene posete u cilju praćenja i sprovesti istragu u mogućim slučajevima seksualnog nasilja i/ili diskriminacije korisnika.
- Proceniti troškove pružanja usluga u svakoj ustanovi koju podržava ovaj odsek, na osnovu stvarnih potreba korisnika.
- Obezbediti budžet za kvalitativnu procenu pruženih usluga, uzimajući u obzir jedinstvene potrebe žena i muškaraca.

Odsek za socijalnu pomoć

Stanovnici koji imaju stalno prebivalište na Kosovu, uključujući i strance sa prijavljenim prebivalištem, ispunjavaju uslov za evidentiranje na spisku za socijalnu pomoć bilo u CSR bilo u opštinskim službama Odseka za penzije i beneficije, u zavisnosti od vrste pomoći za koju ispunjavaju uslov. Šema socijalne pomoći (ŠSP) uspostavljena je 2003. god. na Kosovu, kao vid socijalne zaštite u cilju smanjenja siromaštva.

ŠSP podeljena je na dve kategorije: (1) Porodice u kojima svi članovi zavise ili ne rade; i (2) porodice u kojima je jedan od članova sposoban za rad i evidentiran kao nezaposleni u službi MRSZ za zapošljavanje, u kojima je bar jedno dete mlađe od pet godina ili siročić mlađe od 15 godina pod punom porodičnom negom a svi ostali članovi zavisni. Zavisni članovi su lica 18 godina starosti ili više koja imaju trajni ili teški invaliditet; lica 65 godina starosti ili više; negovatelji sa punim radnim vremenom prva dva lica kojima je potrebna celodnevna nega ili deteta ispod pet godina; lica mlađa od 14 godina, lica od 15-18 godina koja pohađaju srednju školu u toku celog trajanja nastave; i samohrani roditelji s bar jednim detetom ispod 15 godina.⁷⁹ Pored toga, lica koja se prijave za socijalnu pomoć ne mogu biti vlasnici imovine ili zemljišta više od 0,5 hektara, vozila, stoke i opreme koja se koristi za domaće ili komercijalne potrebe. Na kraju, porodica koja ispunjava uslove ne može da ima drugi izvor prihoda, izuzev doprinosa od osnovne penzije, invalidske penzije i domaće proizvodnje za potrebe porodice.

Iznos socijalne pomoći varira u zavisnosti od brojanosti porodice, izuzev članova koji su primaoci invalidske ili osnovne penzije, ili onih koji dobijaju pomoć na osnovu Zakona o mučenicima, invalidima, veteranima, pripadnicima Oslobođilačke vojske Kosova, civilnim žrtvama rata i njihovim porodicama. U skladu sa Administrativnim uputstvom o primeni Zakona o socijalnoj pomoći, najviši standardni bruto mesečni iznos socijalne pomoći za 2003. god. prikazan je u Tabeli 18.⁸¹

⁷⁹ Skupština Republike Kosovo, *Zakon o šemi socijalne pomoći na Kosovu, Zakon br. 2003/15*, Priština: Skupština Republike Kosovo, 2003, na:

http://www.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/2003_15_sr.pdf, član 2.1, 2.2.

⁸¹ MRSZ, *Sprovođenje Zakona o šemi socijalne pomoći na Kosovu*, Priština: MRSZ, 2003, na:

<https://mpms.rks-gov.net/Portals/0/Ligji/SekondarSerbisht/Impelementirajuca%20Odredba%20Br.2003-XX%20%20Sprovođenju%20Zakon%20o%20Semi%20Socijalne%20Pomoci%20u%20Kosovu.pdf>, član 8.

Tabela 18. Standardni mesečni bruto iznos

Veličina porodice ⁸²	Standardni mesečni bruto iznos u 2003.	Standardni mesečni bruto iznos od januara 2009.	Standardni mesečni bruto iznos od juna 2012.	Indeks potrošačkih cena minimalne potrošačke korpe u 2012. ⁸³
Porodica sa jednim članom	35 €	40 €	40 €	63,00 €
Porodica sa dva člana	50 €	55 €	55 €	100,00 €
Porodica sa tri člana	55 €	60 €	60 €	133,66 €
Porodica sa četiri člana	60 €	65 €	65 €	164,25 €
Porodica sa petoro članova	65 €	70 €	70 €	193,00 €
Porodica sa šestoro članova	70 €	75 €	75 €	224,60 €
Porodica sa sedmoro članova	75 € ⁸⁴	80 €*	80 €	
Porodica sa osmoro članova	75 €	80 €	85 € ⁸⁵	

Nedavna studija UNDP-a, konstatuje važno pitanje da ŠSP „nije prilagođena promenama u mikro i makro-ekonomskim uslovima na Kosovu“.⁸⁶ Stoga, ne zadovoljava osnovne ljudske potrebe pojedinaca i porodica. Kako Tabela 18. prikazuje, davanja socijalne pomoći ne dostižu minimalnu stopu ekstremnog siromaštva na Kosovu: 47 € po osobi mesečno. Iako je vladina odluka da se povećaju naknade i zarade, kao i socijalni transferi za 25% uticala skoro na sve vrste davanja, nije uticala na ŠSP.⁸⁷

Budžet za socijalnu pomoć nije se znatno promenio proteklih godina (vidi Tabelu 19). Bilo je smanjenja od 2,5% u budžetu između 2012. i 2013. god.

Broj korisnika je opao za 7% u 2013. god. i za 13,9% u prvom tromesečju 2014. godine (vidi Tabelu 20). Budžet izdvojen za žene korisnike manji je od onog izdvojenog za muškarce. Muški članovi obično primaju pomoć koja se prebacuje domaćinstvima (71%).

Tabela 19. Subvencije i transferi ŠSP: Razlika između potrošenog i predviđenog budžeta

Godina ⁸⁸	Planirani budžet	Potrošeni budžet	% potrošenog
2012	28.000.999 €	27.159.652 €	97%
2013	27.280.000 €	27.427.689 €	101%
2014 (april)	27.280.000 €	9.087.782 €	33%

⁸² Tabela UNDP-a, *Stvarna vrednost socijalne pomoći: Procena adekvatnosti specijalne pomoći*, Priština: UNDP, 2014 na:

<http://www.ks.undp.org/content/dam/kosovo/docs/Communications/Dokumenti%20The%20Real%20Value%20of%20Social%20Assistance%20ONLINE.pdf>.

⁸³ Ovo se zasniva na metodologiji iz analize *Svetske banke, Siromaštvo i nejednakost 2002-2003*, koja je računala nove troškove minimalne potrošačke korpe za hranu i mesečni iznos socijalne pomoći primenom podataka iz istraživanja domaćinstava 2012. god. Metodologija uzima u obzir promene i u sastavu minimalne potrošačke korpe i u cenama od 2012. god.

⁸⁴ Zakonom je utvrđena granica od 75 € mesečno za porodice koje imaju više od sedmoro članova.

Granica je januara 2009. god. povećana na 80 € mesečno za takve porodice.

⁸⁵ Izmenom iz 2012. god. uklonjena je granica od 80 € mesečno za porodice sa više od sedmoro članova; dodato je 5 € u mesečnim davanjima za svakog dodatnog člana.

⁸⁶ UNDP, 2014.

⁸⁷ Republika Kosovo, *Odluka Vlade Kosova br. 01/176*.

⁸⁸ Podaci dobijeni od Odseka za socijalnu pomoć, april 2014. god.

Tabela 20. Ukupan broj korisnika ŠSP 1. i 2, po rodu

Godina	Ukupan br. korisnika	Ukupan br. žena korisnika	Ukupan br. muškaraca korisnika	Ukupan br. članova domaćinstva	Ukupan br. ženskih članova	Ukupan br. muških članova
2012	40.582	11.790 (29%)	28.792 (71%)	140.821	81.514 (58%)	59.307 (42%)
2013	37.739	11.102 (29%)	26.637 (71%)	129.717	74.926 (58%)	54.791 (42%)
2014 (april)	32.488	9.780 (30%)	22.708 (70%)	105.814	61.580 (58%)	44.234 (42%)

Iz budžeta za ŠSP od 2012. do 2014. god. za muškarce korisnike izdvajano je 73% (Tabela 21). Međutim, kako Tabela 20. pokazuje, žene čine većinu članova domaćinstava koja se oslanja na ŠSP (58%). Činjenica da muškarci obično podižu socijalna davanja kao „glave domaćinstava“, može dovesti do diskriminacije u pogledu raspodele sredstava svim članovima porodice. Pošto žene čine većinu osoba koje zavisi od davanja, ovo na njih može nesrazmerno uticati. Dodatno istraživanje bi moglo da ispita ovo na Kosovu.

Tabela 21. Korisnici i transfer iz ŠSP, po

Godina	Ukupan br. korisnika	Ukupan br. žena korisnika	Ukupan br. muškaraca korisnika	Ukupan budžet	Ukupan budžet za žene	€ po glavi stanovnika za žene	Ukupan budžet za muškarce	€ po glavi stanovnika za muškarce
2012	40.582	11.790	28.792	27.159.652 €	7.251.966 (27%)	51,3 €	19.907.686 (73%)	57,6 €
2013	37.739	11.102	26.637	27.427.689 €	7.351.618 (27%)	55,2 €	20.076.071 (73%)	62,8 €
2014 (April)	32.488	9.780	22.708	9.087.782 €	2.439.404 (27%)	62,4 €	6.648.378 (73%)	73,2 €

Kategorija socijalne pomoći 1.

Ukupan broj korisnika Kategorije 1. ŠSP u 2013. bio je 20.963, uključujući 54% muškaraca i 46% žena (vidi Tabelu 22). Broj korisnika je opadao na godišnjem nivou za 6,4% u 2013. i za 9,5% u prvom tromesečju 2014. god. Većinu članova porodice u domaćinstvima u 2013. god. koja je primala pomoć 1. kategorije činile su žene (53%). Muški članovi porodice neznatno češće podižu transfer (54%).

Tabela 22: Korisnici kategorije 1. ŠSP

Godina	Ukupan br. korisnika	Ukupan br. muškaraca	Ukupan br. žena	Br. članova domaćinstva	Ukupan br. muških članova domaćinstva	Ukupan br. ženskih članova domaćinstva
2012	22.406	12.172 (54%)	10.234 (46%)	65.351	30.575 (47%)	34.776 (53%)
2013	20.963	11.320 (54%)	9.643 (46%)	60.508	28.245 (47%)	32.263 (53%)
2014 (April)	18.964	10.304 (54%)	8.660 (46%)	53.338	24.561 (46%)	28.777 (54%)

Međutim, 57% budžeta izdvojeno je za muškarce korisnike a 43% za žene korisnike (vidi Tabelu 23). Zbog vremenskih ograničenja, Odsek za socijalnu pomoć nije mogao da izračuna izdvojen budžet na osnovu broja članova domaćinstva. Isti je uspeo da dostavi samo ukupan budžet izdvojen za korisnike transfera. Bez obzira na to, tabela sugerise da muški članovi porodice obično podižu veći broj transfera od žena, iako veći broj žena zavisi od tih transfera nego muškaraca.

Tabela 23. Korisnici 1. kategorije ŠSP i budžet po rodu i godini

Godina	Ukupan br. korisnika	Ukupan br. muškaraca	Ukupan br. žena	Ukupan budžet	Ukupan budžet za muškarce korisnike	€ po glavi stanovnika za muškarce	Ukupan budžet za žene korisnike	€ po glavi stanovnika za žene
2012	22.406	12.172 (54%)	10.234 (46%)	14.309.599 €	8.125.598 (57%)	55,6 €	6.184.001 (43%)	50,4 €
2013	20.963	11.320 (54%)	9.643 (46%)	14.568.820 €	8.272.422 (57%)	60,9 €	6.296.398 (43%)	54,4 €
2014	18.964	10.304 (54%)	8.660 (46%)	4.968.328 €	2.857.639 (58%)	69,3 €	2.110.689 (42%)	60,9 €

Kategorija socijalne pomoći 2.

Rodni disparitet veći je u raspodeli 2. kategorije ŠSP. Tabela 24. pokazuje da znatnu većinu korisnika transfera čine muškarci (91%). U prvom tromesečju 2014. godine, ovaj procenat je zabeležio neznatno povećanje na 92%. Iako muškarci koriste transfer, većinu članova domaćinstva koja zavisi od 2. kategorije ŠSP čine žene (62%). Još jednom, muškarci primaju transfer koji brojčano više utiče na žene.

Tabela 24. Raspodela transfera 2. Kategorije ŠSP korisnicima i članovima domaćinstava po rodu

Godina	Ukupan br. korisnika	Ukupan br. muškaraca	Ukupan br. žena	Ukupan br. članova domaćinstva	Ukupan br. muških članova domaćinstva	Ukupan br. ženskih članova domaćinstva
2012	18.176	16.620 (91%)	1.556 (9%)	75.470	28.732 (38%)	46.738 (62%)
2013	16.776	15.317 (91%)	1.459 (9%)	69.209	26.546 (38%)	42.663 (62%)
2014	13.524	12.404 (92%)	1.120 (8%)	52.476	19.673 (37%)	32.803 (63%)

Tabela 25. pokazuje da su muškarci konstantno primali veliku većinu ukupnog budžeta za 2. kategoriju socijalne pomoći (92%). Ova razlika možda postoji delom zbog tradicionalnih uloga rodova na Kosovu, po kojima žene obično snose odgovornosti za domaćinstvo, dok muškarci snose odgovornost van kuće, poput podizanja socijalne pomoći.⁸⁹ Međutim, potrebno je dodatno istraživanje. Žene možda nemaju pristup tim sredstvima ako nisu neposredni primaoci transfera, što može dovesti do diskriminacije u pogledu korišćenja ove državne pomoći.

Tabela 25. Korisnici 2. kategorije socijalne pomoći po godini, rodu i budžetu

Godina	Ukupno korisnika	Br. muškaraca (%)	Br. žena (%)	Ukupan budžet	Ukupan budžet za muškarce	€ po glavi stanovnika za muškarce	Budžet za žene	€ po glavi stanovnika za žene
2012	18.176	16.620 (91%)	1.556 (9%)	12.850.053 €	11.782.088 € (92%)	59,1 €	1.067.965 € (8%)	57,2 €
2013	16.776	15.317 (91%)	1.459 (9%)	12.858.869 €	11.803.649 € (92%)	64,2 €	1.055.220 € (8%)	60,3 €
2014	13.524	12.404 (92%)	1.120 (8%)	4.119.454 €	3.790.739 € (92%)	76,4 €	328.715 € (8%)	73,4 €

Preporuke

- Uzeti u obzir indeksaciju minimalne potrošačke korpe prilikom planiranja budžeta.
- Dodatno ispitati zašto znatno veći broj muškaraca prima davanja iz ŠSP 2 od žena, i kako je socijalna pomoć raspodeljena u domaćinstvu.
- Uspostaviti posebne pokazatelje i aktivnosti u pravcu povećanja udela žena primaoca transfera ŠSP.
- Obezbediti da žene primaju transfere u slučajevima kada su one primarne negovateljice (npr: za decu, starija lica), tako da primarni negovatelji primaju sredstva umesto glave domaćinstva.

ODELJENJE ZA PORODICE MUČENIKA I RATNE INVALIDE

Odeljenje za porodice mučenika i ratne invalide odgovorno je za razvoj i promovisanje politike MRSZ u vezi sa penzijama i davanjima za lica pogođena ratom. Takođe, planira i koordiniše opštu penziju i program davanja za lica pogođena ratom. Vršiti isplate u sklopu penzionog plana i plana davanja, i vodi evidenciju i statistiku o troškovima. Ovo odeljenje upravlja posebnim penzionim planom za mučenike, invalide, veterane, pripadnike OVK, civilne žrtve rata i njihove porodice. Ova penzija je uređena Zakonom br. 04/L-054 „o statusu i pravima palih boraca, invalida, veterana, pripadnika Oslobođilačke vojske Kosova, civilnih žrtava i njihovih porodica“. Zakonom su predviđeni kriterijumi i utvrđeni uslovi koji se moraju ispuniti da bi se dobila takva

⁸⁹ Radionica sa MRSZ, 04.06.2014. god.

penzija. Isplata obuhvata mesečni transfer novca, čiji iznos zavisi od statusa pripadnika OVK (veteran, nestali pripadnik, stepen telesnog oštećenja), a njome upravlja Odeljenje za porodice mučenika, ratne invalide i porodice civilnih žrtava. Budžet za subvencije i transfere za primenu celog zakona iznosi 12.564.000 € za 2014. god.

Aprila 2014. god. usvojen je Zakon br. 04/L-172 o izmenama i dopunama Zakona br. 04/L-054.⁹⁰ Izmenama i dopunama na spisak korisnika dodate su i žrtve seksualnog nasilja za vreme rata, a koje su definisane kao „svako lice koje je pretrpelo seksualno zlostavljanje i silovanje u periodu između 27.02.1998. god. i 20.06.1999. god. Ovo je bio uspeh sa rodne perspektive.⁹²

MRSZ je juna 2012. god. donelo Administrativno uputstvo br. 08/2012 o oceni i ispitivanju stepena invaliditeta civilnih invalida i ratnih invalida Oslobođilačke vojske Kosova. Ovim Uputstvom obrazovana je komisija za lekarski pregled, koja ocenjuje stepen invaliditeta nastalog zbog rata kako kod civila tako i kod pripadnika OVK.

Odeljenje je delotvorno isplaniralo budžet od 2011. do 2013. godine, a planirani budžet je skoro u celosti potrošen (Tabela 26). Pored toga, opšti budžet je skoro jednako podeljen ženama i muškarcima korisnicima (Tabela 27).

Tabela 26. Razlika u planiranom i potrošenom budžetu OPMRI

Godina	Ukupan planirani budžet	Potrošeni budžet	% potrošenog
2011	29.921.019 €	29.249.970.31 €	97,8%
2012	30.121.019 €	30.205.298.52 €	99,7%
2013	29.448.900 €	30.364.117.29 €	103,1%

Tabela 27. Ukupan budžet OPMRI potrošen na žene i muškarce korisnike, 2011-2013.⁹³

Godina	Ukupan budžet	Budžet za žene	% budžeta za žene	Br. žena korisnika	€ po glavi stanovnika za žene	Budžet za muškarce	% budžeta za muškarce	Br. muškaraca korisnika	€ po glavi stanovnika za muškarce
2011	29.249.970€	14.967.635€	51%	6.857	182 €	14.282.336 €	49%	6.262	190 €
2012	30.205.299€	15.156.068 €	50%	6.852	184 €	15.049.230 €	50%	6.380	197 €
2013	30.364.117€	15.333.359 €	50%	6.847	187 €	15.030.758 €	50%	6.349	197 €

Međutim, veći broj žena je imao koristi od ovog jednakog iznosa sredstava nego muškaraca. Ova davanja je primilo 9,5% više žena nego muškaraca u 2011. godini, 7,5 % više u 2012. i 7,8% više u 2013. god. Kako Tabela 27. pokazuje, u proseku, muškarci obično dobijaju naknadu za otprilike 10mesečno više po glavi stanovnika (190-197 €) nego žene (182-187 €). Razlog za to je verovatno taj da su davanja koja muškarci primaju obično veća od davanja koja primaju žene u proseku. Međutim, pošto se primljeni iznos razlikuje prema kategoriji penzije, nije moguće izračunati opšti iznos po glavi stanovnika.

Tabela 28. pokazuje ukupan iznos budžeta koji je potrošen za svaku kategoriju penzije, kao i procenat dodeljen ženama i muškarcima korisnicima u periodu 2011-2013. Ne postoji razlika u budžetu izdvojenom za žene i muškarce po glavi stanovnika za transfere iz ovog odeljenja.

⁹⁰ Skupština Republike Kosovo, *Zakon br. 04/L-054 o statusu i pravima palih boraca, invalida, veterana, pripadnika Oslobođilačke vojske Kosova, civilnih žrtava i njihovih porodica*, Priština: Skupština Republike Kosovo, 2011; Skupština Republike Kosovo, *Zakon br. 04/L-172 o izmenama i dopunama Zakona br. 04/L-054 o statusu i pravima palih boraca, invalida, veterana, pripadnika Oslobođilačke vojske Kosova, žrtava seksualnog nasilja za vreme rata, civilnim žrtvama i njihovim porodicama*, Priština: 2014, na: <http://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=9436>.

⁹² Isto. Član 3.

⁹³ Svi brojevi su zaokruženi na najbliži evro.

Tabela 28. Budžet OPMRI po vrsti transfera i rodu, 2011-2013.

Vrsta transfera	Ukupan budžet	2011		2012		2013			
		% ukupnog budžeta za žene	% budžeta za muškarce	% ukupnog budžeta za žene	% budžeta za muškarce	% ukupnog budžeta za žene	% budžeta za muškarce		
Porodice mučenika	8.352.099 €	77%	23%	8.750.867 €	77%	23%	8.796.789 €	77%	23%
Civilne žrtve	8.309.598€	83%	17%	8.077.806 €	84%	16%	8.069.589 €	84%	16%
Ratni invalidi OVK	9.080.451€	2%	98%	9.824.109 €	2%	98%	9.824.159 €	2%	98%
Civilni invalidi rata	2.587.033€	28%	72%	2.575.444 €	28%	72%	2.587.475 €	28%	72%
Nestali pripadnici OVK	75.842€	89%	11%	79.502 €	89%	11%	84.014 €	90%	10%
Nestali civili	473.172€	79%	21%	457.182 €	79%	21%	506.225 €	80%	20%
Porodice ratnih invalida posle smrti	144.855€	95%	5%	197.702 €	92%	8%	244.198 €	92%	8%
Porodice civilnih invalida posle smrti	46.900€	86%	14%	56.927 €	84%	16%	69.605 €	84%	16%
Negotatelji ratnih invalida	163.620€	80%	20%	169.200 €	83%	17%	165.420 €	82%	18%
Negotatelji civilnih invalida	16.401€	62%	38%	16.561 €	62%	38%	16.642 €	61%	39%

Veći budžet je u 2013. god. potrošen na žene u kategoriji porodica mučenika (77%), civilnih žrtava (84%), nestalih pripadnika OVK (90%), nestalih civila (80%), porodica ratnih invalida posle smrti (92%) i negovatelja ratnih invalida posle smrti (61%). Ovo se može objasniti činjenicom da većinu ubijenih ili nestalih u toku rata čine muškarci. Primetno je da muškarci čine većinu korisnika iz kategorija ratnih invalida OVK (98%) i civilnih invalida rata (72%). Iako su ratni invalidi OVK primarno muškarci zato što su većinu boraca OVK činili muškarci, među civilnim invalidima nesumnjivo je primetna veća rodna ravnoteža. Ovo može sugerisati da žene civilni invalidi možda nemaju informacije o tome ili o tome kako da dođu do podrške za koju možda ispunjavaju uslove.

Preporuke

- Sarađivati sa masovnim medijama i grupama žena koje rade sa ženama pogođenim ratom, obezbeđujući da su žene upoznate sa njihovim pravima na posebne beneficije.
- Uvrstiti ove zadatke u opis poslova zaposlenih.
- Troškovi i budžet za najnovije izmene i dopune zakona.
- Nastaviti sa analizom potrošnje kod različitih grupa, podeljeno po ženama i muškarcima i uključujući troškove po glavi stanovnika.
- Izvršiti dodatnu analizu posebnih potreba žena i muškaraca putem istraživanja stvarnih i potencijalnih korisnika.

ODELJENJE ZA PENZIJU

Izmenjenim i dopunjenim Zakonom o penzijama predviđeno je da je Vlada odgovorna za kreiranje ekonomske politike u vezi sa penzijama, u sklopu politike budžeta.⁹⁴ Konkretnije, to je odgovornost MRSZ, zajedno sa Ministarstvom finansija. Penzioni sistem na Kosovu organizuje, planira i njime upravlja Odeljenje za upravljanje penzijom pri MRSZ. Trenutni penzioni plan obuhvata: osnovnu penziju, invalidsku penziju, plan prevremenog penzionisanja za „Trepču“, penziju za slepe, penziju zasnovanu na doprinosu, penziju za ZKK i za Bezbednosne snage Kosova (BSK) (od kojih je svaka obrađena u daljem tekstu). Vladinom odlukom br. 01/176 uvedeno je povećanje od 25% za svaki penzioni plan kojim upravlja Uprava penzija Kosova

⁹⁴ Skupština Republike Kosovo, *Zakon o izmenama i dopunama Uredbe UNMIK-a 2005/20 o Penzijskim fondovima Kosova, kojom se menja i dopunjuje Uredba UNMIK-a 2001/35, Zakon br. 03/L-084*, Priština: 2011, na: http://www.bqk-kos.org/repository/docs/2010/Ligji_2008_03_L084_sr.pdf, član 6.

(UPK) od aprila 2014. godine, izuzev za penziju za Trepču u čijem slučaju povećanje iznosi 50%.⁹⁵

Budžet UPK planiran za finansiranje penzionih planova nije u celosti potrošen u 2011. i 2012. godini: potrošeno je 89%, odnosno 95% (vidi Tabelu 29). Budžet je premašen u 2013. god. za ukupno 106%. Ovo su finansirala druga odeljenja MRSZ ili druga ministarstva. UPK je potrošila više od 25% svog planiranog budžeta za 2014. god. do marta. Ovo sugeriše da će do kraja 2014. god. možda biti potrebna podrška drugih odeljenja MRSZ ili ministarstava putem vladinih odluka. UPK očekuje da će ovo pitanje biti postavljeno jer Ministarstvo finansija nije usvojilo budžet koji je MRSZ tražilo u 2013. god.⁹⁶

Prema podacima UPK, u 2013. god. najmanje su 93.043 muškarca primila 86.643.097 € penzije (56% budžeta UPK).⁹⁹ Iste godine, 99.299 žena je primilo 69.430.482 € penzije. Proteklih godina veći broj žena od muškaraca primio je penziju (vidi Tabelu 30). Međutim, žene konstantno primaju manja sredstva od muškaraca. Ovo se može pripisati činjenici da muškarci obično primaju vrstu penzije koja podrazumeva veći iznos (npr. Trepča, ZKK i osnovna penzija od doprinosa) za razliku od vrste penzije koju veći broj žena obično prima (npr. osnovna penzija).

Tabela 31. pokazuje ukupan procenat budžeta podeljenog ženama i muškarcima korisnika za svaki penzioni plan. Razlike postoje u procentima budžeta potrošenog na žene i muškarce u svakom planu. Uopšteno, muškarci primaju veći procenat budžeta (vidi „Ukupan budžet“).

Tabela 29. Procenat subvencija i transfera iz budžeta u poređenju sa troškovima budžeta koje je usvojio parlament

Godina	Potrošeni procenat
2011	89%
2012	95%
2013	106%
2014	35%

Tabela 30. Penzije UPK po godini i rodu

Godina	Rod	Ukupno korisnika	Ukupan budžet
2011 ⁹⁷	Muškarci	86.459	32.717.877€
	Žene	93.715	45.804.997€
2012 ⁹⁸	Muškarci	89.078	63.169.888€
	Žene	94.802	53.925.954€
2013	Muškarci	93.043	86.643.097€
	Žene	99.299	69.430.482€
2014	Muškarci	90.008	30.133.584€
	Žene	96.938	25.012.327€

⁹⁵ Skupština Republike Kosovo, *Odluka Vlade Kosova br. 01/176*, član 2.3.

⁹⁶ Razgovor MŽK sa UPK i Odeljenjem MRSZ za budžet i finansije, april 2014. god.

⁹⁷ Podaci u vezi sa penzijom za BSK i prevremenom penzijom za Trepču nedostaju. Ovo je prikazano u iznosu budžeta i broju korisnika.

⁹⁸ Broj korisnika prevremene penzije za Trepču nije poznat. Međutim, MRSZ je konstatovalo da su korisnici samo muškarci.

⁹⁹ Primetno, prema zvaničnim podacima KAS, samo 57.279 muškaraca i 65.596 žena ispunjavalo je starosni uslov za primanje penzije u 2011. godini (KAS, *Projekcija stanovništva na Kosovu 2011-2016*, Priština: KAS, decembar 2013, na: http://ask.rks-gov.net/ENG/publikimet/doc_view/1126-kosovo-population-projection-2011-2016?tmpl=component&format=raw, p. 38). Ovo sugeriše da ili podaci sa popisa stanovništva nisu precizni ili da penziju prima veći broj ljudi nego što bi to trebalo.

Tabela 31. Budžet UPK po godini i rodu, uključujući nedavne promene mesečne penzije

Vrsta penzije	Mesečna penzija u 2013.	Mesečna penzija od aprila 2014.	2011		2012		2013		2014 (mart)	
			Muškarci	Žene	Muškarci	Žene	Muškarci	Žene	Muškarci	Žene
Osnovna penzija	60 €	75 €	35%	65%	34%	66%	34%	66%	35%	65%
Lica sa posebnim potrebama	60 €	75 €	51%	49%	52%	48%	52%	48%	53%	47%
Preвременa penzija (Trepča)	50 €	105€ ¹⁰⁰	100%	0%	100%	0%	100%	0%	Ne postoji	Ne postoji
Preвременa penzija ZKK	Ne postoji ¹⁰¹	Ne postoji	Ne postoji	Ne postoji	97%	3%	96%	4%	96%	4%
Osnovna penzija od doprinosa	112	140 €	87%	13%	90%	10%	89%	11%	89%	11%
Penzija za pripadnike BSK	Ne postoji ¹⁰²	Ne postoji	Ne postoji	Ne postoji	91%	9%	92%	8%	94%	6%
Zakon o slepim licima	Ne postoji	250 € ¹⁰³							51%	49%
Ukupan budžet			42%	58%	54%	46%	56%	44%	55%	45%

Osnovna penzija

Obezbeđivanje osnovne penzije u Republici Kosovo uređeno je Zakonom br. 04/L-101 o Penzijskim fondovima Kosova.¹⁰⁴ Lica koja ispunjavaju uslov za osnovnu penziju obuhvataju lica koja imaju stalno prebivalište u Republici Kosovo i koja su dostigla odgovarajuću starosnu granicu za penziju (trenutno 65 godina za žene i muškarce). Pensioneri bi trebalo da dobijaju mesečne uplate od UPK Iznos transfera za penziju povećava se svake godine (vidi Tabelu 32). Uz nedavnu odluku Vlade, osnovna penzija je dostigla 75mesečno.

MRSZ je u 2011. i 2012. god. predvidelo veći budžet za osnovnu penziju nego što je UPK potrošila: 7%, odnosno 6% (vidi Tabelu 33). Međutim, UPK u 2013. god. nije imala dovoljno sredstava iz predviđenog budžeta za sve isplate, te je na kraju nedostajalo 7%. U takvim slučajevima, budžetsko odeljenje MRSZ koristi sredstva ili iz drugih programa ili troškovnih kategorija, ili dobija sredstva od drugih ministarstava, na osnovu odluke vlade.

Tabela 32. Osnovna penzija

Godina	Mesečna penzija
2011	45 €
2012	50 €
2013	60 €
2014	75 €

Tabela 33. Planirani i potrošeni budžet za penziju po godini

Godina	Planirani budžet	Potrošeni budžet	% potrošenog
2011	65.650.000 €	61.184.985 €	93%
2012	73.038.000 €	69.205.435 €	94%
2013	81.337.677 €	87.340.090 €	107%
2014 (mart)	88.693.355 €	31.109.565 €	25%

¹⁰⁰ Vladina odluka se odnosila na povećanje od 50%, što bi iznosilo 100 € ukupno. Stoga, nije jasno zašto je novi iznos u SOT 105 €.

¹⁰¹ Iznos penzije se obračunava na osnovu prosečne naknade koju je pojedinac primao u periodu od poslednje tri godine rada (70%) i da li odlazi u penziju rano (50%).

¹⁰² Iznos penzije se obračunava na osnovu procenta naknade i vremena kada je penzija data. Dobijaju povećanje od 0,5 % za svaku godinu staža u BSK. Mogu da dobiju invalidsku penziju pored ove penzije (Zakon o penzijama za pripadnike Snaga bezbednosti Kosova, Zakon br. 04/L-084, 2012, član 10).

¹⁰³ Iznos je bio 100 € za slepe i 100 € za pomoćnike pre odluke vlade iz 2014. god. Sada je 125 € za svako lice.

¹⁰⁴ Skupština Republike Kosovo, Zakon o penzijskim fondovima Kosova, Zakon br. 04/L-101, 2012, na: <http://www.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/Zakon%20o%20penzijskim%20fondovima%20na%20Kosovu.pdf>, Član 3.

Značajno veći broj žena (65-66%) od muškaraca (34-35%) dobija osnovu penziju (Tabela 34). Ovaj odnos je ostao prilično nepromenjen od 2011. do 2014. god. Ovo se može pripisati činjenici da svi građani Kosova ispunjavaju uslov za ovakvu penziju, bez obzira na broj godina formalnog staža. Takođe, očekivani životni vek žena od 2011. godine (72,7 godina) duži je nego kod muškaraca (68,1), tako da se žene mogu oslanjati na penziju duži vremenski period.¹⁰⁵ Trendovi sugerišu da se očekivani životni vek među ženama i muškarcima povećava, što može značiti da će veći broj ljudi zavisiti od penzije ubuduće. Broj korisnika se svake godine povećava za 4%.¹⁰⁶

Tabela 34. Budžet za osnovnu penziju po godini i rodu korisnika

Godina	Ukupan godišnji budžet	Ukupan godišnji budžet za žene	Ukupan br. žena korisnika	Ukupan godišnji budžet muškarce korisnike	Ukupan br. muškaraca korisnika	% of Ukupan budžet za žene	% of Ukupan budžet za muškarce
2011	61.184.985 €	39.977.880 €	79.623	21.207.105 €	43.601	65%	35%
2012	69.205.435 €	45.340.800 €	80.952	23.864.635 €	44.061	66%	34%
2013	87.340.090 €	57.212.473 €	84.420	30.127.617 €	45.924	66%	34%
2014 (mart)	31.109.565 €	20.369.355 €	82.187	10.740.210 €	43.642	65%	35%

Invalidska penzija

Kosovo bi trebalo da primenjuje Univerzalnu deklaraciju o ljudskim pravima,¹⁰⁷ Međunarodnu konvenciju o pravima lica sa posebnim potrebama¹⁰⁸ i Evropsku strategiju za invaliditet 2010-2012. u pravcu priključivanja EU.¹⁰⁹ Zakonom br. 2003/33 o penzijama za lica sa ograničenim sposobnostima na Kosovu uređene su penzije za lica sa ograničenim sposobnostima.¹¹⁰ „Nacionalni akcioni plan za invaliditet u Republici Kosovo 2009 – 2011“ ima za cilj da zaštiti prava i beneficije ljudi sa posebnim potrebama.¹¹¹ Lica koja ispunjavaju uslov za penziju su lica sa stalnim prebivalištem na Kosovu, sa trajnim invaliditetom zbog kojeg nisu sposobna za rad.¹¹² Penzija obuhvata mesečni transfer novca u iznosu istom kao i kod osnovne penzije. Budžet za 2014. god. za ovu vrstu penzije iznosi 12.564.000 €.

Postupak dobijanja statusa „invalida“ na Kosovu uveliko se zasniva na medicinskom modelu. Lekarska komisija daje dijagnozu, koja može biti fizička, senzorna ili mentalna.

¹⁰⁵ NaSvetska banka, banka podataka, na:

http://www.quandl.com/WORLDBANK/KSV_SP_DYN_LE00_FE_IN-Kosovo-Life-expectancy-at-birth-female-years. Primetno, Kosovska agencija za statistiku procenjuje da će očekivani životni vek muškaraca biti 75,4 godina a žena 80,5 godina. (KAS, *Projekcija stanovništva na Kosovu 2011-2016*, 2013, str. 18) Međutim, u procenama Svetske banke obuhvaćeni su i slučajevi neprijavljene smrti na Kosovu.

¹⁰⁶ Podaci koje je dostavila UPK, april 2014. god.

¹⁰⁷ Ujedinjene nacije, *Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima*, na:

<http://www.un.org/en/documents/udhr>.

¹⁰⁸ Ujedinjene nacije, *Konvencija o pravima lica sa posebnim potrebama*, na:

<http://www.un.org/disabilities/convention/conventionfull.shtml>.

¹⁰⁹ Evropska komisija, *Evropska strategija za invaliditet 2010-2020*, na:

http://ec.europa.eu/justice/discrimination/disabilities/disability-strategy/index_en.htm.

¹¹⁰ Skupština Republike Kosovo, Zakon o penzijama za lica sa ograničenim sposobnostima na Kosovu, Zakon br. 2003/33, Priština: 2003, na

http://www.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/2003_23_sr.pdf.

¹¹¹ Nacionalni akcioni plan za invaliditet u Republici Kosovo 2009-2011, na:

http://www.cooperazioneallosviluppo.esteri.it/pdgcs/italiano/iniziative/pdf/Kosovo_Plan.pdf.

¹¹² Trajni invaliditet definisan je kao slučaj u kom lice između 18 i 65 godina ima „medicinski dijagnostifikovano fizičko, senzorno ili mentalno stanje, bolest ili invaliditet zbog kojeg nije sposoban za nikakav rad za naknadu i za koje Ministarstvo oceni i potom odluči da ispunjava medicinske kriterijume predviđene ovim Zakonom“.

Zdravstveno stanje samo dokazuje da imate invaliditet. Međutim, samo lica koja su 100% nesposobna za rad ispunjavaju uslov za dobijanje invalidske penzije. Pitanje koje je postavljeno jeste da ovakva politika ne podstiče ljude sa posebnim potrebama da postanu nezavisni i ima veliki uticaj na žene sa invaliditetom koje se uveliko oslanjaju na porodičnu podršku.

Tabela 35. pokazuje razliku između planiranog i potrošenog budžeta u periodu 2011-2014. MRSZ je u 2011. i 2012. god. predvidelo budžet veći za 15,7%, odnosno 12,5% za invalidsku penziju. MRSZ je iskoristilo preostala sredstva za druge penzije planove za koje nije predviđen odgovarajući budžet. MRSZ je u 2013. god. premašilo svoj budžet za 13,6%. Do marta 2014. godine, iskorišćena su 38,4% budžeta.

Tabela 35. Planirani u poređenju sa potrošenim budžetom za invalidsku penziju

Godina	Planirani budžet	Potrošeni budžet	% potrošenog
2011	13.213.000 €	11.136.615 €	84,3%
2012	13.213.000 €	11.558.210 €	87,5%
2013	12.564.000 €	14.271.180 €	113,6%
2014 (mart)	12.564.000 €	4.826.715 €	38,4%

Kao i osnovna penzija, invalidska penzija se postepeno povećavala svake godine sa 45 € mesečno u 2011. god. na 75 € mesečno u 2014. god. Invalidsku penziju konstantno prima veći broj muškaraca nego žena (vidi Tabelu 36). Sledstveno tome, muškarci su primili otprilike 52% ovog budžeta u 2012. god. i 2013. god. Osim toga, udeo žena koji prima invalidsku penziju izgleda da opada. Broj žena korisnika smanjio se za 6,7% u 2012. godini, u poređenju sa 2011. godinom, dok je broj muškaraca opao samo za 2,3%. Tabela sugerise da se ovaj trend nastavlja i u 2014. godini, gde su žene do sada činile 47% korisnika invalidske penzije. Ovo može sugerisati da žene sa invaliditetom možda nemaju jednak pristup evidenciji za i/ili primanje ove penzije.

Tabela 36. Budžet za invalidsku penziju po godini i rodu korisnika

Godina	Ukupan godišnji budžet	Ukupan budžet za žene korisnike	Ukupan br. žena korisnika	Ukupan godišnji budžet za muškarce korisnike	Ukupan br. muškaraca korisnika	% ukupnog budžeta za žene	% ukupnog budžeta za muškarce
2011	11.136.615 €	5.430.985 €	10.741	5.705.630 €	11.064	49%	51%
2012	11.558.210 €	5.524.285 €	10.018	6.033.925 €	10.810	48%	52%
2013	14.271.180 €	6.840.490 €	10.594	7.430.690 €	11.334	48%	52%
2014 (mart)	4.826.715 €	2.281.465 €	9.575	2.545.250 €	10.454	47%	53%

Preвременa penzija za radnike Trepče

Administrativnim uputstvom br. 10/2007 o prevremenoj penziji za radnike kompleksa Trepča i drugih podzemnih rudnika na Kosovu uređena je penzija za ljude koji su radili u kompleksu Trepča i za radnike drugih podzemnih rudnika, koji imaju između 50 i 65 godina starosti; i za radnike koji su postali neizlečivi i koji ne mogu da rade do nivoa većeg od polovine svoje uobičajene sposobnosti.¹¹³ Isti moraju imati 10 ili više godina radnog iskustva; stalno prebivalište na Kosovu; ne mogu imati drugih izvor prihoda; i ne mogu biti lica čiji je ugovor sa Trepčom ili drugim rudnicima prekinut.

Penzija za Trepču obuhvata mesečni transfer od UPK od 50 €. Budžet za 2014. god. za ovu liniju iznosi 3.414.600 €. UPK ne može da dostavi broj korisnika za svaku godinu jer se taj podatak održava u Trepči. Međutim, UPK je izjavila da su primaoci penzije u Trepči muškarci.

¹¹³ Administrativno uputstvo br. 10/2007 o prevremenoj penziji za radnike kompleksa „Trepča“ pod Upravom UNMIK-a i drugih podzemnih rudnika na Kosovu, Priština: 2007, na: <http://mpms.rks.gov.net/Portals/0/Ligji/SekondarSerbisht/A.U%20Br.10-2007%20O%20Prevremenom%20Penzionisanju%20za%20Radnike%20Kompleksa%20TREPCHA.pdf>.

Dokazi sugerišu da su u Trepči radile i žene, mada u manjem broju od muškaraca.¹¹⁴ Mogu se prikupiti dodatni podaci o tome zašto one ne primaju ova davanja.

Svake godine MRSZ predviđa između 11% i 14% više budžeta za ovu liniju (vidi Tabelu 37). Nije poznat iznos budžeta potrošenog do marta 2014. god. Međutim, trend troškova iz prethodnih godina pokazuje da bi MRSZ moglo da delimično smanji ovu budžetsku liniju i iskoristi razliku u sredstvima za finansiranje drugih penzija za koje trenutno nije predviđeno dovoljno sredstava.

Tabela 37. Planirani u poređenju sa potrošenim budžetom za Trepču

Godina	Planirani budžet	Potrošeni budžet	% potrošenog	Procena br. korisnika MŽK
2011	3.612.829 €	3.099.430 €	86%	5.165
2012	3.612.829 €	3.168.170 €	88%	5.280
2013	3.414.600 €	3.033.190 €	89%	5.055
2014	3.414.600 €	Ne postoji	Ne postoji	

Penzija za Zaštitni korpus Kosova

Zakonom br. 03/L-100 o penzijama pripadnika Zaštitnog korpusa Kosova uređeno je pravo na penziju za aktivne pripadnike Zaštitnog korpusa Kosova (ZKK) i preostale pripadnike posle raspuštanja ZKK. Lica koja ispunjavaju uslov su bliski rođaci koji su zavisili od izdržavanja od bivših penzionera ZKP a koji su preminuli (supružnici u vreme smrti, deca uzrasta ispod 18 godina u vreme smrti i drugih srodnici koji su zavisili od njihovog izdržavanja).¹¹⁵ „Penzija za ZKK“ obuhvata redovne mesečne uplate koje UPK vrši pripadnicima ZKK do kraja života. Isplate se zasnivaju na položaju koji su imali i na radnom stažu.

Budžet koji se izdvajao za penziju za ZKK vremenom se neznatno povećavao (vidi Tabelu 38). U većini godina, MRSZ je predviđalo veći budžet od potrebnog za ovu penziju. Na primer, u 2011. god. potrošeno je samo 40% planiranog budžeta.¹¹⁶ MRSZ je predvidelo veći budžet nego što je to bilo potrebno za ovu penziju u 2012. god. i to za 43%. Međutim, u 2013. god. MRSZ je imalo deficit od 46% za ovu budžetsku liniju, koji je pokriven kroz druge budžetske linije Ministarstva i sredstvima dobijenim od drugih ministarstava na kraju godine. Do marta 2014. godine, potrošeno je 38% budžeta, što sugeriše da će penzija za ZKK možda premašiti budžet i ove godine.

Tabela 38. Planirani i potrošeni budžet ZKK

Godina	Planirani budžet	Potrošeni budžet	% potrošenog
2011	2.572.900 €	1.018.421 €	40%
2012	2.572.900 €	1.471.055 €	57%
2013	1.224.000 €	1.781.911 €	146%
2014	1.224.000 €	460.316 €	38%

Znatno veći broj muškaraca (96-97%) od žena (3-4%) prima ovu penziju (vidi Tabelu 39). Ovo se može pripisati činjenici da žene čine samo 3,59% pripadnika ZKK.¹¹⁷ Članovi porodice, takođe, mogu da ispunjavaju uslove za penziju, a takva davanja prima 29 osoba (uključujući 28 žena i 1 muškarca).¹¹⁸ UPK nema podatke o korisnicima za 2011. god. UPK planira da u 2014. god. uloži u novu bazu podataka za evidentiranje broja korisnika penzije za ZKK i odgovarajućeg budžeta.

¹¹⁴ Majkl Palairret, za Evropsku inicijativu za stabilnost, Stečene pouke i analiza, *Trepča 1965-2000*, ESI/LLA, 2003, na: http://www.esiweb.org/pdf/esi_document_id_62.pdf, str. 17.

¹¹⁵ Skupština Republike Kosovo, *Zakon o penzijama za pripadnike Zaštitnog korpusa Kosova, Zakon br. 03/L-100*, Priština: 2012, na:

http://www.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/2008_3-L100_sr.pdf.

¹¹⁶ Podaci dobijeni od UPK, maj 2014. god.

¹¹⁷ SSK, *Žene i muškarci*, Priština: SOK, mart 2009, citirano u MŽK, *1325, Činjenice i fabule*, MŽK: MŽK, 2011, str. 74, na: <http://www.womensnetwork.org/documents/20130405144507973.pdf>.

¹¹⁸ Korespondencija MŽK sa ZKK, maj 2014. god.

Tabela 39. Budžet za korisnike penzije za ZKK po godini i rodu

Godina	Ukupan godišnji budžet	Ukupan godišnji budžet za žene	Ukupan br. žena korisnika	% of Budžet za žene	€ po glavi stanovnika mesečno za žene	Ukupan godišnji budžet za muškarce	Ukupan br. muškaraca korisnika	% budžeta za muškarce	€ po glavi stanovnika mesečno za muškarce
2012	1.471.055€	48.793 €	32	3%	127 €	1.422.262 €	699	97%	170 €
2013	1.781.911€	64.462 €	35	4%	154 €	1.717.449 €	767	96%	187 €
2014 (mart)	460.316 €	17.004 €	36	4%	157 €	443.312 €	775	96%	190 €

Tabela 39. sugerise da su prosečno, muškarci imali veća primanja po glavi stanovnika (170-187 € mesečno) od žena (127-154 €). Ova razlika se može pripisati različitim položajima koje žene i muškarci obično imaju u korpusu, gde muškarci obično imaju veće i plaćenije položaje od žena. Razlika se nastavila i u prvom tromesečju 2014. god.

Penzija za Bezbednosne snage Kosova

Zakonom br. 04/L-084 o „penzijama za pripadnike Snaga bezbednosti Kosova“ uređena je penzija za pripadnike Bezbednosnih snaga Kosova (BSK) i njihove porodice.¹¹⁹ Za razliku od drugih penzija, korisnici primaju penziju za BSK bez obzira na to da li su u radnom odnosu, izuzev ako služe u BSK. Međutim, isti moraju da izaberu između ove penzije i penzije koja je na raspolaganju posredstvom važećih zakona. Ako pripadnik BSK ili penzioner premine, član njegove porodice dobija mesečnu „porodičnu penziju“. Lica koja ispunjavaju uslov za ovakvu penziju su supružnici, preživela deca (uključujući bračnu, vanbračnu i usvojenu decu) i roditelji. Penzija za BSK obuhvata redovnu mesečnu isplatu koja se obračunava u skladu sa radnim stažom.

Kako Tabela 40. Pokazuje, MRSZ je stalno predviđalo veći budžet od potrebnog za ovu penziju: za 96% u 2012. i 63% u 2013. god. Troškovi u toku prvog tromesečja 2014. god. sugerisu da će veliki iznos preostati i ove godine.

Tabela 40. Planirani i potrošeni budžet za BSK po godini

Godina	Planirani budžet	Potrošeni budžet	% potrošenog
2012	648.049 €	25.402 €	- 96%
2013	631.200 €	234.559 €	- 63%
2014 (mart)	631.200 €	77.286 €	- 88%

Penzioni plan za BSK znatno više koriste muškarci (91-94%) nego žene (6-9%) (vidi Tabelu 41).¹²⁰ Ovo se delom može pripisati činjenici da su žene činile samo 7% pripadnika BSK u 2011. godini, 8% u 2012. i 8,1 % u 2014. god.¹²¹ Broj muškaraca korisnika povećan je s vremenom, za 89,6% od 2012. do 2014. god.¹²² Supružnici pripadnika BSK koji su preminuli takođe imaju pravo da se prijave; do danas, samo je troje pripadnika BSK preminulo na dužnosti.¹²³ Tabela 41. takođe pokazuje da u proseku, žene obično primaju veću mesečnu penziju po glavi stanovnika od muškaraca. Ovo je verovatno rezultat činjenice da od 2014. god. samo pet žena prima penziju u poređenju sa 110 muškaraca; te žene u proseku verovatno

¹¹⁹ Skupština Republike Kosovo, *Zakon o penzijama za pripadnike Snaga bezbednosti Kosova*, Zakon br. 04/L-084. Priština: 2012, na:

<http://www.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/Zakon%20o%20penzijama%20za%20pripadnik%20SBK.pdf>, Član 4.

¹²⁰ Podaci dobijeni od UPK, maj 2014. god.

¹²¹ Za 2011-2012, Ministarstvo za Bezbednosne snage Republike Kosovo, *Ljudska prava i rodna ravnopravnost u MBS/BSK*, jun 2013, str. 10 (na albanskom). Za 2014, Farnsveden et al. za Orgut, *Rodni profil zemlje*, 2014, str. 8.

¹²² Davanja su počela 2012. god.

¹²³ Korespondencija MŽK sa Kadrovskim odeljenjem Ministarstva za Bezbednosne snage Kosova, 23.05.2014. god. Dve od tri porodice primaju socijalnu pomoć, dok je jedna porodica u procesu prijave za ovu vrstu pomoći pošto je pripadnik BSK nedavno preminuo. Sva tri pripadnika BSK bili su muškarci.

imaju duži radni staž ili su bile na višem položaju od prosečnog nivoa položaja na kom su radili muškarci koji primaju penziju.

Pošto su BSK uspostavljene 2008. godine, broj korisnika će možda nastaviti da se povećava. Ti trendovi će morati da se prate da bi se delotvornije isplanirao budžet.

Tabela 41. Budžet za korisnike penzije za BSK po godini i rodu

Godina	Ukupan godišnji budžet	Ukupan godišnji budžet za žene	Ukupan br. žena korisnika	% budžeta za žene	€ po glavi stanovnika mesečno za žene	Ukupan godišnji budžet za muškarce	Br. muškaraca korisnika	% budžeta za muškarce	€ po glavi stanovnika mesečno za muškarce
2012	25.402 €	2.331 €	2	9%	97 €	23.071 €	58	91%	33 €
2013	234.559 €	18.732 €	5	8%	312 €	215.827 €	100	92%	180 €
2014 (Mart)	77.286 €	4.917 €	5	6%	328 €	72.369 €	110	94%	219 €

Penzija za slepa lica

U skladu sa Zakonom br. 04/L-09 slepa lica i njihovi staraoci ispunjavaju uslov za penziju.¹²⁴ Ista primaju penziju na osnovu procenta minimalne zarade na Kosovu, što iznosi najmanje 100 € mesečno a što se utvrđuje vladinim podzakonskim aktom. Primena ovog zakona počela je 2014. god. Vlada je utvrdila iznos od 100 € mesečno za slepa lica i 100 € mesečno za staraoca. Međutim, u skladu sa nedavnom odlukom vlade, isto je povećano za 25 %; svako lice sada prima 125 € mesečno od aprila 2014. god. MRSZ je isto obuhvatila kao odvojenu budžetsku liniju počevši sa budžetom za 2014. god.¹²⁵ Zakonom je predviđeno da slepa lica mogu da biraju svog staraoca. Međutim, UPK je izjavila da nema podatke o načinu na koji bi trebalo da se izvrši transfer staraocu.¹²⁶ Ovo bi moglo da se pojasni administrativnim uputstvom.

U toku prva četiri meseca 2014. godine, MRSZ je potrošilo otprilike 40% ukupnog planiranog budžeta (vidi Tabelu 42); do marta 2014. godine, MRSZ je trebalo da potroši samo 25% tog budžeta. Ovo sugeriše da se MRSZ može suočiti sa poteškoćama u isplata za sva slepa lica i njihove staraoce krajem 2014. god. Ovo je bilo očekivano jer MRSZ nije posedovalo tačne podatke o broju lica koja ispunjavaju uslove za ovakav vid nadoknade kada je planiralo svoj budžet prošle godine.

Tabela 42. Planirani i potrošeni budžet za slepa lica do marta 2014. god.

2014	
Planirani budžet	1.800.000 €
Potrošeni budžet	722.305 €
% potrošenog	40%

Tabela 43. pokazuje da ovu penziju prima veći broj slepih muškaraca (60%) nego žena (40%).¹²⁷ Možda zbog tradicionalne norme u pogledu rodova na Kosovu po kojoj su žene obično staraoci, žene (60%) obično budu staraoci slepih lica više nego muškarci (40%). Nema svako lice koje prima penziju staraoca. To znači da ili nema pravo na staraoca zbog kategorije slepila koju je dobilo ili zbog toga što nije u potpunosti obavešteno o svojim pravima.

Tabela 43. Penzija koju primaju slepa lica i njihovi staraoci jañ. mar. 2014, podeljeno po rodu

2014 (april)	Ukupan godišnji budžet	Ukupan godišnji budžet za žene	Ukupan br. žena korisnika	% ukupnog budžeta za žene	Ukupan godišnji budžet za muškarce	Ukupan br. muškaraca korisnika	% ukupnog budžeta za muškarce
Naknada za slepe	395.315 €	156.355 €	396	40%	238.960 €	597	60%
Staralac	326.990 €	196.275 €	462	60%	130.715 €	309	40%

¹²⁴ Skupština Republike Kosovo, *Zakon o slepim licima, Zakon br. 04/L-092*, Priština: Skupština Republike Kosovo, 2012, na:

<http://www.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/Zakon%20o%20slepim%20licima.pdf>, član 3.

¹²⁵ Budžet Kosova 2014.

¹²⁶ Razgovor sa UPK, 16.04.2014. god.

¹²⁷ Podaci dobijeni od UPK, maj 2014. god.

Osnovna penzija od doprinosa

Odlukom vlade iz 2009. godine, nakon koje je usledilo administrativno uputstvo, lica koja su mogla da dokažu da su pre 1999. godine radila najmanje 15 godina, ispunjavaju uslov za dodatnih 35 € pored osnovne penzije, što ukupno iznosi 140 €. ¹²⁸ Korisnici moraju da dokažu da imaju najmanje 65 godina starosti, da su radili bar sedam godina i sedam meseci od gore navedenih 15 godina na Kosovu, te da nisu korisnici nijednog penzionog plana na Kosovu ili u bivšim jugoslovenskim republikama (izuzev penzije za OVK i ZKK).

MRSZ je u 2011. god. isplaniralo 14% veći budžet nego što je potrošilo (vidi Tabelu 44). U drugim godinama, MRSZ je efikasno planiralo budžet za ovaj penzioni plan. Međutim, u toku prvog tromesečja 2014. godine, MRSZ je potrošilo otprilike 37% ove budžetske linije. Isto sugerise da UPK možda neće imati dovoljno sredstava za ovu penziju na kraju godine.

Ukupan broj korisnika povećan je s vremenom, uključujući za 11,7% za žene i 4,3% za muškarce između 2012. i 2013. god. Muškarci predstavljaju veliku većinu korisnika osnovne penzije od doprinosa (vidi Tabelu 45). ¹²⁹ Muškarci su u 2013. god. primili 89% penzije iz ovog plana, dok su žene primile samo 11%. Razlika između broja žena i muškaraca korisnika može se pripisati činjenici da je u periodu od 15 godina pre 1999. god. radio manji broj žena nego muškaraca na Kosovu. Učešće žena u radnoj snazi nikada nije prešlo 18% tokom 1960-ih, bilo je 20-21% tokom 1970-ih, a dostiglo je 23% 1988. god. ¹³⁰ Zvaničnici zapažaju da su većinu žena koje su radile u to vreme činile Srkinje od kojih su mnoge napustile Kosovo, što može objasniti razliku u pogledu rodova. ¹³¹ Čak i da je tako, žene možda ispunjavaju uslove za ovu penziju i MRSZ bi trebalo da preduzme korake da obezbedi da su žene sa time upoznate.

Ono što je takođe zanimljivo, iako ova penzija podrazumeva standardni iznos od 140 € po osobi mesečno, u stvarnosti, žene i muškarci ne primaju potpuno isti iznos po glavi stanovnika. Ova razlika može pripisati obustavi penzije, koja nastaje ako se korisnik ne prijavljuje UPK ili opštini na svakih šest meseci. Možda zbog svojih drugih obaveza, nedostatka sredstava ili nemogućnosti da napuste dom nezavisno u određenim slučajevima, žene možda nisu u mogućnosti da se prijave na vreme da bi potraživale svoja primanja. UPK bi mogla da ispita zašto manji broj žena prima ovu vrstu penzije od muškaraca.

Tabela 45. Budžet za penziju od doprinosa po godini i rodu

Godina	Ukupan godišnji budžet	Ukupan godišnji budžet za žene korisnike	Ukupan br. žena korisnika	% ukupnog budžeta za žene	Ukupan godišnji budžet muškarce korisnike	Ukupan br. muškaraca korisnika	% ukupnog budžeta za muškarce
2011	31.667.570 €	3.009.745 €	3.351	10%	28.657.825 €	31.794	90%
2012	42.034.448 €	4.243.531 €	3.798	10%	37.790.917 €	33.450	90%
2013	49.412.649 €	5.294.325 €	4.245	11%	44.118.324 €	34.918	89%
2014 (Mar)	17.949.724 €	1.986.956 €	4.277	11%	15.962.768 €	34.121	89%

¹²⁸ Skupština Republike Kosovo, *Administrativno uputstvo br. 15/2009, o rastu penzija za primenu odluke vlade br. 02/51*, jul 2009, na: <https://mpms.rks.gov.net/Portals/0/Ligji/Sekondar/U.A%20Nr.15-2009%20Për%20Rritjen%20e%20pensioneve%20për%20zbatimin%20e%20Vendimit%20të%20Qeverisë%20Nr.02-51.pdf>, član 4.

¹²⁹ Podaci dobijeni od UPK, maj 2014. god.

¹³⁰ Surtes Rebeka za UNIFEM. *Žene na radu: Ekonomsko stanje i prilike za žene na Kosovu*. Priština: UNIFEM. 2000, str. 23-24.

¹³¹ Radionica sa MRSZ, 04.06.2014. god.

Preporuke

- Uvrstiti u strategije komunikacije posebne aktivnosti kako bi se obezbedilo da su žene posebno upoznate sa svojim pravima. Pažnju bi trebalo pokloniti dopiranjima do žena sa posebnim potrebama, slepim ženama, ženama koje su radile u Trepči i ženama potencijalnim korisnicima penzije od doprinosa.
- Sprovesti detaljno istraživanje rodnog aspekta u penzionom sistemu kako bi se bolje razumeo način na koji žene i muškarci koriste penzioni sistem u različitim kategorijama.
- Uvrstiti posebne pokazatelje i aktivnosti kako bi se povećao udeo žena korisnika u ovim kategorijama penzije.
- Pojasniti posredstvom administrativnog uputstva način na koji bi trebalo da se vrši transfer za staraoce slepih lica.

ODELJENJE ZA RAD I ZAPOSŁJAVANJE

Odeljenje za rad i zapošljavanje MRSZ odgovorno je za razvoj, koordinaciju, nadgledanje i primenu politike zapošljavanja i strukovne obuke.¹³² Odeljenje sadrži Odsek za politiku zapošljavanja i Odsek za koordinaciju i nadgledanje službi za zapošljavanje. Javne službe za zapošljavanje (JSZ) pružaju usluge kroz mrežu sedam regionalnih centara za zapošljavanje (RCZ),¹³³ 23 opštinskih službi za zapošljavanje (SZ), osam centara za strukovnu obuku (CSO) i šest mobilnih službi za obuku.

Odsek za koordinaciju i nadgledanje službi za zapošljavanje

Budžet za JSZ povećan je između 2011. i 2014. god. Tabela 46. pokazuje ukupan planirani budžet za svaku godinu. Istim se finansiraju ORZ i sve SZ na Kosovu. Uzimajući u obzir troškovne kategorije i budžetske linije za podprogramme, Odeljenje MRSZ za budžet i finansije ne može da proceni ukupan budžet koji je potrošila svaka SZ. Stoga, podaci su dati za celo Kosovo.

Tabela 46. Planirani ukupan budžet za Odsek za koordinaciju i nadgledanje JSZ

Planirani budžet	Br. zaposlenih ¹³⁴	Naknade i zarade	Robe i usluge	Opštinski troškovi	Subvencije i transferi	Kapitalna ulaganja
2011	201	816.724 €	550.000 €	116.000 €	7.850.001 €	579.340 €
2012	201	816.726 €	550.000 €	126.000 €	4.151.951 €	445.000 €
2013	201	836.367 €	550.000 €	151.000 €	4.251.951 €	365.000 €
2014	201	827.130 €	471.480 €	93.000 €	2.286.901 €	705.000 €

¹³² Skupština Republike Kosovo, *Zakon o radu, Zakon br. 03/L-212*, Priština: Skupština Republike Kosovo, 2010, na: <http://www.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/2010-212-ser.pdf>.

¹³³ RCZ (i opštinske službe za zapošljavanje) nalaze se u: Prištini (Obilić, Kosovo Polje, Podujevo, Lipljan, Glogovac, Gračanica, Novo Brdo); Peći (Istok, Klinja); Prizrenu (Suva Reka, Dragaš, Orahovac); Mitrovici (Vučitrn, Srbica); Đakovici (Dečane, Mališevo); Uroševcu (Kačanik/Đeneral Janković, Štimlje, Štrpce); i u Gnjilanu (Kamenica, Vitina).

¹³⁴ Podaci podeljeni po zaposlenima dostupni su samo za celo Ministarstvo a ne za svako odeljenje posebno.

Troškovnom kategorijom za naknade i zarade finansiraju se službenici zaposleni na centralnom nivou i u SZ, kojih ima ukupno 201. Broj zaposlenih je ostao nepromenjen od 2011. god. Budžet za robe i usluge i opštinske rashode služi da se pokriju tekući troškovi SZ. Kapitalna ulaganja se koriste za uspostavljanje novih SZ i da se prošire usluge koje iste pružaju. Ovaj budžet je dopunjen podrškom drugih agencija (npr. Lux Development i UNDP), koje su podržale uspostavljanje novih službi, politike i programa. Međutim, Odeljenje MRSZ za budžet i finansije nije moglo da dostavi podatke o načinu na koji je novac raspodeljen svakoj od SZ.

Subvencije i transferi se koriste za finansiranje novih inicijativa o aktivnoj politici tržišta rada i davanja za porodiljsko odsustvo (vidi dole). MRSZ nema podatak o primenjenoj aktivnoj politici tržišta rada proteklih godina.¹³⁵

Službe za zapošljavanje

Službe za zapošljavanje (SZ) su odgovorne za evidenciju nezaposlenih, istraživanje tržišta rada, obezbeđivanje informacija o tržištu rada za one koji traže posao, usmeravanje karijere i savetovanje za strukovnu obuku, kao i za uklapanje usluga.¹³⁶ Centri za strukovnu obuku (CSO) se nalaze u Prištini, Uroševcu, Đakovici, Mitrovici, Peći, Prizrenu, Gnjilanu i Dolanu.

Tabela 47. pokazuje ukupan broj evidentiranih lica koja traže posao na Kosovu za period 2011-2014.¹³⁸ Broj evidentiranih lica koja traže posao opao je od 2011. do 2012. godine (za 24,4%) a povećan je 2013. za 3,37%. Posao je prestao da traži veći procenat žena nego muškaraca.

Broj žena koje traži posao opao je za 34% od 2011. do 2012. godine, dok je broj muškaraca koji traže posao opao za 16,4%. SZ su do marta 2014. god. evidentirale 148.104 lica koja traže posao (46% žena i 54% muškaraca).¹³⁹ Zanimljivo je to da je, bez obzira na smanjenje broja žena koje traži posao između 2011. i 2012. godine, udeo žena koje traže posao ostao prilično nepromenjen.

Žene čine otprilike 46% nezaposlenih lica evidentiranih u RCZ.¹⁴⁰ SZ su u 2013. god. pomogli 4.729 ljudi da pronađu posao (Tabela 48), od čega samo 34% čine žene.¹⁴¹ Uopšteno, od 268.104 evidentiranih lica koja traže posao, samo 1,28% evidentiranih žena i 2,18% muškaraca pronašlo je posao. To znači da se skoro dvaput više muškaraca zaposlilo preko SZ u 2013. god.¹⁴² Ovo se delom može pripisati činjenici da su SZ obično zapošljavale muškarce preko projekata javnih radova a takvi poslovi nisu smatrani poslovima koji su pogodni za žene.¹⁴³

Tabela 47. Evidentirana nezaposlena lica po godini i rodu¹³⁷

Godina	Ukupan broj nezaposlenih	% žena	Ukupan br. evidentiranih žena	% muškaraca	Ukupan br. evidentiranih muškaraca
2011	325.261	49%	157.922	51%	167.339
2012	259.341	46%	119.374	54%	139.967
2013	268.104	46%	124.369	54%	143.735
2014 Mart.	148.104	46%	67.741	54%	80.393

¹³⁵ MRSZ nije dostavilo podatak koliko je sredstava potrošeno od ovih budžetskih linija.

¹³⁶ Skupština Republike Kosovo, *Zakon o o upis i evidenciju nezaposlenih i poslotražilaca*, *Zakon br. 04/L-083*, Priština: Skupština Republike Kosovo, 2012, na:

<http://www.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/Zakon%20o%20upis%20i%20evidenciju%20nezaposl%20i%20poslotrazilaca.pdf>, član 8.

¹³⁷ Podaci koje je dostavio svaki RCZ na Kosovu do marta 2014. god.

¹³⁸ Podaci dobijeni iz godišnjih izveštaja koje objavljuje ORZ, MRSZ svake godine.

¹³⁹ Isto.

¹⁴⁰ ORZ, *Izveštaj o učinku, Godišnji izveštaj*, 2011, 2012. i 2013. god.

¹⁴¹ Podaci dobijeni iz godišnjih izveštaja koje objavljuje ORZ, MRSZ svake godine.

¹⁴² Ovi podaci se odnose samo na usluge koje pružaju javne službe za zapošljavanje. Ne odnose se na ljude koji su zaposleni zahvaljujući projektima koje finansiraju međunarodne organizacije, ili drugi donatori.

¹⁴³ Radionica sa MRSZ, 04.06.2014. god.

Tabela 48. Lica koja su tražila posao a koja su zaposlena preko SZ po rodu i godini

Godina	Ukupan br. ljudi koji su se zaposlili preko SZ	Ukupan br. žena koje su se zaposlile preko SZ	Ukupan br. muškaraca koji su se zaposlili preko SZ	% ukupnog broja zaposlenih žena	% ukupnog broja zaposlenih muškaraca	% ukupnog broja zaposlenih lica koja su tražila posao (Tabela 47)	% žena koje su tražile posao i zaposlile se preko SZ	% zaposlenih muškaraca koji su tražili posao
2011	7.484	2.366	5.118	32%	68%	2,30%	1,50%	3,06%
2012	7.692	1.819	5.873	24%	76%	2,97%	1,52%	4,20%
2013	4.729	1.590	3.139	34%	66%	1,76%	1,28%	2,18%
2014 Mart	631	210	421	33%	67%	0,43%	0,31%	0,52%

Broj ljudi koji se zaposlio preko JSZ povećan je za 2,55% u 2012. god. a smanjen je za 38,5% u 2013. god. Ova promena je različito uticala na stopu nezaposlenosti među ženama i muškarcima. U poređenju sa 2011. godinom, 23,12% manje žena i 14,7% više muškaraca zaposleno je u 2012. god. U 2013. godini, 12,5% manje žena i 46,5% manje muškaraca zaposleno je u poređenju sa 2012. god. Ove razlike se nastavljaju i u 2014. god.

Uzimajući u obzir način na koji se upravlja budžetom u MRSZ, u ovom izveštaju nije bilo moguće proceniti iznos koji je potrošen na pružanje pomoći ženama i muškarcima oko pronalazjenja posla. Međutim, podaci sugerišu da više muškaraca nego žena koristi usluge koje pružaju SZ. Ukupno, muškarci se verovatnije evidentiraju na spisku nezaposlenih SZ više nego žene. Iako su SZ uspele da pomognu malom broju evidentiranih lica koja traže posao da pronađu isti, SZ će verovatnije znatno pre pronaći posao za muškarce nego za žene.

Preporuke

- Unaprediti sistem za praćenje troškova prema svakom RCZ i svakoj SZ.
- Povećati broj a samim tim i udeo žena evidentiranih u SZ posredstvom aktivnog uspostavljanja kontakta službenika SZ, u tesnoj koordinaciji sa lokalnim grupama žena.
- Povećati procenat zaposlenih lica koja traže posao, posebno žena koje traže posao, kroz aktivnije inicijative SZ, kako bi se prepoznale potencijalne prilike za zapošljavanjem.
- Utvrditi programe koji su usmereni na žene; zahtevati od izvođača radova da zaposle određenu kvotu žena i muškaraca prilikom izvođenja javnih radova.

Porodiljsko odsustvo

Odeljenje za rad i zapošljavanje (ORZ) prati porodiljsko odsustvo, upravljanja njime i obezbeđuje budžet za isto. Prema Zakonu o radu, svaki korisnik ima pravo na 12 meseci odsustva sa rada.¹⁴⁴ Samim tim, Kosovo ima jedan od najdužih perioda porodiljskog odsustva u regionu. Korisnici ovog zakona su majke ili očevi u slučajevima kada majka premine ili napusti dete. ORZ prima prijavu od SZ u roku od deset dana od dana prijave.¹⁴⁵ Zakonom o radu su muškarci nesumnjivo diskriminisani kao očevi.

Poslodavac je dužan da zaposlenom ponudi naknadu u visini od 70% od osnovne zarade, prema ugovoru tog lica, u periodu od šest meseci. Vlada zatim plaća 50% prosečne zarade *na Kosovu* u trajanju od tri meseca. U toku poslednja tri meseca, korisnik može da koristi porodiljsko odsustvo bez ikakve naknade.

¹⁴⁴ Skupština Republike Kosovo, *Zakon o radu, Zakon br. 03/L-212*, Priština: 2010, na: <http://www.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/2010-212-ser.pdf>, član 49.

¹⁴⁵ MRSZ, Administrativno uputstvo o uređenju i definisanju upravnih postupaka za finansijsko plaćanje za porodiljsko odsustvo, br. 05/2011, 2011, na: <https://mpms.rks-gov.net/Portals/0/Ligji/Sekondar/U.A%20Nr.05-2011%20Për%20Regullimin%20dhe%20Përcaktimin.pdf>.

Vlada je obračunala prosečnu zaradu u visini od 292 € mesečno za svaku godinu od 2011. do 2014.¹⁴⁷ Samim tim, prosečna zarada nije povećana u skladu sa podacima od istraživanja radne snage, koji su pokazali da je prosečna zarada na Kosovu znatno veća (vidi Tabelu 49). Međutim, isto je obuhvaćeno prilikom planiranja budžeta za 2015. godinu, kada će MRSZ početi da koristi iznos od 374 € kao prosečnu zaradu.

Studije sugerišu da su poslodavci diskriminirali žene koje su trudne ili uzrasta kada su sposobne da rađaju, tako što su ih diskriminirali u toku zapošljavanja, koristili kratkoročne ugovore, dvostruke ugovore i nezakonito zasnivali radni odnos.¹⁴⁹ Poslodavci smatraju da ih zakon diskriminiše tako što im nameće veći finansijski teret. Pored plaćanja 70% naknade zaposlenom, moraju da plaćaju privremenu zamenu. Ista studija je pokazala da Inspektorat rada nema resurse kako bi pratio primenu ovog zakona zbog ograničenog broja inspektora rada, nedovoljnog budžeta i ograničenih tehničkih resursa. Zakon o radu je trenutno u procesu revizije.

Broj korisnika porodiljskog odsustva povećan je za 170% otkada je primenjen zakon (vidi Tabelu 50).¹⁵⁰ Međutim, da bi razumeli da li žene u određenom sektoru koriste porodiljsko odsustvo više nego žene u drugim sektorima, potrebne su dodatne informacije u

pogledu toga u kojim sektorima žene obično više rade. Potrebne su dodatne informacije i u pogledu neformalnog tržišta, jer neke žene možda rade u privatnom sektoru ali nisu evidentirane; dokazi sugerišu da su žene obično više zastupljene u neformalnom sektoru.¹⁵²

Broj žena koje koriste porodiljsko odsustvo izgleda mali uzimajući u obzir to da se u 2010. god. porodilo 33.966 žena.¹⁵⁴ Skoro svi korisnici porodiljskog odsustva su žene, u skladu sa Zakonom.

Tabela 51. Porodiljsko odsustvo (Odsek za zapošljavanje, subvencije i transfere)

Godina	Ukupan budžet javne službenike	Ukupan budžet za javni sektor	Ukupan budžet za privatni sektor	Ukupan budžet
2011	37.668 €	112.128 €	56.064 €	205.860 €
2012	88.914	245.280	158.994	493.188
2013	104.244	249.660	202.356	556.260 €
2014 (mart)	31.974	87.600	92.418	211.992

Preporuke

- Veći broj inspekcija Izvršnog tela Inspektorata rada Kosova radi primene Zakona o radu i odredaba o porodiljskom odsustvu.

¹⁴⁷ KAS, Saopštenje za štampu, „Kosova në shifra 2012“, 12.06.2013. godine, na: <http://ask.rks-gov.net/zyra-e-shtypit/602-komunikate-per-media-kosova-ne-shifra-2012>.

¹⁴⁸ Podaci koje je dostavilo ORZ, april 2014. god.

¹⁴⁹ Za pregled, vidi Farnsveden i ostali za Orgut, *Rodni profil zemlje, Priština*: Ambasada Švedske, 2014, str. 12. Vidi i Ramosaj A. (2012), Izazovi u primeni porodiljskog odsustva na Kosovu, Univerzitet u Minhenu, u Ličnoj RePREc arhivi Minhena: <http://mpr.ub.uni-muenchen.de/38913/>.

¹⁵⁰ Zaposleni u javnom sektoru su oni koju su izabrani ili postavljen na položaj, dok su javni službenici zaposleni u vladinim odeljenjima i koji se zapošljavaju putem konkursa.

¹⁵² Farnsveden i ostali za Orgut, *Rodni profil zemlje*, 2014. god.

¹⁵⁴ KAS, *Statistika rođenja na Kosovu 2010, Priština*: KAS, 2011, na: http://ask.rks-gov.net/ENG/publikimet/cat_view/8-population/80-births.

- Ažurirati prosečnu zaradu u skladu sa Istraživanjem radne snage koje svake godine objavljuje KAS.
- Zatražiti od Nacionalnog instituta javnog zdravlja i KAS da prikupe i objave podatke o statusu zaposlenja majki koje su se porodile.
- U cilju smanjenja rodne diskriminacije, novim zakonom o radu bi trebalo da se obuhvati očinsko odsustvo.
- Podstaci institucionalno ulaganje u ustanove za brigu o deci pomoglo bi da Kosovo ispuni uslove EU za brigu o deci. To bi omogućilo da se veći broj žena (i muškaraca) vrati na posao pre, uz bolju dostupnost dečije nege za decu ispod godinu dana starosti.¹⁵⁶

Odsek za strukovnu obuku

Budžet namenjen finansiranju osam CSO širom Kosova povećan je između 2011. i 2014. god. Tabela 52. pokazuje

Tabela 52. Planirani budžet za CSO

Godina	Ukupan br. zaposlenih	Naknade i zarade	Robe i usluge	Opštinski troškovi	Subvencije i transferi	Kapitalna ulaganja
2011	92	378.231 €	350.000 €	72.000 €	450.000 €	916.860 €
2012	97	378.231 €	316.237 €	62.000 €	450.000 €	820.000 €
2013	97	394.231 €	316.237 €	62.000 €	450.000 €	1.010.000 €
2014	97	416.189 €	316.237 €	62.000 €	300.000 €	675.000 €

ukupan budžet kojim se podržavaju CSO i obuka koja se pruža na osnovu modula koje je osmislio Odsek za strukovnu obuku (OSO).¹⁵⁸

Ukupan broj ljudi zaposlen u OSO i CSO povećan je za pet u 2012. god. i otada je ostao isti. Ovo obuhvata broj predavača iz CSO koje zapošljava MRSZ kako bi se obezbedila individualizovana obuka za lica koja traže posao, a koja su evidentirana u SZ. Troškovne kategorije roba i usluga i opštinskih troškova pokrivaju tekuće troškove CSO na Kosovu. Slično SZ, IOdeljenje MRSZ za budžet i finansije nije moglo da odvoji budžete svakog CSO.

Uzimajući u obzir da su CSO centralizovani, budžet se kategorise pod istom troškovnom kategorijom, a svi troškovi obuke se pokrivaju angažovanjem dveju kompanija. One finansiraju sve CSO na zahtev. Zahtev se dostavlja preko OSO i stalnog sekretara MRSZ. Kapitalna ulaganja se koriste za finansiranje otvaranja novih CSO.

CSO nude individualizovanu obuku za svako zainteresovano lice, a koje uputi RCZ. Vrsta obuke koja se nudi u svakom CSO razlikuje se (vidi Aneks 3). U Prištini i Uroševcu, vrste obuke koje se nude različite su. Programe obuke koje su obezbedili CSO širom Kosova u toku 2011. god. pohađao je ukupno 3,241 učesnik; 45% su bile žene a 54% muškarci (Tabela 53). Učešće žena je neznatno više smanjeno nego učešće muškaraca u 2012. godini, za 3,36%, u poređenju sa 0,1%. CSO su u 2013. god. nudili različite programe strukovne obuke za 3,279 ljudi; 44% su bile žene.¹⁵⁹

Tabela 53. Učesnici programa obuke CSO i nezaposlena lica evidentirana u SZ, po rodu

Godina	Učesnici CSO	% žena učesnika	Br. žena učesnika	Br. nezaposlenih žena	% nezaposlenih žena koji je pohađao obuku	% muškaraca učesnika	Br. muškaraca	Br. nezaposlenih muškaraca	% nezaposlenih muškaraca koji je pohađao obuku
2011	3.241	46%	1.485	157.922	0,94%	54%	1.756	167.339	1,05%
2012	3.190	45%	1.435	119.374	1,20%	55%	1.755	139.967	1,25%
2013	3.279	44%	1.443	124.369	1,16%	56%	1.836	143.735	1,28%
2014	3.581	46%	1.641	67.741	2,42%	54%	1.940	167.339	1,16%

¹⁵⁶ Farnsveden i ostali za Orgut, *Rodni profil zemlje*, 2014.

¹⁵⁸ Ovaj budžet obuhvata samo budžet namenjen iz opšteg budžeta Kosova i ne obuhvata projekte koje finansiraju međunarodne organizacije.

¹⁵⁹ Podaci dobijeni od OSO, april 2014. god.

¹⁶⁰ Broj učesnika odnosi se samo na programe obuke koji su finansirani iz budžeta Kosova. Podaci koje je dostavio OSO aprila 2014. god.

Primetno je da je samo nekoliko nezaposlenih na evidenciji do sada učestvovalo u programima obuke CSO. I za žene i za muškarce, otprilike jedan procenat svih nezaposlenih učestvuje u programima obuke svake godine. U cilju povećanja kapaciteta nezaposlenih prema veštinama koje su trenutno potrebne na tržištu rada, CSO mogu da nastoje da u programe obuke uključe nezaposlene žene i muškarce.

Procenat žena koje su dobile uverenje nakon pohađanja programa obuke neznatno je veći od muškaraca. U 2013. godini, 88% žena i 81% muškaraca koji su učestvovali u programima obuke dobili su uverenje (vidi Tabelu 54). Procenat i žena i muškaraca koji su učestvovali u programima obuke a koji su dobili uverenje povećan je proteklih godina, a povećan je više kod žena. Pohađanje obuke i dobijanje uverenja preko CSO povećava šanse za lica koja traže posao da se zaposle preko SZ.¹⁶¹

Tabela 54. Učenici koji su dobili uverenja po godini i rodu

Godina	Ukupno učesnika sa uverenjem	% žena sa uverenjem	Br. žena sa uverenjem	% muškaraca sa uverenjem	Br. muškaraca sa uverenjem
2011	2.450	76%	1.132	75%	1.319
2012	2.531	80%	1.150	78%	1.372
2013	2.754	88%	1.264	81%	1.493
2014	2.920	79%	1.303	83%	1.619

Veći broj žena (15-16%) odustaje od obuke od muškaraca (7-8%) (Tabela 55). Ako ljudi počnu obuku ali je ne završe, to predstavlja neefikasno trošenje sredstava. Postoji mogućnost i da ljudi odustaju od obuke zato što su pronašli

Tabela 55. Odustajanje od obuke CSO po rodu i godini

Godina	Ukupan % odustajanja	Ukupan br. odustajanja	% žena koje su odustale	Br. žena koje su odustale	% muškaraca koji su odustali	Br. muškaraca koji su odustali
2011	11%	358	15%	224	8%	132
2012	11%	340	15%	221	7%	119
2013	11%	355	16%	235	7%	120

posao, što nasuprot tome sugerise da je obuka veoma delotvorna. U cilju dodatnog obezbeđivanja ulaganja u obuku, CSO mogu da prate zašto ljudi odustaju. To može da utvrdi načine na koje se može povećati verovatnoća da će ljudi ostati ubuduće. Pošto odustaje veći broj žena od muškaraca, bilo bi korisno da se ta stvar analizira, kako bi se našlo najdelotvornije rešenje.

Uzimajući u obzir način na koji se upravlja budžetom u MRSZ, u ovom izveštaju nije moguće dati procenu iznosa koji je potrošen na žene i muškarce korisnike. Međutim, kako podaci o korisnicima sugerisu, usluge koje pružaju CSO više koriste muškarci nego žene.

Preporuke

- Obezbediti da udeo žena i muškaraca u programima obuke odgovara udelu žena i muškaraca koji su nezaposleni.
- Uvrstiti određene pokazatelje i aktivnosti u cilju povećanja broja žena učesnika u programima obuke. Ovo obuhvata strategije komunikacije kojima bi se doprelo do žena, posebno u vezi sa prilikama za obuku, i obezbediti da programi obuke obuhvataju različite teme za koje se žene i muškarci interesuju u cilju pronalazjenja posla.
- Analizirati razloge za veliki broj odustajanja, uključujući na osnovu roda. Ovo bi moglo da obuhvati istraživanje ili propratni telefonski poziv osobi koja je odustala da bi se utvrdili razlozi.
- Proceniti visinu troškova za različite vrste programa obuke, na osnovu lokacije.
- Analizirati potrebe nezaposlenih žena i muškaraca i proceniti stepen do kog obuka zadovoljava njihove potrebe u kontekstu potražnje na tržištu rada.

¹⁶¹ MRSZ, ORZ, *Godišnji izveštaj 2013.*

BRZA RODNA ANALIZA GLAVNIH TROŠKOVNIH KATEGORIJA

Ovo poglavlje ukratko ispituje trendove u budžetima u poređenju sa stvarnim troškovima u vezi sa opštim troškovnim kategorijama Ministarstva za naknade i zarade; robe i usluge; komunalije; i rashode. Iako su vremenska ograničenja sprečila detaljno ispitivanje svake od ovih troškovnih kategorija sa rodne perspektive, isto bi moglo da bude predmet dodatnog istraživanja ubuduće. U međuvremenu, ispitivanje trendova u pogledu efikasnosti i delotvornosti trošenja sredstava po budžetskoj liniji može da olakša planiranje budžeta. Ovo može pomoći da se odrede potencijalne oblasti iz kojih se resursi mogu preraspodeliti da bi se podržale druge budžetske linije koje su u prošlosti imale nedovoljno sredstava.

NAKNADE I ZARADE

Troškovna kategorija za zarade i naknade namenjena je finansiranju troškova za zaposlene u MRSZ. Pored naknada, trebalo bi da finansira i troškove u vezi sa dodatnim radom koji obavljaju zaposleni MRSZ, kao što je učešće u ministarskim komisijama. Međutim, potonje se finansira od troškovne kategorije za robe i usluge.

Podaci podeljeni po rodu mogu se upotrebiti u pogledu broja zaposlenih žena i muškaraca kako bi se utvrdilo da li postoji diskriminacija na osnovu roda kako u pogledu zapošljavanja, tako i u pogledu pružanja usluga. U MRSZ, muškarci su činili 56-58% zaposlenih u periodu između 2011. i 2013. god. a žene 42-44% (vidi Tabelu 56).

Tabela 56. Zarade i naknade u MRSZ po godini i rodu

	2011		2012		2013	
	Muškarci	Žene	Muškarci	Žene	Muškarci	Žene
Br. zaposlenih	494	407	503	411	477	389
% zaposlenih	55%	45%	55%	45%	55%	45%
Godišnji budžet ¹⁶²	2.099.127 €	1.563.642 €	2.147.481 €	1.578.311 €	2.143.054 €	1.654.029 €
% budžeta po rodu	57%	43%	58%	42%	56%	44%

Veći procenat budžeta za zarade i naknade otišao je muškarcima nego ženama (56-58%), zavisno od njihovog udela među zaposlenima u ministarstvu (55%). Glavni razlog za to je činjenica da muškarci obično primaju veću naknadu od žena (vidi Tabelu 57). Značajne razlike postoje među onima koji primaju visoke naknade (oni koji zarađuju više od 601 €). Iako su žene činile 15% onih koji primaju visoke naknade u 2011. godini, nijedna žena nije bila među kategorijom najviše naknade u 2012. ili 2013. godine (vidi Tabelu 57a). Činjenica da se nijedna žena ne nalazi na najvišem položaju za koji je naknada najviša predstavlja ključno pitanje rodne ravnopravnosti koje bi trebalo rešiti u procesu zapošljavanja. Nepostojanje uloga žena u donošenju odluka može da utiče na stepen do kojeg politika i programi uzimaju u obzir potencijalno različite prioritete i potrebe žena i muškaraca.

¹⁶² Zaokruženo na najbliži evro za prikaz.

Tabela 57a. Broj zaposlenih u MRSZ prema nivou zarade i rodu, 2011-2013.

Mesečni nivo zarade	2011				2012				2013			
	Muškarci	%	Žene	%	Muškarci	%	Žene	%	Muškarci	%	Žene	%
200-400 €	352	51%	345	49%	362	51%	348	49%	348	49%	357	51%
401-600 €	125	68%	59	32%	126	67%	63	33%	135	67%	67	33%
60 i više	17	85%	3	15%	15	100%	0	0%	14	100%	0	0%

Tabela 57b. Zarade i naknade u MRSZ po nivou zarade i rodu, 2011-2013.

Mesečni nivo zarade	2011				2012				2013			
	Ukupan budžet muškarcima	%	Ukupan budžet ženama	%	Ukupan budžet muškarcima	%	Ukupan budžet ženama	%	Ukupan budžet muškarcima	%	Ukupan budžet ženama	%
200-400 €	1.296.671 €	51%	1.246.961 €	49%	1.338.555 €	52%	1.260.551 €	48%	1.297.394 €	50%	1.311.716 €	50%
401-600 €	638.724 €	68%	294.101 €	32%	645.391 €	67%	317.759 €	33%	692.353 €	67%	342.312 €	33%
60 i više	63.731 €	88%	22.578 €	12%	163.533 €	100%	- €	0%	153.306 €	100%	- €	0%

Kako Tabela 57c pokazuje, u okviru iste kategorije naknada, žene izgleda u proseku imaju i neznatno manju zaradu po glavi stanovnika od muškaraca na svakom nivou naknada.

Tabela 57c. Prosečna zarada zaposlenih u MRSZ po nivou zarade i rodu, 2011-2013.

Mesečni nivo zarade	Prosečna zarada u 2011.			Prosečna zarada u 2012.			Prosečna zarada u 2013.		
	Ukupno	Žene	Muškarci	Ukupno	Žene	Muškarci	Ukupno	Žene	Muškarci
200-400 €	304 €	307 €	301 €	305 €	308 €	302 €	308 €	311 €	306 €
401-600 €	422 €	426 €	415 €	424 €	427 €	420 €	426 €	427 €	426 €
60 i više	776 €	803 €	627 €	908 €	909 €	0 €	912 €	913 €	0 €

MRSZ ispunjava svoje obaveze iz Zakona o ravnopravnosti polova kako bi obezbedilo da najmanje 40% zaposlenih čine muškarcima i najmanje 40% žene. U isto vreme, ravnopravnije učesće žena i muškaraca na svim nivoima može doprineti dodatno ravnopravnoj raspodeli sredstava sa rodne perspektive i može da unapredi kvalitet usluga koje se pružaju ženama i muškarcima korisnicima.

Preporuke

- Pratiti razlike u visini zarade.
- Uspostaviti pokazatelje u cilju povećanja udela žena zaposlenih na višem nivou u MRSZ.
- Sprovesti aktivnosti u cilju promovisanja prijema žena na višim položajima u Ministarstvu.
- Podstaci žene kandidate za te položaje kroz konkurse za radna mesta.
- Uzeti u obzir uspostavljanje potvrdne politike mera i programa praćenja kako bi se podstaklo to da veći broj žena dobije pristup višim položajima u Ministarstvu.

ROBE I USLUGE

Ova troškovna kategorija je obuhvaćena prethodnim odeljcima. Ovaj odeljak daje opšti pregled. Opšti planirani budžet MRSZ za robe i usluge povećan je vremenom (vidi Tabelu 58). Međutim, smanjen

je iznos potrošenih sredstava iz budžeta. MRSZ je premašilo planirani budžet za 8% u 2011. godini, i za 15% u 2012. godini. U 2013. god. potrošilo je 9% manje od planiranog.

MRSZ nije dostavilo podatke o načinu na koji je ovaj budžet potrošen. Stoga, teško je dodatno ispitati isti sa rodne perspektive. Bliži uvid u stvarne troškove mogao bi da rasvetli svaku potencijalnu diskriminaciju na osnovu roda u vezi sa ovom troškovnom kategorijom. Na primer, pošto je budžetska linija korišćena za finansiranje učešća zaposlenih MRSZ u ministarskim komisijama, rodna analiza stepena do kog žene i muškarci dobijaju ovu naknadu za dodatni obavljeni rad mogla bi da bude od koristi.

MRSZ nije moglo da dostavi odvojene podatke o iznosu budžetske linije za robe i usluge koji je iskorišćen za dodatak za svakodnevno izdržavanje (DSI), podeljene po rodu.¹⁶³ Tabela

59. pokazuje iznos budžeta potrošenog u periodu između 2011. i 2013. god. za putne troškove, komunikaciju i troškove za usluge, uključujući tu i DSI.

Tabela 58. Robe i usluge: Planirani i potrošeni budžet

Godina	Potrošeni budžet	Planirani budžet	% potrošenog
2011	2.726.505 €	2.520.472 €	108%
2012	3.057.984 €	2.655.520 €	115%
2013	2.633.961 €	2.886.932 €	91%

Tabela 59. Potrošeni budžet za službenike MRSZ

Budžetska linija	2011	2012	2013
Putni troškovi	186.221,00 €	157.672,00 €	145.045,43 €
Komunikacija	44.446,00 €	45.162,00 €	44.001,86 €
Troškovi za usluge	468.429,00 €	549.501,00 €	458.036,54 €

KOMUNALIJE

Uopšteno, MRSZ nije dostizalo svoj planirani budžet za komunalije za 17-18% svake godine od 2011. do 2013. godine (vidi Tabelu 60). Ispitivanje svake potencijalne rodne razlike u vezi sa ovom troškovnom kategorijom nije bilo moguće u ovom istraživanju.

Tabela 60. Komunalije: Planirani i potrošeni budžet

Godina	Potrošeni budžet	Planirani budžet	% potrošenog
2011	392,213 €	475,424 €	82%
2012	389,636 €	475,424 €	82%
2013	399,829 €	478,924 €	83%

KAPITALNI TROŠKOVI

MRSZ je svake godine trošilo manje od budžet predviđenog za kapitalne troškove (vidi Tabelu 61). Dodatno istraživanje bi moglo da ispita ove troškove sa rodne perspektive, uključujući faze određivanja prioriteta, planiranja, primene i korišćenja.¹⁶⁴ Dodatna analiza bi mogla da se izvrši u pogledu: kapitalnih troškova napravljenih

u poslednje četiri godine; toga ko je izabrao te troškove (muškarci, žene, oboje); toga ko je pomogao u planiranju načina raspodele sredstava (žene, muškarci, oboje); toga ko je raspodelio sredstva ili napravio troškove (žene, muškarci, oboje); i ko obično koristi prednosti ili ima najviše koristi od toga sada (muškarci, žene, oboje).

Tabela 61. Kapitalni troškovi prema planiranom i potrošenom budžetu, 2011-2013.

Godina	Potrošeni budžet	Planirani budžet	% potrošenog
2011	2.219.055 €	2.608.160 €	-15%
2012	2.260.716 €	3.115.000 €	-27%
2013	2.172.079 €	2.950.000 €	-26%

¹⁶³ DSI dobijaju javni službenici kada učestvuju u komisijama, radnim grupama, na konferencijama, okruglim stolovima, itd.

¹⁶⁴ Dodatna analiza bi mogla da obuhvati brzu makro procenu potencijalnog uticaja nedavnih većih ulaganja sa rodne perspektive.

U SUSRET BUDUĆNOSTI: PROCENE BUDŽETA ZA PERIOD 2015-2017.

Ovo poglavlje ima dve svrhe. Prvo, nastoji da izvrši realističnu procenu stvarnih troškova za koje MRSZ mora da isplanira budžet u kratkoročnom i srednjoročnom smislu, kako bi efikasno i delotvorno obavljalo svoje uloge i odgovornosti u korist i žena i muškaraca. Procene polaze od rodne analize iz ranijeg poglavlja, uključujući trendove u pogledu korisnika, demografske podatke i raspoloživu srodnu statistiku.

Drugo, u kontekstu SOT, ovo poglavlje polazi od nalaza iz prethodnog poglavlja, kako bi se pružile informacije za konkretne ciljeve, potencijalne pokazatelje i aktivnosti usmerene ka rodnoj ravnopravnosti. Postizanje od srednjoročnih do dugoročnih ciljeva za rodnu ravnopravnost, kako su podvučeni u srodnom pravnom okviru Kosova (vidi ranija poglavlja), i konkretnije u Poglavlju SOT o MRSZ, može se omogućiti primenom rodne analize. Pošto društvene promene znaju da potraju, javljajući se u srednjoročnom do dugoročnog perioda, umesto na godišnjem nivou, SOT i njegovi pokazatelji za period između 2015. i 2017. god. daju važne smernice za postepeni proces za postizanje srednjoročnih ciljeva. Analiza iz prethodnog poglavlja može da obezbedi informacije za konkretne, jasne i merljive pokazatelje napretka u pravcu postizanja ciljeva utvrđenih u SOT. MRSZ može da primeni i ove pokazatelje koji se odnose na rodove za planiranje ciljanih aktivnosti koje će doprineti ostvarivanju ciljeva. Ovaj odeljak obuhvata samo diskusiju o odsecima i odeljenjima za koje tim ima preporuke. Drugi nisu obuhvaćeni.

OPŠTI SAVET ZA SOCIJALNE USLUGE I PORODICE

Savet bi mogao da uzme u obzir sledeća pitanja prilikom izrade svog budžeta:

- Da li Savet ima dovoljan budžet da uspostavi standarde za licenciranje pružalaca usluga i da ih primenjuje?
- Da li Savet ima dovoljno sredstava da primeni strategiju komunikacije koja dopire do žena i muškaraca, da ih podstakne da se prijavljuju za licence na osnovnom, sekundarnom i višem nivou, u jednakoj meri?
- Da li Savet ima jasnu strategiju o vrsti socijalnih usluga koje će se licencirati kako bi se obezbedilo da su jednako zadovoljene potrebe i žena i muškaraca?¹⁶⁵
- Da li se Savet složio sa Ministarstvom lokalne uprave i opštinama oko raspodele budžeta za obezbeđivanje obuke za licencirane NVO i socijalne radnike iz CSR?

IZVRŠNO TELO INSPEKTORATA RADA

Prilikom izrade svog budžeta, Inspektorat bi mogao da uzme u obzir to da li ima dovoljno resursa da:

- da sakupi podatke podeljene prema rodu u vezi sa povredama i smrtnim slučajevima na radu, kao i u pogledu sektora koji su bili predmet inspekcije,
- obezbedi da je u istoj meri izvršena inspekcija sektora i preduzeća koja tradicionalno imaju veći broj zaposlenih muškaraca ili žena,

---

¹⁶⁵ Poslednje dve stavke zasnivaju se na rezultatima i pokazateljima iz Sektorske strategije MRSZ.

- poveća ukupnu inspekciju i zajedničke inspekcije svake godine, uključujući povećanje inspekcije primene porodijskog odsustva i moguće diskriminacije žena zbog porodijskog odsustva,¹⁶⁶
- obezbedi ravnotežu u pogledu žena i muškaraca inspektora koji vrše inspekciju,
- tesno pratiti mogući uticaj smanjenja budžeta na osnovu odluke vlade da smanji budžet za robe i usluge za 20%, posebno kako to utiče na žene i muškarce.

ODSEK ZA PITANJA NASLEDSTVA ZKK

Odsek bi mogao da uzme u obzir to da li ima dovoljno resursa da stvori i primeni komunikacionu strategiju koja dopire do žena i muškaraca bivših boraca, da bi se isti upoznali sa programima i beneficijama koje su im na raspolaganju.

ODELJENJE ZA SOCIJALNU POLITIKU I PORODICE

Odsek za socijalne usluge

Konkretni ciljevi OSU, u tesnoj saradnji sa opštinama i CSR, mogu biti sledeći:

- Povećanje udela žena korisnika socijalnih usluga sa 35% za 5% godišnje, dostižući 40% u 2015. godini, 45% u 2016. god. i 50% u 2017. godini, i zatim nastaviti.
- Strategija komunikacije postoji, uključujući načine na koje se može dopreti do žena i muškaraca, tako da se upoznaju sa uslugama koje su im na raspolaganju, kao i sa načinima na koje mogu doći do tih usluga.
- Godišnji izveštaj sadrži rezultate istraživanja kojima se ocenjuju različite potrebe i zadovoljstvo korisnika socijalnih usluga, podeljeno prema rodu i vrsti pružene usluge.
- Povećanje udela porodica sa devojkicama sa posebnim potrebama koje primaju pomoć sa 47% na 50% do 2017. god.
- Povećanje broja standarda socijalnih usluga, uzimajući u obzir posebne potrebe žena i muškaraca.
- Prikupljanje i analiziranje podataka na godišnjem nivou u vezi sa rodom dece u starateljskim porodicama i u drugim NVO koje pružaju socijalne usluge.
- Promena postupka za finansiranje sigurnih kuća kako bi se 1) dala podrška u skladu sa brojem korisnika smeštenih u toku meseca, uključujući *sva neophodna* sredstva za zaposlene i troškove rada, zahvaljujući čemu je moguće brinuti se o tim korisnicima. 2) Zatražiti od sigurnih kuća da dostave podatke o drugim izvorima finansiranja za iste usluge. 3) Zatražiti od sigurnih kuća da prikupljaju podatke o rodu smeštenih lica (uključujući decu) i o dužini boravka u datom smeštaju.
- Zaključivanje ugovora sa sigurnom kućom za pružanje usluga maloletnim dečacima i muškarcima do 2016. godine, obezbeđujući da postoji odvojeni prostor unutar sigurne kuće za maloletne dečake i muškarce (budžet za buduće usluge sigurnih kuća).
- Povećanje broja i vrsta socijalnih usluga koje pružaju NVO a koje se finansiraju preko ovog Odseka, uzimajući u obzir posebne potrebe žena i muškaraca, devojkica i dečaka¹⁶⁷

Odsek za lica sa posebnim potrebama i starija lica

Konkretni ciljevi za ovaj Odsek mogu da obuhvate sledeće:

¹⁶⁶ Ovo potiče od pokazatelja iz Sektorske strategije MRSZ.

¹⁶⁷ Ovo je proširenje postojećeg pokazatelja iz Sektorske strategije MRSZ.

- Izrađena rodno osetljiva uputstva za ustanove za mentalno zdravlje do 2016. god.
- Završena procena troškova pružanja usluga u svakoj ustanovi koju podržava ovaj Odsek, na osnovu stvarnih potreba korisnika, do sredine 2015. god. i njeno redovno ažuriranje.
- Usaglasiti decentralizaciju ustanova ovog odseka sa odgovarajućim opštinama, kroz jasne odredbe SOT u centralnim i opštinskim budžetskim cirkularima.

Pored toga, aktivnost bi mogla da obuhvati: odlazak u redovne nenajavljene posete radi praćenja jednom u tri meseca i istražiti moguće slučajeve seksualnog nasilja i/ili diskriminacije korisnika.

Odsek za socijalnu pomoć

Postojeća davanja iz ŠSP između 2002. i 2003. izračunata su na osnovu cene minimalne potrošačke korpe. Indeksacija minimalne potrošačke korpe prema UNDP-u na Kosovu za 2014. god. pokazuje da je cena minimalne potrošačke korpe promenjena. Za domaćinstvo sa četvoro članova, minimalni prosečni iznos bio bi 164,25 € mesečno. Budžetska linija za socijalnu pomoć u 2015. god. može se proceniti na osnovu prosečne veličine domaćinstava koja su primala socijalnu pomoć prethodnih godina (četvoro članova) i indeksacije minimalne potrošačke korpe. Samim tim, budžet za socijalnu pomoć koji bi pratio indeksaciju minimalne potrošačke korpe trebalo bi da iznosi **55.069.109 €** za 2015. god. Kako Tabela 62. pokazuje, ovo sugeriše nedostatak sredstava u približnom iznosu od 24.000.000 €.

Tabela 62. Procene MŽK budžeta za ŠSP u 2015. godini (subvencije i transferi) na osnovu minimalne potrošačke korpe

Vrsta davanja	Procena MŽK br. korisnika u 2015. ¹⁶⁸	Procena MŽK budžeta (subvencije i transferi)	Procena MRSZ budžeta (subvencije i transferi)
Kategorija 1. i 2. ŠSP	27.940	55.069.109 €	30.000.000 €

Tabela 63. Upućuje na SOT za 2015-2017. Za 2012. i 2013. godinu, tabela pokazuje stvarne troškove, dok brojevi u zagradama dole pokazuju procenat potrošenih sredstava od prvobitno predviđene troškovne kategorije. Tabela pokazuje novu raspodelu budžeta za 2015-2017. godinu, a koju predlaže MŽK na osnovu obračuna ŠSP, na osnovu Zakona o šemi socijalne pomoći na Kosovu, koristeći minimalnu indeksaciju potrošačke korpe i smanjenje u broju korisnika.¹⁶⁹ Razlika između troškova koje su trenutno predvideli MRSZ i MŽK prikazana je brojem u zagradama dole u tabeli nove procene MŽK. Kako procene za period 2015-2017. sugerišu, potrebno je znatno povećati budžet, naime u troškovnoj kategoriji subvencija i transfera. MRSZ bi trebalo da indeksuje minimalnu potrošačku korpu svake godine da bi prilagodilo iznos socijalne pomoći.

Tabela 63. Procena MŽK budžeta za Odsek za socijalnu pomoć za period 2015-2017.

	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Ukupno	27.891.126 € (97%)	28.210.034 € (99%)	27.851.335 €	55.755.102 € (+25.069.109 €)	55.755.102 € (+25.069.109 €)	55.755.102 € (+25.069.109 €)
Naknade i zarade	54.927 € (99%)	58.831 € (106%)	58.631 €	73.289 €	73.289 €	73.289 €
Robe i usluge	105.933 € (96%)	99.436 € (90%)	110.204 €	110.204 €	110.204 €	110.204 €
Komunalije	998 € (40%)		2.500 €	2.500 €	2.500 €	2.500 €
Subvencije i transferi	27.294.352 € (97%)	27.179.593 € (100%)	27.280.000 €	55.069.109 € (+25.069.109 €)	55.069.109 € (+25.069.109 €)	55.069.109 € (+25.069.109 €)
Kapitalni troškovi	434.916 € (88%)	872.175 € (87%)	400.000 €	500.000 €	500.000 €	500.000 €

¹⁶⁸ MŽK je izračunala broj korisnika na osnovu procentualnog smanjenja koje nastaje svake godine.

Procenjeni broj iznosi 14% manje u poređenju sa brojem korisnika evidentiranih 2014. god.

¹⁶⁹ Ukupan broj korisnika smanjuje se za 7-14% svake godine.

Pored pokazatelja koji su već izneti u SOT, Odsek za socijalnu pomoć bi mogao da uvrsti i dodatne ciljeve i pokazatelje, i to:

- Povećanje udela žena korisnika transfera iz ŠSP 1. sa 46% na 50% do 2017. god.
- Povećanje udela žena korisnika transfera iz ŠSP 2. (trenutno 8%) za 2% godišnje, dostižući 14% do 2017. god.
- Završeno istraživanje 2015. godine, u kom su utvrđeni razlozi zbog kojih više muškaraca prima pomoć iz 2. kategorije ŠSP od žena; razlog zbog kojeg broj žena opada više nego broj muškaraca svake godine; i davanje jasnih preporuka o načinima na koje MRSZ to može da reši.

U cilju ostvarivanja ovoga, Odsek bi u 2015. god. mogao da isplanira i obezbedi budžet za preduzimanje sledeće aktivnosti: Sprovođenje istraživanja kako bi se otkrilo zašto veći broj muškaraca koristi transfere od žena. Ovo bi moglo da se uradi bilo korišćenjem postojećih resursa, tako što bi se angažovali postojeći službenici sprovođenjem ankete među korisnicima, bilo tako što bi Odsek zatražio dodatni budžet pod subvencijama i transferima da bi sproveo ovo istraživanje.

ODELJENJE ZA PORODICE MUČENIKA I RATNE INVALIDE

Ukupan budžet koji je potreban za 2015. god. izračunat je uzimanjem u obzir broja korisnika iz 2013. god. i povećanje davanja od 25% prema nedavnoj odluci premijera.¹⁷⁰ Samim tim, budžet koji je potreban za 2015. god. iznosi **37.955.147 €**, što je veoma slično postojećoj proceni MRSZ (vidi Tabelu 64). Međutim, za budžet za 2015. godinu, MRSZ mora da uzme u obzir i nedavne izmene, uključujući naknadu za lica koja su pretrpela seksualno nasilje za vreme rata. Procene za 2015. god. još uvek ne obuhvataju sredstva koja su potrebna za žene koje su pretrpele seksualno nasilje za vreme rata.

Tabela 64. Procene MŽK budžeta za penziju za ratne invalide u 2015. godini (subvencije i transferi)

Vrsta davanja	Procena MŽK br. korisnika	Procena MŽK budžeta za 2015. godinu (subvencije i transferi)	Procena MRSZ budžeta za 2015. godinu (subvencije i transferi)
Penzija za ratne invalide	13.196	37.955.147 €	38.000.000 €

Kako je prikazano u Tabeli 65, MŽK ovde ne predlaže nikakvu promenu budžeta. Međutim, potrebne su dodatne informacije da bi se izvršila procena troškova za davanja ženama koje su pretrpele seksualno nasilje za vreme rata. Ovo bi moglo da se uzme u obzir za budžet za 2015. godinu, kao i za naredne godine.

Tabela 65. Procena MŽK budžeta za penziju za ratne invalide

	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Ukupno ¹⁷¹	31.708.444 € (103%)	30.764.858 € (104%)	30.593.227 €	38.165.088 €	38.165.084 €	38.165.084 €
Naknade i zarade	79.364 € (94%)	76.690 € (93%)	83.027 €	103.784 €	103.784 €	103.784 €
Robe i usluge	61.245 € (94%)	48.076 € (74%)	53.300 €	53.300 €	53.300 €	53.300 €
Komunalije	7.019 € (88%)	6.018 € (75%)	8.000 €	8.000 €	8.000 €	8.000 €
Subvencije i transferi	31.060.817 € (103%)	30.634.075 € (104%)	30.448.900 €	38.000.000 €	38.000.000 €	38.000.000 €
Kapitalni troškovi	500.000 (100%)					

¹⁷⁰ Odluka Vlade Kosova br. 01/176, 10.03.2014, na: http://www.kryeministri-ks.net/repository/docs/176.vendimet_176.doc.

¹⁷¹ Svi brojevi su zaokruženi na najbliži evro.

Dodatni konkretni ciljevi za ovo Odeljenje mogu da obuhvate sledeće:

- Opis poslova zaposlenih podrazumeva održavanje sastanka, bar dvaput godišnje, sa grupama žena i pojavljivanje, bar dvaput godišnje, u medijima kako bi se objasnila prava žena i muškaraca, kao i načini na koje je moguće da se ista ostvare.
- Analiza stvarnih troškova prema određenoj grupi, podeljeno prema rodu, a koja se vrši jednom godišnje.
- Postoji godišnji izveštaj o potrebama i zadovoljstvu žena i muškaraca korisnika.

Aktivnosti mogu da obuhvate: revidiranje opisa poslova; saradnju sa masovnim medijima i grupama žena koje rade sa ženama pogođenim ratom, obezbeđujući da su žene upoznate sa svojim pravima na određena davanja; troškovi i budžet za najnovije izmene i dopune zakona; analizu troškova za različite grupe, podeljeno prema rodu i uključujući troškove po glavi stanovnika; i vršenje analize posebnih potreba žena i muškaraca ispitivanjem stvarnih i potencijalnih korisnika.

ODELJENJE ZA PENZIJU

Uopšteno, ciljevi za Odeljenje za penziju mogu da obuhvate sledeće:

- Postoji strategija komunikacije sa određenim aktivnostima kako bi se obezbedilo da su posebno žene upoznate sa svojim pravima. Pažnju pokloniti tome da se dopre do žena sa posebnim potrebama, slepih žena, žena koje su radile u Trepči i potencijalno, žena koje su primaoci penzije od doprinosa.
- Unaprediti shvatanje toga kako žene i muškarci koriste penzioni sistem u različitim kategorijama, na osnovu detaljnog ispitivanja rodnog aspekta u penzionom sistemu, što bi bilo završeno u 2015. god.
- Uvrstiti posebne pokazatelje i aktivnosti kako bi se povećao udeo žena korisnika ovih kategorija penzije.
- Postoji administrativno uputstvo, koje objašnjava način na koji bi trebalo da se vrši transfer staraocima slepih lica.

Slede konkretnije preporuke u vezi sa svakim penzionim planom.

Osnovna penzija

Tabela 66. pokazuje procenat potrošenog budžeta u poređenju sa planiranim budžetom za 2012. god. i 2013. god. u zgradama ispod ukupnog iznos budžeta. Ukupno, MRSZ je potrošio 95-107% budžeta. Razlike između budžeta i stvarnih troškova uglavnom se odnose na komunalije. Međutim, 2014. godine, MRSZ je utvrdilo iznos sličan iznosu koji je potrošen u 2013. god.

Uzimajući u obzir povećanje broja korisnika proteklih godina (4% godišnje) i odluku vlade da poveća iznos osnovne penzije za 25%, godišnji budžet za osnovnu penziju u 2015. god. mora da iznosi **122.001.984 €**. Tabela 66. pokazuje u zgradama ispod ove procene (i procena za naredne godine) da trenutni budžet ima iznos manji za 3.967.484 €. Uzimajući u obzir demografske trendove, MRSZ će morati da preispita ove iznose na godišnjem nivou i verovatno da nastavi da povećava ovu budžetsku liniju svake godine, pošto veći broj ljudi ispunjava uslove za ovu penziju.

Tabela 66. Procena MŽK budžeta za osnovu penziju za period 2015-2017, na osnovu trendova troškova u periodu 2012-2013.

Budžetska linija	Potrošeno 2012.	Potrošeno 2013.	Budžet za 2014.	Budžet za 2015.	Budžet za 2016.	Budžet za 2017.
Ukupno	70.071.849 € (95%)	88.286.817 € (107%)	89.836.507 €	123.191.624 € (+ 3.967.484 €)	128.195.203 € (+3.395.063 €)	133.250.486 € (+2.995.346 €)
Naknade i zarade	568.055 € (103%)	557.401 € (99%)	573.952 €	717.440 €	717.440 €	717.440 €
Robe i usluge	302.810 € (95%)	314.282 € (98%)	311.200 €	311.200 €	311.200 €	311.200 €
Komunalije	53.877 € (70%)	50.219 € (75%)	58.000 €	51.000 € (-7.000 €)	51.000 € (-7.000 €)	51.000 € (-7.000 €)
Subvencije i transferi	69.147.107 € (95%)	87.290.234 € (107%)	88.693.355 €	122.001.98 € (+ 3.974.484 €)	126.882.063 € (+3.402.063 €)	131.957.346 € (+3.002.346 €)
Kapitalni troškovi		74.680 € (75%)	200.000 €	110.000 €	233.500 €	213.500 €

Invalidska penzija

Uzimajući u obzir procentualno povećanje broja korisnika ranijih godina (5% godišnje) i odluku vlade da poveća penziju za 25%, godišnji budžet za invalidsku penziju za 2015. god. mora da iznosi **20.721.960 €**. Kako Tabela 67. pokazuje, za ovo će biti potrebno povećanje od 2.766.460 € u poređenju sa postojećim budžetom za 2015. god. Dodatna povećanja biće potrebna 2016. i 2017. god. Dalje, MRSZ je potrošilo oko 45% svog budžeta za robu i usluge u 2013. god. pa ipak je predvidelo negde dubli budžet za 2014. god. Možda bi budžet planiran za robu i usluge za 2015. god. mogao da se smanji na 30.000 €, kako je predloženo u Tabeli 67.

Tabela 67. Procena MŽK budžeta za invalidsku penziju za period 2015-2017, na osnovu trendova

Troškovi	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Ukupno	11.649.159 € (87%)	14.345.209 € (113%)	12.683.202 €	20.842.213 € (+ 2.766.460 €)	21.878.311 € (+ 3.741.058 €)	22.966.213 € (+4.765.961 €)
Naknade i zarade	75.184 € (111%)	75.040 € (99%)	72.202 €	90.253 €	90.253 €	90.253 €
Robe i usluge	53.298 € (95%)	25.076 € (45%)	47.000 €	30.000 € (- 17.000 €)	30.000 € (- 17.000 €)	30.000 € (- 17.000 €)
Komunalije ¹⁷²						
Subvencije i transferi	11.520.677 € (87%)	14.245.093 € (113%)	12.564.000 €	20.721.960 € (+2.783.460 €)	21.758.058 € (+ 3.758.058 €)	22.845.961 € (+ 4.782.961 €)

SOT trenutno sadrži pokazatelje koji se odnose na prava predviđena zakonom za ovu penziju (npr. Zakon br. 2003/23); pružanje kvalitetnih usluga (npr. „ponovna procena u roku“); i način na koji se određuje budžet za troškove („troškovi u poređenju sa ranijim godinama od 2012. do 2014. godine“). Sa rodne perspektive, Odeljenje može da dodatno uvrsti sledeći pokazatelj SOT dodajući reči koje MŽK predlaže a koje su označene zadebljanim slovima:

- Zahtevi primljeni u vezi sa pozitivnom i negativnom procenom lekarske komisije, **podeljeno po rodu;**

¹⁷² Odeljenje ne sastavlja budžet za komunalije jer lekarske komisije nemaju odvojeni prostor u kom rade. Obično, ocena se vrši u zgradi opštine, UPK ili NVO.

Važno je uzeti u obzir to da će žene verovatno biti među dodatnim korisnicima koji će primati ovu penziju pošto trenutno nisu dovoljno zastupljene, iako je verovatno da ispunjavaju uslove u jednakom meri kao i muškarci. Ovde se može dodati sledeći cilj:

- Povećanje udela žena sa posebnim potrebama koje primaju penziju sa 48% korisnika u 2013. god. na 50 % svake godine.

Ovo se može ostvariti aktivnim stupanjem u kontakt preko grupa koje rade sa licima sa posebnim potrebama, posebno grupa žena, kao i pružanjem informacija preko medija o njihovim pravima i načinima na koje mogu da ih ostvare. Odeljenje bi možda moglo da odvoji dodatna sredstva kako bi se ovo ostvarilo.

Preвремена penzija za radnike Trepče

Uzimajući u obzir to da nije poznat broj korisnika, MŽK je procenila budući budžet na osnovu činjenice da ranije bar 11% budžeta za ovu penziju nije potrošeno. Pored toga, uzeta je u obzir odluka vlade da poveća iznos ove penzije za 50%. Na osnovu toga, MŽK je izračunala da bi budžet za 2015. god. trebalo da iznosi **4.049.308 €**. Precizniji proračuni za 2016. i 2017. god. trebalo bi da se sastave na osnovu broja korisnika i stvarnih troškova.

Tabela 68. Procena MŽK budžeta za preвременu penziju za Trepču za period 2015-2017, na osnovu trendova

Troškovi	Potrošeno 2012.	Potrošeno 2013.	Budžet za 2014.	Budžet za 2015.	2016	2017
Ukupno	3.168.170 € (88%)	3.033.190 € (89%)	3.414.600 €	4.049.308 € (- 1.050.692 €)	4.049.308 € (-1.050.692€)	4.049,308 € (-€1,050,692€)
Subvencije i transferi	3.168.170 € (88%)	3.033.190 € (89%)	3.414.600 €	4.049.308 € (- 1.050.692 €)	4.049.308 € (-1.050.692€)	4,049,308 € (- 1,050,692 €)

SOT sadrži pokazatelje u vezi sa tim ko bi trebalo da prima penziju (npr. „Administrativno uputstvo 02/2006; lica između 50 i 65 godina starosti; nacrt zakona o penzionim planovima u proceduri, član 10“) i polazi od „broja korisnika ranijih godina od 2012. do 2014. godine; podataka od Uprave Komplexa „Trepča“ kako bi se izvršila procena. Međutim, na osnovu dokaza koji ima MŽK (mada možda nije potpun), budžet bi trebalo da iznosi 1.059.692 € manje od predviđenog.

Sa rodne perspektive, mogao bi da se doda dodatni pokazatelj: „Povećanje broja žena koje su radile u Trepči a koje primaju davanja“. Ovo bi moglo da se ostvari posredstvom aktivnosti koje obuhvataju pregled evidencije u Trepči da bi se utvrdilo ko ima pravo na penziju, posebno u slučaju žena; i napore koji bi se uložili u stupanje u kontakt sa licima koja ispunjavaju uslove, kako bi se obavestila o svojim pravima, posebno sa ženama. Za ovo će možda biti potrebna dodatna sredstva.

Penzija za ZKK

Za određivanje budžeta za penziju za ZKK potrebno je uzeti u obzir povećanje budžeta koje nastaje svake godine (21%) i odluku vlade da se poveća penzija za 25%. Prema procenama MŽK, budžet za 2015. god. bi trebalo da iznosi **2.494.675 €**.

Tabela 69. Procena MŽK budžeta za penziju za ZKK za period 2015-2017, na osnovu trendova i troškova u periodu 2012-2013.

Troškovi	Potrošeno 2012.	Potrošeno 2013.	Budžet za 2014.	2015	2016	2017
Ukupno	1.728.500 € (67%)	1.780.278 € (145%)	1.224.000 €	2.494.675 € (- 385.325 €)	3.018.557 € (- 207.043 €)	3.652.454 € (+81.253 €)
Subvencije i transferi	1.728.500 € (67%)	1.780.278 € (145%)	1.224.000 €	2.494.675 € (- 385.325 €)	3.018.557 € (- 207.043 €)	3,652,454 € (+81,253 €)

Penzija za BSK

Procentualno povećanje budžeta za penziju za BSK svake godine (32%), potrošeni budžet u prvom tromesečju 2014. godine (12%) i odluka vlade da se poveća penzija za 25% daju osnovu za procenu MŽK da bi budžet za 2015. god. trebalo da iznosi **510.087 €**. Ovo je znatno manje od trenutnog budžeta (vidi Tabelu 70).

Tabela 70. Procena MŽK budžeta za penziju za BSK za period 2015-2017, na osnovu trendova i troškova u periodu 2012-2013.

Troškovi	Potrošeno 2012.	Potrošeno 2013.	Budžet za 2014.	Budžet za 2015.	Budžet za 2016.	Budžet za 2017.
Ukupno	25.402 € (4%)	234.559 € (37%)	631.200 €	510.087 € (- 363.913 €)	673.315 € (- 436.685 €)	888.776 € (-487.624 €)
Subvencije i transferi	25.402 € (4%)	234.559 € (37%)	631.200 €	510.088 € (- 363.913 €)	673.316 € (- 436.685 €)	888.777 € (-487.624 €)

Penzija za slepa lica

MŽK svoju procenu budžeta zasniva na broju korisnika do aprila 2014. godine, broju potencijalnih korisnika koji su podneli zahtev za odlazak u penziju i odluci vlade da poveća penziju za 25%. Procena budžeta za 2015. god. za slepa lica iznosi **5.592.000 €**. Ovo je za otprilike 1.217.000 € više od postojećeg budžeta. Iako će biti potrebno da se prate trendovi u broju korisnika, broj ne bi trebalo da se znatno poveća vremenom. Stoga, trenutno, procenjen je isti budžet za naredne godine (vidi Tabelu 71).

Tabela 71. Procena MŽK budžeta za penziju za slepa lica za period 2015-2017, na osnovu trendova i troškova u periodu 2012-2013.

	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Ukupno	Ne postoji	Ne postoji	1.800.000 €	5.592.000 € (+ 1.217.000 €)	5.592.000 € (+ 1.217.000 €)	5.592.000 € (+ 1.217.000 €)
Subvencije i transferi	Ne postoji	Ne postoji	1.800.000 €	5.592.000 € (+ 1.217.000 €)	5.592.000 € (+ 1.217.000 €)	5.592.000 € (+ 1.217.000 €)

Pokazatelji SOT obuhvataju: „Zakon br. 04/L-092; podatke Udruženja slepih; obrađene uslove i stvaran broj isplata = 813; uslove koji čekaju na obradu = 982“. Na osnovu rodne analize iz prethodnog poglavlja, dodatni pokazatelj bi mogao da obuhvati: „Povećanje udela slepih žena koje primaju penziju sa 40% na 50% do 2016. godine“. Da bi se to uradilo, Odeljenje bi moglo da stupi u kontakt sa Udruženjem slepih žena kako bi pomoglo oko dostavljanja informacija o ovoj penziji njegovim članovima i drugim slepim ženama preko medija. Za ovo će možda biti potrebna dodatna sredstva.

Osnovna penzija od doprinosa

Uzimajući u obzir povećanje broja korisnika proteklih godina (6% godišnje) i odluku vlade da poveća osnovnu penziju za 25%, MŽK procenjuje da će godišnji budžet za finansiranje osnovne penzije od doprinosa u 2015. god. morati da iznosi **69.741.470 €**. Kako Tabela 72. pokazuje, ovo je za 1.253.470 € više od postojećeg budžeta za 2015. god. Pošto veći broj ljudi ispunjava uslov za penziju, budžet će i dalje nastaviti da se povećava svake godine.

Tabela 72. Procena MŽK budžeta za penziju od doprinosa za period 2015-2017, na osnovu trendova i troškova u periodu 2012-2013.

Troškovi	Potrošeno 2012.	Potrošeno 2013.	Budžet za 2014.	Budžet za 2015.	Budžet za 2016.	Budžet za 2017.
Ukupno	42.037.781 € (101%)	49.412.649 € (103%)	47.897.475 €	69.741.470 € (+1.253.470 €)	73.925.958 € (+ 2.098.958 €)	78.361.516 € (+3.181.515 €)
Subvencije i transferi	42.037.781 € (101%)	49.412.649 € (103%)	47.897.475 €	69.741.470 € (+1.253.470 €)	73.925.958 € (+ 2.098.958 €)	78.361.516 € (+3.181.515 €)

U okviru SOT, pokazatelji se primarno odnose na srodni pravni okvir i metodu korišćenu za obračunavanje budžeta. Na osnovu prethodne rodne analize, mogao bi da se doda dodatni pokazatelj: „Povećanje broja žena koje primaju penziju od doprinosa.“ Ovo bi moglo da se postigne tako što bi se obezbedile dodatne informacije preko ženskih organizacija i masovnih medija o pravima lica na dobijanje ove penzije. Za ovo će možda biti potrebna dodatna sredstva.

ODELJENJE ZA RAD I ZAPOSŁJAVANJE

Službe za zapošljavanje

Na osnovu analize iz poslednjeg poglavlja, dva pokazatelja koja Odeljenje može uzeti u obzir i za SZ su sledeća:

- Povećanje udela žena evidentiranih u SZ sa 46% u 2014. na 49% u 2017. god.
- Povećanje procenta lica koja traže posao i koja se zaposle sa 1,76% u 2013. za 2% godišnje; i povećanje udela žena koje traže posao a koje se zaposle sa 34% u 2013. za 5% godišnje, na 39% u 2014, 44% u 2015, 49% u 2016. i 50% nakon toga.

Aktivnosti za ostvarivanje ovoga mogu da obuhvate saradnju sa ženskim organizacijama da bi se podstakle žene da se evidentiraju u SZ. Za ovo će možda biti potrebna dodatna sredstva.

Porodiljsko odsustvo

Tabela 73. pokazuje budžet koji je MRSZ potrošilo na porodiljsko odsustvo na Kosovu od 2011. do marta 2014. god. Budžet je povećan proteklih godina. Međutim, da je uzeta u obzir statistika koju je objavila KAS o prosečnoj zaradi, budžet koji je predviđen i potrošen u 2013. god. trebalo je da bude veći za 28%.

U 2014. godini, budžet planiran za naknadu za porodiljsko odsustvo iznosi 900.000 €, a prosečna zarada koju primenjuje MRSZ, od januara 2015. iznosiće 375 € (vidi Tabelu 73). Planirani budžet za 2014. god. trebalo je da bude za 25% veći za period između januara i marta 2014. god. Broj korisnika je povećan, te samim tim budžet mora da se poveća. Na osnovu trenda između 2012. i 2013. godine, broj korisnika će se povećati za 13%. Samim tim, budžet za 2015. god. će morati da iznosi 805.091 €. Troškovna kategorija subvencija i transfera u ORZ mora da se poveća da bi se ovo pokrilo.

Broj korisnika porodiljskog odsustva a samim tim i budžet koji je potreban verovatno će se povećati ako sve žene koje se porode iskoriste svoje pravo. Podaci o broju zaposlenih žena koje rađaju svake godine nije poznat, tako da nije moguće obračunati precizan budžet. Delotvorno određivanje budžeta moglo bi da se omogući ako bi Nacionalni institut za javno zdravlje i KAS sakupljali i objavljivali podatke o statusu zaposlenja majki koje rađaju. Inspektorat rada Kosova, takođe, može da poveća inspekciju kako bi se obezbedilo da žene koje bi trebalo

Tabela 73. Godišnji budžet za porodiljsko odsustvo u poređenju sa procenom MŽK budžetskih potreba, na osnovu prosečne zarade KAS, po godini

Godina	Ukupan stvarni budžet ¹⁷³	Procena MŽK ukupnog budžeta prema prosečnoj zaradi koju je objavila KAS ¹⁷⁴	Ukupna razlika u budžetu	% razlike
2011	205.860 €	259.440 €	- 53.580 €	-26%
2012	493.188 €	628.308 €	-135.120€	-27%
2013	556.260 €	712.470 €	-156.210€	-28%
2014 (mart)	211.992 €			

¹⁷³ MRSZ nije dostavilo podatke o stvarno potrošenom budžetu.

¹⁷⁴ Obračun MŽK na osnovu prosečne zarade na Kosovu, koju je objavila KAS, april 2014. god.

da koriste pravo na porodiljsko odsustvo to i učine te da žene nisu suočene sa diskriminacijom prilikom zapošljavanja zbog trudnoće. Odgovarajuća primena prava na porodiljsko odsustvo važna je kako bi se ženama omogućilo da rade i osnivaju porodicu. Istovremeno, kako je izneto u prethodnom poglavlju, trebalo bi uzeti u obzir uvođenje očinskog odsustva u novom zakonu o radu, u cilju postizanja rodne ravnopravnosti.

Strukovna obuka

Što se tiče CSO, u tesnoj saradnji sa RCZ, nekoliko pokazatelja se može uvrstiti u cilju povećanja rodne ravnopravnosti:

- Povećanje procenta žena i muškaraca kao evidentiranih nezaposlenih lica, a koja pohađaju program obuke sa 1% za najmanje 5% godišnje, tako da se dostigne 6% u 2015. godini, 11% u 2016. i 16% u 2017. god.
- Povećanje broja žena i muškaraca koji primaju socijalnu pomoć iz Kategorije 2, a koji učestvuju u programima obuke CSO i dobijaju pomoć oko pronalaženja posla.
- Povećanje broja žena koje učestvuju u programima obuke sa 44% u 2013. za 1% godišnje, dok učešće žena ne dostigne 50%.
- Izrada strategije komunikacije u cilju dopiranja posebno do žena kako bi se upoznale sa prilikama za pohađanje obuke.
- Uvođenje novih, različitih tema obuke za koje se interesuju žene i muškarci u cilju sticanja kvalifikacija za postojeće potrebe na tržištu rada.
- Izvršena analiza razloga odustajanja, uključujući na osnovu roda. Srodne aktivnosti bi obuhvatile to da službenici CSO pozivaju osobe koje odustanu da bi se otkrili razlozi i unosili zaključci u bazu podataka, i sastavljala godišnja statistika sa podacima podeljenim prema rodu.
- Smanjenje procenta žena (16%) i muškaraca (7%) koji odustaju od obuke na manje od 5% svake godine za oba roda.
- Podnošenje izveštaja o postojećim procenjenim troškovima za različite vrste programa obuke.
- Podnošenje izveštaja o postojećoj analizi potreba nezaposlenih žena i muškaraca i procena stepena do kog obuka stvarno zadovoljava njihove potrebe.

Možda će biti potrebno da se dodatno razmotri budžet kako bi se ostvarili ovi pokazatelji.

Tabela 74. Procena MŽK budžeta CSO za 2015-2017, na osnovu troškova i trendova u periodu 2012-2013.

Troškovi	Potrošeno 2012.	Potrošeno 2013.	Budžet za 2014.	Budžet za 2015.	Budžet za 2016.	Budžet za 2017.
Ukupno	1.448.510 € (71%)	1.675.251 € (75%)	1.769.426 €	2.013.473 € (-10.000 €)	2.048.473 € (-10.000 €)	2.188.473 € (-10.000 €)
Naknade i zarade	395.114 € (104%)	401.410 € (102%)	416.189 €	520.236 €	520.236 €	520.236 €
Roba i usluge	352.608 € (112%)	288.726 € (91%)	316.237 €	316.237 €	316.237 €	316.237 €
Komunalije	46.155 € (74%)	50.387 € (81%)	62.000 €	52.000 € (-10.000 €)	52.000 € (-10.000 €)	52.000 € (-10.000 €)
Subvencije i transferi	351.512 € (78%)	319.833 € (78%)	300.000 €	450.000 €	750.000 €	870.000 €
Kapitalni troškovi	303.122 € (57%)	614.896 € (30%)	675.000 €	675.000 €	410.000 €	430.000 €

BIBLIOGRAFIJA

- A. Ramosaj. *Izazovi u primeni porodijskog odsustva na Kosovu*, Univerzitet u Minhenu, 2012. U Ličnoj RePREc arhivi Minhena: <http://mpr.ub.uni-muenchen.de/38913/>.
- Evropska Komisija. *Evropska strategija za invaliditet 2010-2020*. 12.05.2014. Na: http://ec.europa.eu/justice/discrimination/disabilities/disability-strategy/index_en.htm.
- HMO Solutions, Social Services in Kosovo: Legal and Budget Assessment. Priština: Save the Children Alliance na Kosovu. 2014. Na: http://resourcecentre.savethechildren.se/sites/default/files/documents/2007_august_social_services_in_kosovo_legal_and_budget_assesment_report1.pdf.
- Koalicija za sigurne kuće na Kosovu (KSK). „*Raport i KSK mbi punën e strehimoreve dhe strehimin e viktimave të dhunës në familje, si edhe për angazhimet e KSK në realizimin Programit të Kosovës Kundër Dhunës në Familje për vitin 2012.*“ Priština: 2013.
- Kosovska agencija za statistiku (KAS). *Projekcija stanovništva na Kosovu 2011-2016*. Priština: KAS, decembar 2013. Na: http://ask.rks-gov.net/ENG/publikimet/doc_view/1126-kosovo-population-projection-2011-2016?tmpl=component&format=raw.
- _____. Saopštenje za štampu. „*Kosova në shifra 2012*“. 12.06.2013. god. Na: <http://ask.rks-gov.net/zyra-e-shtypit/602-komunikate-per-media-kosova-ne-shifra-2012>.
- _____. *REKOS 2011*. Na: [http://census.rks-gov.net/istarMDEE/MD/dawinciMD.jsp?a1=yC&a2=mF0&n=1UR906\\$\\$\\$\\$\\$26&o=&v=1UR060HN00V7000000000&p=0&sp=null&l=0&exp=0](http://census.rks-gov.net/istarMDEE/MD/dawinciMD.jsp?a1=yC&a2=mF0&n=1UR906$$$$$26&o=&v=1UR060HN00V7000000000&p=0&sp=null&l=0&exp=0).
- _____. *Statistika rođenja na Kosovu u 2010*. Priština: KAS, 2011. Na: http://ask.rks-gov.net/ENG/publikimet/cat_view/8-population/80-births.
- Majkl Palairt, za Evropsku inicijativu za stabilnost, Stečene pouke i analiza. *Trepča 1965-2000*, ESI/LLA, 2003. Na: http://www.esiweb.org/pdf/esi_document_id_62.pdf.
- Međunarodna konferencija: „*Rodno ravnopravni budžet: Izazovi i prakse*“. 2011. Na: <http://helvetas-ks.org/wp/wp-content/uploads/2011/10/GRB-Conference.pdf>.
- Međunarodna organizacija rada. *C081 – Konvencija o inspekciji rada*. 1947 (br. 81). Ženeva: ILO, 1947. Na: http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO:12100:P12100_INSTRUMENT_ID:312226:NO.
- _____. Biro ILO za rodnu ravnopravnost. Pregled inicijativa za rodno ravnopravni budžet. 2006. Na: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---gender/documents/publication/wcms_111403.pdf.
- Ministarstvo finansija Albanije, *Inicijative za rodno ravnopravni budžet, Priručnik*. UNDP Albanija.
- Mreža žena Kosova, *1325, Činjenice i fabule*. Priština: MŽK, 2011. Na: <http://www.womensnetwork.org/documents/20130405144507973.pdf>.
- _____. *Po kojoj ceni? Finansiranje za implementaciju Zakonodavnog okvira protiv porodičnog nasilja na Kosovu*, Priština: UNDP, 2012, str. 1.
- _____. MRSZ. *Primena Zakona o šemi socijalne pomoći na Kosovu*. Priština: MRSZ, 2003. Na: <https://mpms.rks-gov.net/Portals/0/Ligji/SekondarAnglisht/Implementing%20Rule%20No.2003-XX%20On%20Implementing%20the%20Law%20on%20Social%20Assistance%20Scheme%20in%20Kosovo.pdf>.
- Republika Kosovo, Vlada Kosova. *Odluka Vlade 01/176*. Na: http://www.kryeministri-ks.net/repository/docs/176.vendimet_176.doc.
- _____. Ministarstvo finansija. *Budžetski cirkular 2014/01*. Priština: 2014.

- _____. Ministarstvo unutrašnjih poslova. *Nacionalna strategija protiv trgovine u ljudskim bićem i Plan delovanja 2011-2014*. Maj 2011. Na: <http://www.mpb-ks.org/repository/docs/TQNJ%20Serbisht.pdf>.
- _____. Ministarstvo rada i socijalne zaštite, Administrativno uputstvo br. 01/2006 za osnivanje opšteg saveta za socijalnu i porodičnu uslugu i njegov rad, Priština: 2006. Na: <http://mpms.rks-gov.net/Portals/0/Ligij/SekondarSerbisht/A.U%20Br.01-2006%20Za%20Osnivanje%20Opsteg%20Saveta%20Za%20Socijalnu%20i%20Porodicnu%20Uslugu%20i%20Njegov%20Rad.pdf>.
- _____. MRSZ. Administrativno uputstvo br. 05/2006 o osnivanju komisije za smeštaj dece bez roditeljske brige u porodični smeštaj i posinjenju/pokčerivanju (adopciju). Priština: MRSZ, 2006. Na: <http://mpms.rks-gov.net/Portals/0/Ligij/SekondarSerbisht/A.U%20Br.05-2006%20O%20osnivanju%20komisije%20Za%20Smestaj%20Dece%20Bez%20Roditeljske%20Brige.pdf>.
- _____. MRSZ. Administrativno uputstvo br. 05/2011 o uređenju i definisanju upravnih postupaka za finansijsko plaćanje za porodijsko odsustvo. 2011. Na: <https://mpms.rks-gov.net/Portals/0/Ligij/Sekondar/U.A%20Nr.05-2011%20Për%20Regullimin%20dhe%20Përcaktimin.pdf>.
- _____. MRSZ. Administrativno uputstvo br. 06/2011 o radu i smeštaju rezidenata za lica sa ograničenim mentalnim sposobnostima – zastojem u mentalnom razvoju u Specijalni institut u Štimlju i u kućama sa bazom u zajednici. 2011. Na: <http://mpms.rks-gov.net/Portals/0/Ligij/Sekondar/U.A%20nr.06-2011.pdf>.
- _____. MRSZ. Administrativno uputstvo br. 10/2007 o prevremenom penzionisanju za radnike kompleksa „Trepča“ pod administracijom UNMIK-a i drugih rudnika podzemnih kopova na Kosovu. Priština: 2007. Na: <http://mpms.rks-gov.net/Portals/0/Ligij/SekondarSerbisht/A.U%20Br.10-2007%20O%20Prevremenom%20Penzionisanju%20za%20Radnike%20Kompleksa%20TREPÇA.pdf>.
- _____. MRSZ. Administrativno uputstvo br. 15/2009, o rastu penzija za primenu odluke vlade br. 02/51. Jul 2009. Na: <https://mpms.rks-gov.net/Portals/0/Ligij/Sekondar/U.A%20Nr.15-2009%20Për%20Rritjen%20e%20pensioneve%20për%20zbatimin%20e%20Vendimit%20të%20Qeverisë%20Nr.02-51.pdf>.
- _____. MRSZ, *Sektorska strategija 2009-2013*, Priština: MRSZ, 2009. Na: <https://mpms.rks-gov.net/Portals/0/Aktiviteti%20javor/Strategjia%20Sektoriale%20MPMS-se%202009-2013%20Ang.pdf>
- _____. MRSZ, *Sektorska strategija 2014-2020*, Priština: MRSZ, januar 2014.
- _____. MRSZ, *Sprovođenje Zakona o šemi socijalne pomoći na Kosovu*, Priština: MRSZ, 2003. Na: <https://mpms.rks-gov.net/Portals/0/Ligij/SekondarSerbisht/Impelementirajuca%20Odredba%20Br.2003-XX%20O%20Sprovođenju%20Zakon%20o%20Semi%20Socijalne%20Pomoci%20u%20Kosovu.pdf>, član 8.
- _____. MRSZ, ORZ, *Izveštaj o učinku, Godišnji izveštaj 2011*. Priština: ORZ, 2012.
- _____. MRSZ, ORZ, *Izveštaj o učinku, Godišnji izveštaj 2012*. Priština: ORZ, 2013.
- _____. MRSZ, ORZ, *Izveštaj o učinku, Godišnji izveštaj 2013*. Priština: ORZ, 2014.
- _____. Ministarstvo za bezbednosne snage, *Ljudska prava i rodna ravnopravnost u MBS/KBS*. Jun 2013.
- _____. Kabinet premijera, Agencija za rodnu ravnopravnost. *Program Kosova i Plan akcije protiv nasilja u porodici 2011-2014*, Priština: 2011. Na: <http://abgj.rks-gov.net/Portals/0/Programi%20i%20Kosov%20C3%ABs%20Kund%20C3%ABr%20Dhun%20C3%ABs%20n%20C3%AB%20Familije%20dhe%20Plani%20i%20veprimit.pdf>.

- Rozental Erik i Zeli Eva. Human Rights of People with Disability in Kosovo. *Mental Disability Rights International*. 2005. Na: <http://www.disabilityrightsintl.org/wordpress/wp-content/uploads/KosovoReport.pdf>.
- Savet Evrope. Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda. Rim: 1950.
- Ulf Farnsveden, Ariana Ćosaj-Mustafa i Nikol Fornsvort za Orgut. *Rodni profil zemlje*. Priština: Sida, 2014.
- Skupština Republike Kosovo. Administrativno uputstvo o radu i kriterije smještaja rezidenata u domu starih osoba bez porodičnog zbrinjavanja i u kućama sa bazom u zajednici. Administrativno uputstvo br. 07/2011. 2011. Na: <http://gzk.rks.gov.net/ActDetail.aspx?ActID=7980>.
- _____. Administrativno uputstvo za procenu i lekarsko ispitivanje stepena invalidnosti civilnog invalida i invalida rata Oslobođilačke vojske Kosova. Na: <http://gzk.rks.gov.net/ActDetail.aspx?ActID=8187>.
- _____. Ustav Republike Kosovo. 2008. Na: <http://www.kushtetutakosoves.info/repository/docs/Ustav.Republike.Kosovo.Srpski..pdf>.
- _____. Zakon o izmenama i dopunama Uredbe UNMIK-a 2005/20 o Penzijskom fondu Kosova, o izmenama i dopunama Uredbe UNMIK-a 2001/35, Zakon br. 03/L-084. 2014. Na: http://www.bqk-kos.org/repository/docs/2010/Ligji_2008_03_L084_sr.pdf.
- _____. Zakon o slepim licima, Zakon br. 04/L-092. 2012. Na: <http://www.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/Zakon%20o%20slepim%20licima.pdf>.
- _____. Zakon o izmenama i dopunama Zakona br. 04/L-054 o statusu i pravima palih boraca, invalida, veterana, pripadnika Oslobođilačke vojske Kosova, žrtvama seksualnog nasilja za vreme rata, civilnim žrtvama i njihovim porodicama. Br. 04/L-172. 2014. Na: <http://www.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/04-L-172%20s.pdf>.
- _____. Zakon protiv diskriminacije, Zakon br. 2004/3. 2004. Na: http://www.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/2004_3_sr.pdf.
- _____. Zakon o budžetu Republike Kosovo za 2014. godinu, Zakon br. 04/L-233, Priština: 2013, na: <http://www.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/Zakon%20o%20budzetu%20Kosova%202014.pdf>.
- _____. Zakon o penzijama za lica sa ograničenim sposobnostima na Kosovu, Zakon br. 2003/33. Priština: 2003. Na: http://www.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/2003_23_sr.pdf.
- _____. Zakon o ravnopravnosti polova, Zakon br. 2004/2. 2004. Na: http://www.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/2004_2_sr.pdf.
- _____. Zakon o radu, Zakon br. 03/L-212. Priština: 2010. Na: <http://www.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/2010-212-ser.pdf>.
- _____. Zakon o materijalnoj podršci porodicama dece sa stalnim ograničenim sposobnostima, Zakon br. 03/L-022, 2008. Na: http://www.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/2008_03-L022_sr.pdf.
- _____. Zakon o Penzijskim fondovima na Kosovu, Zakon br. 04/L-101. 2012. Na: <http://www.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/Zakon%20o%20penzijskim%20fondovima%20na%20Kosovu.pdf>.
- _____. Zakon o penzijama za pripadnike Snaga bezbednosti Kosova, Zakon br. 04/L-084. Priština: 2012. Na: <http://www.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/Zakon%20o%20penzijama%20za%20pripadnike%20SBK.pdf>.
- _____. Zakon o sprečavanju i borbi protiv trgovine ljudima i zaštiti žrtava trgovine ljudima, Zakon br. 04/L-218. Priština: 2013. Na:

- <http://www.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/Zakon%20o%20sprecavanju%20i%20borbi%20protiv%20trgovine%20ljudima.pdf>.
- _____. Zakon o upravljanju i odgovornostima za rad u javnim finansijama, Zakon br. 03/L-048, 2009. Na: http://www.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/2008_03-L048_sr.pdf.
- _____. Zakon o socijalnim i porodičnim uslugama, Zakon br. 02/L-17. 2005. Na: http://www.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/2005_02-L17_sr.pdf.
- _____. Zakon o šemi socijalne pomoći na Kosovu, Zakon br. 2003/15. 2003. Na: http://www.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/2003_15_sr.pdf.
- _____. Zakon o penzijama pripadnika Zaštitnog korpusa Kosova, Zakon br. 03/L-100. 2008. Na: http://www.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/2008_3-L100_sr.pdf.
- _____. Zakon o statusu i pravima palih boraca, invalida, veterana, pripadnika Oslobođilačke vojske Kosova, civilnih ųrtava i njihovih porodica, Zakon br. 04/L-054. 2012. Na: <http://www.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/Zakon%20o%20statusu%20palih%20boraca.pdf>.
- _____. Zakon o upis i evidenciju nezaposlenih i poslotražilaca, Zakon br. 04/L-083. 2012. Na: <http://www.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/Zakon%20o%20upis%20i%20evidenciju%20nezaposl%20i%20poslotrazilaca.pdf>.
- _____. Nacionalni akcioni plan za invaliditet u Republici Kosovo 2009-2011. Na: http://www.cooperazioneallosviluppo.esteri.it/pdgcs/italiano/iniziative/pdf/Kosovo_Plan.pdf.
- _____. Pravilnik br. 02/2011 o oblastima administrativne odgovornosti Kancelarije premijera i ministarstava. Priština: 2005. Na: http://www.kryeministri-ks.net/repository/docs/Rregullorja_02-2011-e_miratar nga_Qeveria-finale.pdf.
- Surtes Rebeka za UNIFEM. *ųene na radu: Ekonomsko stanje i prilike za ųene na Kosovu*. Priština: UNIFEM. 2000.
- Svetska banka, Sluųba za smanjenje siromaštva i ekonomsko upravljanje, *Pregled javne potreųnje Kosova*. Izveštaj br. 53709-XK. 2010.
- Ujedinjene nacije. Komitet za ukidanje diskriminacije ųena. Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije ųena. Na: <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/recommendations/recomm.htm>.
- _____. Konvencija o pravima lica sa posebnim potrebama, 2007. Na: <http://www.un.org/disabilities/convention/conventionfull.shtml>.
- _____. Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima, Ujedinjene nacije. 12.05.2014. Na: <http://www.un.org/en/documents/udhr/1948>.
- UNDP. *Stvarna vrednost socijalne pomoći: Procena adekvatnosti specijalne pomoći*, Priština: UNDP, 2014. Na: <http://www.ks.undp.org/content/dam/kosovo/docs/Communications/Dokumenti%20The%20Real%20Value%20of%20Social%20Assistance%20ONLINE.pdf>.
- UNIFEM. *Iskustva iz Jugoistočne Evrope o RRB*. 2010.

ANEKSI

ANEKS 1. RODNO RAVNOPRAVNI BUDŽET: PRAKTIČNI VODIČ ZA KORISNIKA

Pravni osnov¹

Srednjoročni okvir troškova (SOT) predstavlja glavni planski dokument za ekonomsku politiku vlade. Vlada Kosova izrađuje SOT prema svojoj viziji nacionalnog razvoja, koja obuhvata održiv privredni rast; dobro upravljanje i vladavinu prava; razvoj ljudskog kapitala; i unapređenu socijalnu zaštitu.² Vlada Kosova bi trebalo da uvede rodno ravnopravnost u planiranju, primeni i praćenju primene svih zakona, strategija i politike kako na centralnom, tako i na opštinskom nivou, u skladu sa Zakonom o ravnopravnosti polova.³ Ovo obuhvata i budžetske procese. Određivanje rodno ravnopravnog budžeta (RRB) uvodi pristup kroz koji se rodna perspektiva može integrisati u budžetske procese.

Zašto je određivanje rodno ravnopravnog budžeta važno?

RRB obuhvata proces kroz koji se u budžet mogu uvesti strateški ciljevi za unapređenje rodne ravnopravnosti. Može pomoći da se poveća transparentnost, poveća delotvornost javne potrošnje i da se omogući praćenje primene. Proces analize RRB može pomoći da se utvrdi da li javna sredstva dopiru do različitih grupa žena i muškaraca; koliko je delotvorna primena politike i budžeta u pogledu postizanja opštih ciljeva rodne ravnopravnosti; i kako rodna (ne)ravnopravnost može uticati na postizanje opštih ciljeva. Osim toga, službenici za budžet, budžetska odeljenja i institucije na opštinskom i nacionalnom nivou mogu da iskoriste RRB da drugim institucijama i akterima, uključujući tu i Ministarstvo finansija, bolje **prenesu i potkrepe** potrebe svojih odeljenja.

Pristup određivanja rodno ravnopravnog budžeta⁴

RRB se može primeniti kroz jednostavni pristup u tri faze, a kroz koji se rodna perspektiva integriše u budžetske procese i dokumenta (vidi Sliku 1).

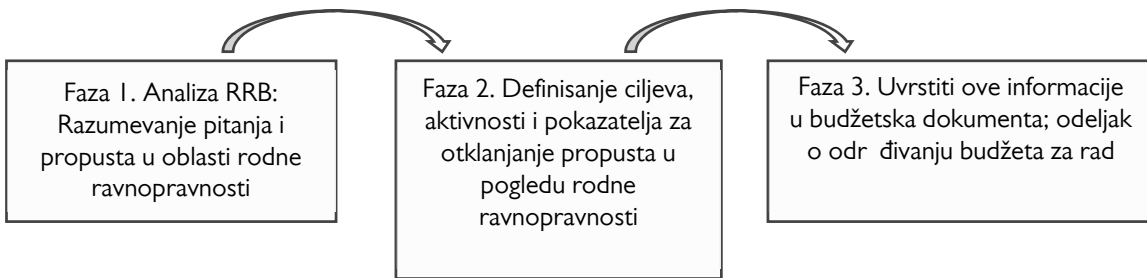
¹⁷⁵ Ovaj Priručnik su izradile Ada Šima i Nikol Fornsvort u MŽK, u saradnji sa dr Elizabet Klacer, međunarodnim stručnjakom, kako bi se podržale kosovske institucije oko izrade rodno ravnopravnog budžeta. Ovu inicijativu je podržao GIZ. Za dodatne informacije ili pomoć oko korišćenja ovog Priručnika, kontaktirati info@womensnetwork.org ili 038 245 850.

¹⁷⁶ Republika Kosovo, Ministarstvo finansija, *Srednjoročni okvir troškova 2013-2015*, Priština: april 2012, na: <http://mf.rks-gov.net/Portals/0/Raporte%20dhe%20publikime/KASH/SO%202011%20-%202013.pdf>.

¹⁷⁷ Republika Kosovo, Zakon o ravnopravnosti polova, Zakon br. 2004/2, na: http://www.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/2004_2_sr.pdf.

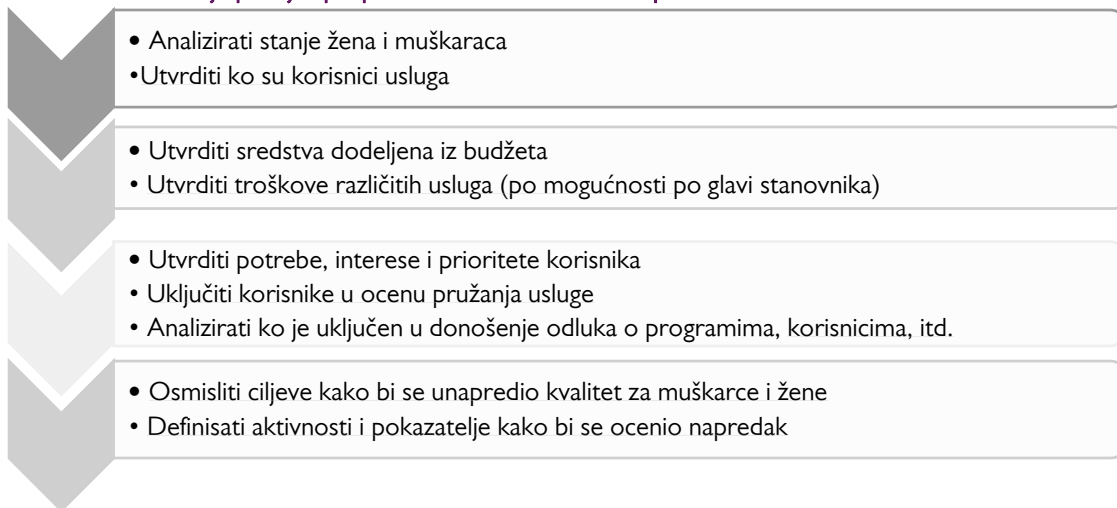
¹⁷⁸ Ovaj pristup je zasnovan na međunarodnoj praksi RRB i usvojila ga je dr Elizabet Klacer, međunarodni stručnjak, za posebnu situaciju na Kosovu, u saradnji sa MŽK.

Slika 1: Pristup RRB u tri faze

U Fazi 1, Analiza RRB, cilj je da se razumeju pitanja i propusti u oblasti rodne ravnopravnosti. Na Slici 2. naglašeni su glavni aspekti toga kako izvršiti ovu analizu.

Slika 2: Razumevanje pitanja i propusta u oblasti rodne ravnopravnosti

Na osnovu analize stanja žena i muškaraca u određenom sektoru, analizira se broj žena i muškaraca koji imaju koristi od određenog programa (npr. od javnih usluga ili transfera) u odeljenju ili projektu na nivou ministarstva i/ili opštine. Ovo može pomoći da se utvrdi da li postoje razlike u broju žena i muškaraca koji učestvuju u ili imaju koristi od određenog programa. Sledeći korak je da se utvrde sredstva koja se izdvajaju iz budžeta kao i troškovi za određene usluge. Na osnovu toga, možemo izračunati iznos budžetskih sredstava izdvojenih za muškarce i žene. Ovo može predstavljati osnovu za analizu toga da li postoje neki važni propusti u načinu na koji sredstva doprinose povećanju ravnopravnosti između žena i muškaraca. Tabela dole daje prikaz primera kako se mogu sakupiti podaci o muškarcima i ženama korisnicima i utvrditi mogući propusti u pogledu rodne ravnopravnosti u raspodeli budžeta (vidi Sliku 3). Sakupljanje podataka iz različitih godina može pomoći da se vide obrasci u broju korisnika kroz vreme.

Slika 3: Obrazac za analizu slučajeva RRB

Vrsta usluge ili transfera	Ukupan budžet	Broj korisnika	Budžet po glavi stanovnika	Broj korisnika		Budžet potrošen na žene	Budžet po glavi stanovnika žene	Budžet potrošen na muškarce	Budžet po glavi stanovnika muškarci
				žene	muškarci				
Usluga A									
Usluga B									
...									

Pored kvantitativne analize, moglo bi biti korisno da se utvrde potrebe, interesi i prioritete različitih grupa korisnika. Ovde se mogu koristiti fokusne grupe ili upitnici. Takođe, moglo bi biti od koristi da se korisnici

uključuje u programe ocenjivanja ili uslugama. Analiza bi mogla da obuhvati i poklanjanje pažnje tome ko je uključen u donošenje odluka o vrstama programa i o tome ko dobija usluge ili transfere.

U Fazi 2. pristupa RRB, na osnovu rezultata analize, možemo da utvrdimo ciljeve i aktivnosti za otklanjanje svih utvrđenih propusta. Na osnovu tih ciljeva rodne ravnopravnosti, možemo da osmislimo pokazatelje za ocenu napretka.

Faza 3. RRB usredsređena je na integrisanje rodne perspektive u budžetski proces i budžetska dokumenta. To se može uraditi na sledeći način:

1. Pripremiti pasus u kom se opisuju rezultati analize RRB a koji će biti uvršteni u SOT i/ili budžetski dokument.
2. Definisati ciljeve i aktivnosti za unapređenje rodne ravnopravnosti.
3. Definisane određene pokazatelja za ocenu učinka definisanih ciljeva rodne ravnopravnosti.
4. Dalje, svaki pokazatelj učinka u vezi sa ljudima uopšte može se podeliti prema ženama i muškarcima.

ANEKS 2. BUDŽET ZA FINANSIRANJE CSR PO OPŠTINI I KORISNIKU, PREMA RODOVIMA

Opština	Godina	Ukupan broj korisnika socijalnih usluga	Broj žena	Broj muškaraca	Ukupan broj poseta	Broj poseta za žene	Broj poseta za muškarce	Rashodi: zarade i naknade	Roba i usluge	Komunalije	Subvencije i transferi	Kapitalni troškovi
Gnjilane	2011	648	126	522	2,592	504	2,088	€ 70,396	€12,998	€ 3,995		
	2012	926	160	865	3,704	640	3,460	€ 78,771	€12,773	€ 4,980		
	2013	818	180	638	3,272	720	2,552	€ 77,366	€10,000	€ 3,150		
	2014	249	50	199	996	200	796	€ 11,272	€ 2,117	€ 1,788		
	2015 (plan)											
Dečani	2011	668	280	388	700	500	200	€ 3,397	€ 4,000			
	2012	626	300	326	680	300	380	€ 3,397	€ 4,000			
	2013	681	250	431	690	300	390	€ 3,397	€ 4,000			
	2014	255	100	155	270	170	100	€ 4,172	€ 3,400			
	2015 (plan)											
Dragaš	2011	48	18	30	74	28	46	€ 37,005	€ 8,910	€ 3,000		
	2012	52	19	33	93	39	54	€ 41,700	€ 8,000	€ 3,000		
	2013	46	18	28	81	45	36	€ 41,700	€10,000	€ 3,000		
	2014	21	7	14	27	11	16	€ 40,700	€10,000	€ 3,000		
	2015 (plan)											
Glogovac	2011	834	350	484	1,236	432	804	€ 66,500	€18,000	€ 3,900		
	2012	1,185	414	771	1,662	548	1,114	€ 66,500	€16,880	€ 400		€ 25,000
	2013	765	267	498	1,071	353	718	€ 66,500	€21,800	€ 4,300		
	2014	442	154	288	618	197	421	€ 66,500	€20,700	€ 4,000		
	2015 (plan)											€ 20,000
Kačanik	2011	251	80	171	298	100	198	€ 31,186	€ 3,000	€ 3,000	€ 37,186	
	2012	360	110	250	400	130	270	€ 31,186	€ 3,000	€ 3,000	€ 37,186	
	2013	257	117	144	290	140	150	€ 31,186	€ 3,000	€ 3,000	€ 37,186	
	2014	114	50	64	105	70	35	€ 38,982	€ 3,000	€ 3,000	€ 44,982	
	2015 (plan)	380	180	200	400	190	210	€ 42,880	€ 3,800	€ 3,800	€ 50,480	
Podujevo	2011	456	142	313	790			€ 43,000	€ 8,000	€ 5,000		
	2012	750	164	586	1,138			€ 54,000	€ 8,000	€ 5,000		
	2013	728	183	544	1,071			€ 54,186	€28,000	€ 5,000		
	2014	58	15	43	226			€ 55,000	€20,000	€ 8,000		
	2015 (plan)							€ 58,000	€21,000	€ 8,000		€ 20,000
Štimlje	2011	221	66	155	258	78	180	€ 35,444	€10,000	€ 2,500		
	2012	320	103	217	612	196	416	€ 39,100	€10,500	€ 3,500		
	2013	316	104	212	621	205	416	€ 40,371	€12,800	€ 2,700	€ 7,500	

Opština	Godina	Ukupan broj korisnika socijalnih usluga	Broj žena	Broj muškaraca	Ukupan broj poseta	Broj poseta za žene	Broj poseta za muškarce	Rashodi: zarade i naknade	Roba i usluge	Komunalije	Subvencije i transferi	Kapitalni troškovi
	2014	200	54	146	273	54	146	€ 45,000	€12,800	€ 2,700	€ 29,000	
	2015 (plan)							€ 45,000	€15,000	€ 2,800	€ 35,000	€ 10,000
Srbica	2011	259	111	148	84	55	29	€ 69,263	€ 8,600	€ 5,500		
	2012	666	319	347	94	61	33	€ 72,454	€ 8,000	€ 5,000		
	2013	549	243	306	158	109	49	€ 70,800	€18,500	€ 5,000	€ 7,000	
	2014	140	65	75	52	27	25	€ 70,250	€18,500	€ 8,500		
	2015 (plan)	430	205	225	255	132	123	€ 73,762	€19,000	€ 8,900		
Suva Reka	2011	322	96	226	98	32	66	€ 52,030	€12,974	€ 3,000		
	2012	573	179	394	142	56	86	€ 54,946	€12,954	€ 3,000		
	2013	477	145	332	96	52	44	€ 52,520	€13,000	€ 2,561		
	2014	524	159	365	105	57	48	€ 55,000	€13,000	€ 3,000		
	2015 (plan)	576	175	401	116	63	53	€ 60,000	€15,000	€ 3,500		
Vitina	2011	1,292	495	797	2,394	961	1,433	€ 38,854	€ 2,500	€ 2,200		
	2012	1,250	475	775	2,548	998	1,550	€ 40,303				
	2013	1,284	463	821	2,160	742	1,418	€ 40,303				
	2014	779	238	541	460	210	250	€ 10,076				
	2015 (plan)	1,350	950	400	2,625	1,025	1,600	€ 54,036				
Kamenica	2011	275	116	177	550	230	320	€ 59,934	€ 8,000	€ 3,000		
	2012	377	104	273	754	208	546	€ 59,934	€ 8,000	€ 3,000		
	2013	428	112	328	856	200	656	€ 59,728	€ 1,200	€ 5,000		
	2014	107	29	86	214	58	156	€ 59,728	€ 1,200	€ 5,000		
	2015 (plan)											
Istok	2011	241	93	148	180	72	108					
	2012	578	219	359	529	249	280	€ 454,356	€ 5,000	€ 1,810		
	2013	505	181	324	456	202	254	€ 454,356	€11,739	€ 2,078		
	2014	212	84	132	140	52	88	€ 53,800	€ 9,000	€ 2,000		
	2015 (plan)							€ 55,683	€ 9,315	€ 2,070		
Kosovo Polje	2011	253	33	132	330	108	210	€ 2,219	€267,030	€123,806	€ 73,476	
	2012	501	82	251	660	164	230	€ 827,567	€118,613	36,743	€199,415	
	2013	325	62	223	570	124	251	€ 827,567	€118,613	36,743	€473,631	
	2014	151	12	63	75	75	71	€ 827,567	€118,613	36,743	€69,565	
	2015 (plan)											
Uroševac	2011	539	211	328	2,695	1,055	1,640	€ 52,480	€ 12,550	€ 7,500		
	2012	628	207	421	3,140	1,035	2,105	€ 61,733	€ 18,150	€ 6,000		

Opština	Godina	Ukupan broj korisnika socijalnih usluga	Broj žena	Broj muškaraca	Ukupan broj poseta	Broj poseta za žene	Broj poseta za muškarce	Rashodi: zarade i naknade	Roba i usluge	Komunalije	Subvencije i transferi	Kapitalni troškovi
	2013	694	261	433	3,470	1,305	2,165	€ 61,733	€ 11,850	€ 3,500		
	2014	220	65	155	1,100	325	775	€ 68,558	€ 13,720	€ 4,700		
	2015 (plan)											
Lipljan	2011	272	80	192	407	94	313	€ 41,149	€ 12,000	€ 3,500		
	2012	583	102	181	611	125	486	€ 53,040	€ 10,000	€ 3,000		
	2013	378	77	301	542	112	542	€ 53,042	€ 20,000	€ 3,000		
	2014	312	68	144	280	72	280	€ 53,042	€ 15,000	€ 3,000		
	2015 (plan)	624	230	394	684	134	550	€ 65,062	€ 26,650	€ 5,150		€ 25,000
Peć	2011	470	101	110				€ 77,048	€ 12,056	€ 9,200	€ 30,000	€ 15,000
	2012	456	150	203				€ 82,500	€ 25,000	€ 9,000	€ 30,000	
	2013	469	105	192				€ 86,000	€ 35,300	€ 7,200	€ 30,000	€ 30,000
	2014	129	3	7				€ 86,000	€ 35,300	€ 6,500	€ 30,000	€ 30,000
	2015 (plan)											
Vučitrn	2011	502	127	375				€ 34,000	€ 21,000	€ 4,500		
	2012	276	84	192				€ 48,843	€ 21,000	€ 4,500	€ 10,000	
	2013	437	108	329				€ 48,843	€ 21,000	€ 4,500		€ 5,000
	2014	44	8	36				€ 48,843	€ 21,000	€ 4,500		
	2015 (plan)							€ 60,660	€ 25,000	€ 3,500		€ 9,000
Priština	2011	840	630	210	800	600	200	€ 190,000	€ 40,000	20,000	€ 120,000	
	2012	800	600	200	800	600	200	€ 190,000	€ 40,000	20,000	€ 120,000	€ 50,000
	2013	880	660	220	800	600	200	€ 190,000	€ 40,000	20,000	€ 120,000	€ 50,000
	2014	920	690	230	800	600	200					
	2015 (plan)											

ANEKS 3. VRSTA STRUKOVNE OBUKE CSO

Priština	Prizren	Peć	Uroševac	Mitrovica	Đakovica	Gnjilane	Dolane
Administrativni pomoćnik	Kuvanje	Administrativni pomoćnik	Stolarstvo	Stolarstvo	Osnove računara	Stolarstvo Rad od plastike	Stolarstvo
Poslovna uprava	Upravnik	Računovodstvo	Električar	Kuvanje	Računovodstvo	Osnove računara	Kuvanje
Audio oprema (Servisimi i P.Z)	Auto električar	Građevina	Varilac	Tekstil	Poslovna uprava	Grafički dizajn	Tekstil
Pekarstvo	Popravka električnih instalacija u domaćinstvu	Električne instalacije	Vodovodne instalacije	Osnove računara	Električne instalacije	Računovodstvo	Osnove računara
Poslastičarstvo	Vodoinstalatere	Poljoprivreda	Osnove računara	Građevina	Varilac	Varilac	Poslovna uprava
Preduzetništvo	Poslovna uprava	Poslovna uprava	Poslovna uprava	Varilac	Samozaposlenje	Preduzetništvo	Varilac
Instalater centralnog grejanja	Industrijski električar	Preduzetništvo	Preduzetništvo	Poslovna uprava	Preduzetništvo	Kuvanje	
Vodoinstalatere	Preduzetništvo	Vodovodne instalacije	Kuvanje	Osnove računara			
Industrijski električar	Varilac	Kuvanje	Ugostiteljstvo				
IT i komunikacija	Turizam	Stolarstvo	Održavanje objekta				
Građevina	Osnove računara	Varilac					
Auto električar	Frizer	Brajeva azbuka					
Računovodstvo	Obrada mleka						
Mobilna jedinica u Podujevu	Osnove računara / Mobilna jedinica u Dragašu						

Katalogimi në botim – (CIP)
Biblioteka Kombëtare e Kosovës “Pjetër Bogdani”

36.07(496.51)(048)

Shima, Ada

Planiranje budžeta za socijalnu zaštitu : Brza analiza kao osnov za određivanje rodno ravnopravnog budžeta u Ministarstvu rada i socijalne zaštite na Kosovu / Ada Shima, Nicole Fransworth. – Prishtinë : Rrjeti i Grupeve të Grave të Kosovës, 2014. – 71 f. : ilustr. ; 21 cm.

Bibliografija : 60-63

1. Fransworth, Nicole

ISBN 978-9951-8848-6-0

ISBN 978-9951-8848-6-0

9 789951 884860